

Digital mobbing – skjult mobbing

Lyngdal kommune

Forvaltningsrevisjon

Januar 2017

SAMMENDRAG

Kommunerevisjonen Vest, Vest-Agder IKS har gjennom samarbeid med Rogaland Revisjon IKS, etter oppdrag fra kontrollutvalget i Lyngdal, gjennomført et forvaltningsrevisjonsprosjekt med tema mobbing.

Følgende problemstilling har ligget til grunn for prosjektet:

I hvilken grad arbeider utvalgte skoler i Lyngdal kommune for å bekjempe skjult mobbing og digital mobbing?

Prosjektet har hatt fokus på skjult mobbing og digital mobbing. Undersøkte skoler er Lyngdal ungdomsskole, Kvås skole og Å barneskole.

Revisjonskriteriene er hentet fra opplæringslovens bestemmelser om elevenes rett til et godt psykososialt miljø, § 9a-3. Bestemmelsene innebærer blant annet en plikt til å undersøke, varsle og gripe inn dersom en ansatt får kjennskap eller mistanke om at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger som mobbing, diskriminering, vold eller rasisme. Skolen har etter § 9a-4 plikt til å drive internkontroll for å sikre skolemiljøet. I tillegg til opplæringslovens bestemmelser, er forskning om digital mobbing og skjult mobbing benyttet ved våre vurderinger av de undersøkte skolenes praksis.

Hovedfunn

Resultatet av spørreundersøkelsen til elevene ved de tre skolene viser at for relativt mange elever er digital og skjult mobbing et problem. Hele 39 % av respondentene oppgav at de hadde opplevd å bli mobbet skjult. 16 % oppgav at de hadde opplevd å bli mobbet skjult to til tre ganger i måneden eller oftere. Til sammenligning viser den nasjonale elevundersøkelsen at 4,3 % av elevene i Lyngdal kommune i 2015/2016 opplever mobbing to til tre ganger i måneden eller oftere.

Skolene utfører mange tiltak for å forebygge og avdekke digital og skjult mobbing, men i kartleggingen bør skolene i større grad utvide begrepet mobbing til å omfatte digital og skjult mobbing. Revisjonen mener at kommunens og skolenes definisjon av mobbing ikke fanger opp særtrekkene til digital og skjult mobbing. Hvilke tiltak mot mobbing den enkelte skole utfører fremgår bare delvis av Å barneskole og Kvås skoles handlingsplaner og vi finner svært få konkrete tiltak i handlingsplanene som omhandler digital og skjult mobbing. Lyngdal ungdomsskole har ingen overordnet plan hvor tiltakene mot mobbing fremgår. I tillegg gjennomføres det i liten grad en systematisk og dokumentert evaluering av skolenes handlingsplaner.

Skjult mobbing

Skjult mobbing skjer på en indirekte måte. Mobbingen kommer ikke til uttrykk ved fysiske slag eller spark, men dreier seg om utstøting, intriger, rykter, baksnakking og manipulering. Metodene kan være utspekulerte og vanskelig å få øye på. Mobberer blir «ekspert» på skjulte måter å plage andre på. Mobbeofferet tør ofte ikke si fra om mobbingen. Det vil heller bli mobbet enn å bli beskyldt for sladring.

Digital mobbing

Digital mobbing foregår på sosiale medier, og kan forstås som ansikt til ansikt-mobbing. Digital mobbing har flere særtrekk. Slike trekk er blant annet bruk av hatgrupper, falske profiler, grove tekstmeldinger og seksualiserte innholdselementer. Antallet tilskuere på sosiale medier kan bli enormt, og den som mobbes har ingen gjemsteder og en opplevelse av å ikke kunne slippe unna.

Digital mobbing gjør det mulig for mobber å skjule sin identitet. Anonymiteten kan bidra til at mobbingen og trakasseringen blir verre enn ellers. Posisjonene til den som mobber og den som blir mobbet kan skifte hurtig. Den som blir mobbet en dag, kan neste dag være den som utfører mobbingen. Prosessene og rollene i digital mobbing kan derfor være utydelige og komplekse. En

finner stor overlapping mellom det å være involvert i digital mobbing og i tradisjonell mobbing. De som utsettes for digital mobbing synes ofte det er flaut eller vanskelig å si ifra om dette til voksne.

Definisjon av krenkende atferd og mobbing

For å vite hva skolen skal forebygge mot, og når handlingsplikten inntreffer ved mistanke eller kjennskap til at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger, er det viktig at dette defineres og beskrives i internkontrollen.

Skolene i Lyngdal kommune har gjennom plan for elevenes psykososiale skolemiljø definert hva som anses som krenkende atferd og mobbing. Hvordan krenkelser og mobbing defineres kan ha betydning for flere forhold. De vil være retningsgivende for hva en ser etter for å oppdage mobbing, hvordan en jobber med forebyggende tiltak, hva barn og foreldre kan forvente fra skolens side når barn opplever seg krenket, samt hvilke tiltak som settes inn for å stoppe den uønskede atferden. Innholdet i definisjonen må derfor inneholde tilstrekkelig beskrivelse til å forstå og kjenne igjen den atferden som skolen ikke ønsker og som en har kjennskap til er ødeleggende for elevenes psykososiale miljø.

I kommunens definisjon av krenkende atferd står det at krenkende atferd kan skje som enkelthandling eller gjentatt. Arbeidet mot mobbing er derimot rettet inn mot gjentatt negativ eller ondsinnet atferd og i Kvås skole og Å barneskoles definisjon skal det i tillegg være et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager. Kriteriene for mobbing kan ha et annet innhold hvis mobbingen foregår digitalt eller skjult. Dette gjelder både i forhold til en ubalanse i maktforholdet og i forhold til gjentakende handling. Gjennom digitale medier kan en enkelt hendelse føre til stor spredning og involvering av mange, og kan for den som utsettes oppleves som mange gjentakende hendelser.

Den skjulte mobbingen opptrer også annerledes enn den direkte og fysiske mobbingen. Den skjulte mobbingen dreier seg om å påføre en annen skade, men på en slik måte at det ikke skal se ut som det er meningen å skade. Det blir manipulert med aksept i grupper og ødeleggelse av andres sosiale status. Definisjonen er viktig fordi den i tillegg til å brukes til å forebygge og avdekke mobbing, brukes som et utgangspunkt til å si ja eller nei til å løse saken fra skolen. Felles forståelse av at det eksisterer et problem er også en betingelse for å få til et samarbeid med foresatte.¹ Revisjonen mener skolens mobbedefinisjon er for snever og vag i sine formuleringer og gir ikke tilstrekkelig støtte i arbeidet mot skjult og digital mobbing.

Vi vil **anbefale** skolene å vurdere en mer utfyllende beskrivelse av hva skolen legger i mobbeatferd som ikke tolereres. Dette er etter revisjonens mening viktig for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.

Elevenes subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet

I henhold til opplæringsloven er det den enkelte elevens egen subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet som er avgjørende i vurderingene av om elevens rett til et godt psykososialt miljø etter opplæringsloven er oppfylt. Denne retten er ikke synliggjort i Å barneskole og Kvås skoles plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø.

Etter revisjonens mening, bør det tydeliggjøres i skolenes egne planer at elevenes opplevelse av det psykososiale miljøet skal komme fram, og at denne skal være avgjørende i vurderingen av om retten etter opplæringsloven er oppfylt. Vi vil **anbefale** at det tydelig fremgår av skolenes egne planer at det er den enkelte elevens subjektive opplevelse som er avgjørende i vurderingen av om elevenes rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.

¹ Nordahl (2007) i Krane (2010): Foreldresamarbeid og jentemobbing. Hvilke faktorer har betydning for foreldresamarbeidet ved jentemobbing?

Tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing

I henhold til opplæringsloven § 9a-3 annet ledd har ansatte ved skolen en plikt til å gjøre undersøkelser, varsle rektor og gripe inn dersom de får kunnskap eller mistanke om at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger som mobbing, diskriminering vold eller rasisme. Skolen bør ha etablert tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere skjult og digital mobbing.

Kommunen har rutiner for oppfølging ved observasjon av krenkende atferd og gjennomgangen viser at kommunen og skolene har etablert en rekke tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere digital og skjult mobbing. Noen tiltak gjelder generelt for Lyngdalsskolen, mens andre er spesifikke for de tre skolene. Noen av tiltakene er direkte knyttet mot å forebygge, avdekke og håndtere skjult og digital mobbing, mens andre gjelder holdningsskapende arbeid som påvirker læringsmiljøet og dermed indirekte forebygger alle former for uønsket atferd. Flere tiltak er i startfasen og viser at kommunen tenker på nye måter å avdekke og håndtere skjult og digital mobbing.

Ifølge kommunens ordensreglement for skolene i Lyngdal § 7-2 skal den enkelte skole ha en handlingsplan mot vold som særskilt omhandler tiltak mot mobbing. Ingen av de tre aktuelle skolene har en slik handlingsplan. Kommunen har plan for elevenes psykososiale skolemiljø som omfatter noen tiltak og Å barneskole og Kvås skole har egne planer for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø hvor noen av tiltakene mot mobbing som skolene benytter er gjengitt. Lyngdal ungdomsskole har ingen egen handlingsplan hvor tiltakene fremkommer og oversikten over tiltak er i det store og hele satt opp i forbindelse med forvaltningsrevisjonen. Digital mobbing er ikke beskrevet i Å barneskole og Kvås skoles egne planer for å sikre elevene et godt psykososialt skolemiljø. I plan for elevenes psykososiale skolemiljø for alle skolene i Lyngdal er digital krenkelse definert. Det fremgår heller ingen rutiner for hvordan ansatte skal forebygge, avdekke og håndtere denne konkrete formen for mobbing. Handlingsplanene omtaler heller ikke hva som defineres som skjult mobbing og hva en skal se etter for å avdekke skjult mobbing. Når handlingsplanene ikke sier noe om at slike handlinger også er mobbing, er det nærliggende å tro at de som utsettes for dette heller ikke oppfatter det som mobbing. Vi vil **anbefale** kommunen å vurdere kravet i ordensreglementets § 7-2 om at den enkelte skole skal ha en handlingsplan mot vold eller om tiltakene mot mobbing skal fremkomme i den psykososiale planen hvor vold er definert. Videre bør handlingsplanene synliggjøre hvordan digital og skjult mobbing arter seg, hvilke kjennetegn voksne skal se etter og hvilke tiltak skolene bruker for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.

Ifølge kommunens ordensreglement for skolene i Lyngdal § 7-7 skal den enkelte skole ha nettvettregler som inneholder en brukeravtale mellom skolen og elevene. Alle skolene har nettvett-regler/IKT-plan, men ingen av skolene har brukeravtale mellom skolen og elevene. Vi **anbefaler** kommunen å sette i verk tiltak for å skjerpe praksisen til bruk av brukeravtale/ IKT- kontrakt mellom skolen og elevene/foresatte slik ordensreglementet krever. Krav om signatur kan føre til at innholdet i reglementet blir bedre kjent.

Ifølge kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø skal en ansatt som observerer krenkende atferd hos elever, varsle skoleledelsen. Hvorvidt hendelsen er gjentakende eller ikke har ikke betydning. Rektor skal varsles ved bruk av varslingsskjema. Gjennom intervjurunden med kontaktlærere på de tre ulike skolene fikk vi inntrykk av ulik praksis knyttet til bruk av varslingsskjema og at det ofte varsles ved å gi beskjed til kontaktlærer uten at dette dokumenteres. I Å barneskoles plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø, står det blant annet at en ved mindre mobbekonflikter skal vurdere å informere rektor om saken. Skriftliggjøring eller bruk av varslingsskjema er ikke nevnt. I Kvås skoles plan for det psykososiale læringsmiljøet står det at en ved konfliktløsning skal vurdere bruk av varslingsskjema. Skriftliggjøring er spesielt viktig, ved eventuelle erstatningssaker i fremtiden må skolen kunne bevise at observerte og meldte saker er håndtert og fulgt opp på riktig måte. Vi vil **anbefale** skolene å utarbeide klare og entydige retningslinjer for bruk av varslingsskjema i tråd med kommunens overordnede plan og sørge for at rutinen etterleves

En del av handlingsplikten gjelder plikten til å undersøke om elever er utsatt for krenkende ord eller handlinger, og å få klargjort hva som faktisk har skjedd. Litt over halvparten av respondentene i spørreundersøkelsen revisjonen har gjennomført oppgir at digital og skjult mobbing er tema i kartleggingsundersøkelser som skolene gjennomfører. Revisjonens spørreundersøkelse viser at det er relativt mange elever som opplever skjult mobbing sammenlignet med resultatet i den nasjonale elevundersøkelsen. De interne trivselsundersøkelsene inneholder begrenset med spørsmål som er direkte knyttet opp mot digital og skjult mobbing og er ikke anonyme. Det kan dermed være tilfeller av mobbing som ikke fanges opp av undersøkelsene. Vi vil **anbefale** skolene å vurdere å utvide begrepet mobbing i sine kartleggingsmetoder slik at forekomsten av alle former for mobbing kan kartlegges og tilpassede tiltak kan settes inn. Hvorvidt ikke anonyme spørreundersøkelser får frem et realistisk bilde av mobbesituasjonen på de ulike skolene bør også vurderes.

Revisjonens spørreundersøkelsen

Elevenes rapportering om egen opplevelse av mobbing og krenkelser kartlegges nasjonalt i den årlige Elevundersøkelsen. I tillegg har skolene egne trivselsundersøkelser og utviklingssamtaler med elevene to ganger i skoleåret. Det er kun Å barneskole av de tre skolene som har valgt å svare på de valgfrie spørsmålene om mobbing i elevundersøkelsen hvor blant annet digital mobbing er tema. I de lokale trivselsundersøkelsene er omfanget av kartlegging i forhold til digital og skjult mobbing minimalt. I forbindelse med forvaltningsrevisjonen har vi derfor valgt å gjennomføre en spørreundersøkelse med tema digital og skjult mobbing. Spørreundersøkelsen ble sendt til alle elevene i 5.-7. klasse ved Å barneskole og Kvås skole samt 8. -10. klasse ved Lyngdal ungdomsskole, dvs. 424 elever. Vi fikk svar fra 263 respondenter, noe som tilsvarer en svarprosent på 62 %.

Resultatene av spørreundersøkelsen viser at for relativt mange elever er digital og skjult mobbing et problem og at regelen i kommunens ordensreglement om at Lyngdalsskolen er en mobbefri sone blir brutt. I spørreundersøkelsen er det 11 % av respondentene, dvs. 28 elever som oppgir at de har opplevd å bli mobbet digitalt. 9 elever sier de opplever dette 2-3 ganger i måneden eller oftere, mens 3 elever oppgir at de blir mobbet digitalt hver dag. Når det gjelder skjult mobbing oppgav hele 39 % av respondentene, dvs. 101 elever - at de blir har blitt mobbet skjult. 16,4 % av respondentene sier de har opplevd slik mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere. Til sammenligning viser den nasjonale elevundersøkelsen at 4,3 % av elevene i Lyngdal kommune i 2015/2016 opplever mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere. Dette indikerer at problemet med skjult og digital mobbing ikke i tilstrekkelig grad kommer frem i den årlige nasjonale elevundersøkelsen som gjennomføres i Lyngdal kommune. Det kan også være et resultat av at tanker aktiveres hos elevene når vi i vår spørreundersøkelse spør direkte om skjult mobbing, eksempelvis – «Blir du baksnakket? Blir du holdt utenfor». Den høye forekomsten av skjult mobbing i revisjonens undersøkelse i forhold til resultatet i elevundersøkelsen indikerer også at elevene kanskje ikke tenker på skjult mobbing – baksnakking, ryktespredning, det å bli holdt utenfor – som mobbing.

57 % av respondentene som har opplevd å bli mobbet digitalt oppgir at de har gitt beskjed til noen de stoler på. Her var det store forskjeller blant gutter og jenter. Kun 25 % av guttene oppgir at de har gitt beskjed til noen, mens tallet for jentene er 80 %. Dette indikerer at skolene fortsatt har noe å jobbe mot i forhold til å få elevene til å fortelle om mobbesaker. Dette resultatet støttes av nyere forskning utført av Uni Research i norske ungdomsskoler som viser at opp mot 70 % av gutter som blir mobbet i skolen lar være å si ifra². Undersøkelsen viser blant annet at mange gutter tror at mobbingen vil bli verre om de sier ifra og at de er redde for hevn.

² Instituttet Uni Research intervjuet 15 000 eler i ungdomsskolen. Kilde: Klartale.no, publisert 3. januar 2017.

Evaluering av handlingsplanene

Ifølge plan for elevenes psykososiale skolemiljø som er gjeldende for alle skolene i Lyngdal skal planen evalueres i juni hvert år på ledermøte. Det er skolefaglig ansvarlig og rektor som er ansvarlig for evaluering. Det skal videre være oppfølging og rapport fra rektor til skoleeier om § 9a.

Kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø var ferdig revidert høsten 2016. Det foreligger ikke referat fra gjennomgangen. Det er ingen av de tre skolene som utarbeider en skriftlig rapport til skoleeier om § 9a.

Sett opp mot resultat av spørreundersøkelsen og den høye forekomsten av krenkelser, burde det etter revisjonens mening vært foretatt en analyse og evaluering av resultatet opp mot de tiltakene som er iverksatt. Uten denne gjennomgangen vil ikke planen fungere som et aktivt verktøy som forutsatt i handlingsplanen og skolene vil heller ikke legge opp sin aktivitet ut fra de problemene og utfordringene som er i skolen i den perioden planen skal fungere.

Revisjonen **anbefaler** at handlingsplanene gjennomgås årlig og at analyser og risikovurderinger ligger til grunn for hvilke tiltak som skal settes inn mot krenkelser og mobbing. Evalueringen bør dokumenteres.

Anbefalinger oppsummert

På bakgrunn av vår gjennomgang vil vi gi følgende anbefalinger til skolenes videre arbeid med skjult og digital mobbing:

- Vi vil anbefale skolene å vurdere en mer utfyllende definisjon av hva skolen legger i mobbeatferd som ikke tolereres.
- Vi vil anbefale at det tydelig fremgår av skolenes egne planer at det er den enkelte elevens subjektive opplevelse som er avgjørende i vurderingen av om elevenes rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.
- Vi vil anbefale kommunen å vurdere kravet i ordensreglementets § 7-2 om at den enkelte skole skal ha en handlingsplan mot vold som inkluderer tiltak mot mobbing eller om tiltakene mot mobbing skal fremkomme i den psykososiale planen hvor vold er definert. Handlingsplanene bør synliggjøre hvordan digital og skjult mobbing arter seg og hvilke kjennetegn voksne skal se etter. Dette er viktig for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.
- Vi anbefaler kommunen å sette i verk tiltak for å skjerpe praksisen til bruk av brukeravtale/IKT-kontrakt mellom skolen og elevene/foresatte slik ordensreglementet krever. Krav om signatur kan føre til at flere leser reglementet.
- Vi vil anbefale skolene å utarbeide klare og entydige retningslinjer for bruk av varslingsskjema i tråd med kommunens overordnede plan og sørge for at rutinen etterleves.
- Vi vil anbefale skolene å vurdere å utvide begrepet mobbing i sine kartleggingsmetoder slik at forekomsten av alle former for mobbing kan kartlegges og tilpassede tiltak kan settes inn. Hvorvidt ikke anonyme spørreundersøkelser får frem et realistisk bilde av mobbesituasjonen på de ulike skolene bør også vurderes.
- Vi anbefaler at handlingsplanene gjennomgås årlig og at analyser og risikovurderinger ligger til grunn for hvilke tiltak som skal settes inn mot krenkelser og mobbing. Evalueringen bør dokumenteres.

INNHOLD

SAMMENDRAG	1
INNHOLD	2
FORORD	3
1 INNLEDNING	8
1.1 Innledning	8
1.2 Problemstillinger, avgrensning, revisjonskriterier og metode	8
1.3 Høring	10
2 REVISJONSKRITERIER	11
2.1 Innledning	11
2.2 Retten til et godt psykososialt miljø/elevens sitt skolemiljø	11
2.3 Elevens subjektive opplevelse	12
2.4 Internkontroll	12
2.5 Handlingsplikten	13
2.6 Oppsummering av revisjonskriterier	14
3 ULIKE PERSPEKTIVER OG FORSKNING PÅ MOBBING	15
3.1 Innledning	15
3.2 Hva er mobbing? – Ulike definisjoner	15
3.3 Skjult mobbing	17
3.4 Digital mobbing	19
4 SKOLENES INTERNKONTROLL FOR Å SIKRE ET GODT PSYKOSOSIALT MILJØ	23
4.1 Innledning	23
4.2 Definisjon av krenkende atferd	24
4.3 Elevens subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet	26
4.4 Tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing	27
4.5 Revisjonens spørreundersøkelse hos elevene	41
4.6 Evaluering av handlingsplanen	51
5 KONKLUSJON OG ANBEFALINGER	52
6 HØRING	56
7 KILDER	58
8 VEDLEGG	61
8.1 Spørreundersøkelsen	61
8.2 Årshjul for Lyngdalsskolen	70

FORORD

Rogaland Revisjon har på oppdrag for Kommunerevisjonen Vest, Vest-Agder IKS har gjennomført en forvaltningsrevisjon med tema skjult mobbing og digital mobbing ved tre skoler Lyngdal kommune. Prosjektet er prioritert i planen for forvaltningsrevisjon for Lyngdal kommune for perioden 2012 – 2015. Prosjektet er bestilt av kontrollutvalget.

Revisjonen ønsker å takke Lyngdal kommune for et godt samarbeid under gjennomføringen av prosjektet.

Stavanger/Flekkefjord, 30.01.2017.

Sign.

Irene Loka
Revisjonssjef

1 INNLEDNING

1.1 Innledning

Denne forvaltningsrevisjonen har temaet mobbing. Mer konkret dreier det seg om skjult mobbing og digital mobbing. Prosjektet ble bestilt av kontrollutvalget i møte 26.05.15. Bakgrunnen for valg av tematikk er å undersøke om skolene i sine handlingsplaner har tatt i bruk de muligheter som finnes med henvisning til nyere forskning for å avdekke og forebygge digital og skjult mobbing.

Skjult mobbing dreier seg om utpekerte metoder som gjør mobbingen vanskelig å oppdage. Det kan være utestenging, blikk, baksnakking og løgner. Digital mobbing er derimot en ny måte å utøve mobbingen på. Sosiale plattformer og medier har gitt nye muligheter for de som ønsker bevisst, eller noen ganger ubevisst, å gjøre andre vondt.

Barn har en grunnleggende rett til et skolemiljø uten krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering. Det betyr at ingen skal tåle at barn utsettes for slik krenkende atferd. Det skal være en nulltoleranse, ikke bare for mobbing, men for all krenkende atferd. Vi skal undersøke nærmere arbeidet mot mobbing ved Lyngdal ungdomsskole, Å barneskole og Kvås skole og har fokuset rettet mot skjult mobbing og digital mobbing.

1.2 Problemstillinger, avgrensning, revisjonskriterier og metode

Problemstillingen for forvaltningsrevisjonen ble godkjent av kontrollutvalget i møte den 01.07.2016.

Følgende problemstilling ligger til grunn for prosjektet:

I hvilken grad arbeider utvalgte skoler i Lyngdal kommune for å bekjempe skjult mobbing og digital mobbing?

I undersøkelsen har følgende underspørsmål ligget til grunn:

1. Hvordan defineres mobbing i skolene.
2. Hvem avgjør om en elev blir mobbet.
3. Hvilke tiltak iverksetter skolene for å forebygge, avdekke (oppdage) og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.
4. Hva er resultatet fra Elevundersøkelsen.
5. Hvordan evalueres skolenes handlingsplan mot mobbing.

For å svare på problemstillingen har vi tatt utgangspunkt i at elevene har rett til et godt psykososialt miljø slik dette er lovfestet i opplæringsloven. Skolene skal vise en nulltoleranse for krenkelser og mobbing. For å sikre elevene et godt psykososialt miljø er det et særlig krav til skolene om å etablere og vedlikeholde en internkontroll. Internkontroll innebærer at det settes mål for arbeidet, oppgaver og ansvar fordeles, det foretas risikovurderinger og etableres tiltak for å redusere risikoen for at målene ikke nås. Vi har sett på skolenes internkontroll for det psykososiale miljøet og hvordan de har implementert skjult mobbing og digital mobbing i dette arbeidet. Vi har hatt fokus på hvordan skolene har definert krenkende ord og handlinger, hvordan elevens individuelle rett til et godt psykososialt miljø framgår av skolenes handlingsplaner og skolenes tiltak for å avdekke, håndtere og forebygge mobbing. Vi har også sett på resultatet fra Elevundersøkelsen samt gjennomført egen spørreundersøkelse om digital og skjult mobbing blant elevene. Til slutt har vi vurdert skolenes evaluering av egne handlingsplaner.

Skjult mobbing og digital mobbing er mobbepformer som er krevende å håndtere for skolene. Digital mobbing kan foregå anonymt i et raskt utviklende teknologisk miljø. Skjult mobbing er noe som med hensikt av den som mobber, kan gjennomføres med svært avanserte og manipulerende metoder slik at det er vanskelig å oppdage. Ved begge disse mobbepformene er det ofte slik at den som blir mobbet

ikke vil si fra fordi konsekvensene slik de ser det, vil være større enn om de lar være. Vi viser til kapittel 3 for en nærmere beskrivelse av disse to mobbepoengene.

Formålet med forvaltningsrevisjon er, i tillegg til å være en kontrollfunksjon, at den også skal bidra til læring og forbedringer i forvaltningen. Vi har derfor lagt vekt på å gi en omfattende beskrivelse av temaer innen mobbing, herunder spesielt om skjult mobbing og digital mobbing. Vi har også hentet kunnskap fra forskning om mobbing og brukt denne ved vår gjennomgang og vurdering av skolenes arbeid med skjult mobbing og digital mobbing.

Avgrensning

I dette prosjektet har vi et særskilt fokus på skjult mobbing og digital mobbing. Det vil si at vi ser bort fra mye godt arbeid skolene gjennomfører i sitt mobbearbeid generelt.

Vi har ikke undersøkt enkeltsaker eller hvordan disse er fulgt opp. Det vil si at vi heller ikke har sett på enkeltvedtak. Vi har ikke sett på de formelle kravene til organisering av foreldresamarbeid slik dette framgår av opplæringsloven. Vi har heller ikke hatt fokus på mobbing fra ansatte, eller av ansatte, selv om dette også er viktige sider ved skjult mobbing. Vi oppfordrer her til at dette ivaretas i arbeidet med handlingsplanene.

Arbeid mot krenkelser og mobbing må forebygges og håndteres fra mange hold. Det er også et område som det stadig forskes på og som en får økt kunnskap om. Vi har brukt relevant forskning i vår revisjon, uten at vi dermed kan si at denne er uttømmende. Mobbeproblematikken vil fremdeles være i utvikling.

Revisjonskriterier

Revisjonskriterier er målestokken som legges til grunn for revisjonens vurderinger. Revisjonskriteriene brukt i denne forvaltningsrevisjonen er hovedsakelig hentet fra opplæringsloven. I tillegg har vi benyttet forskning innen temaer om mobbing, herunder «Retningslinjer for å forebygge digital mobbing i skolemiljøet» utarbeidet av arbeidsgruppen i COST ISO801³. De har ved sin undersøkelse av 27 lands to mest fremtredende retningslinjer, ønsket å bidra til å gi god retning for god praksis i skolemiljøet, både blant lærere, foreldre og elever, slik at de kan forebygge og håndtere digital mobbing. Retningslinjene ble gjennomgått ut fra flere målgrupper: foreldre, barn, skoler, lærere. På bakgrunn av litteratur og analyse av disse retningslinjene har COST kommet med anbefalinger for hvordan digital mobbing kan forebygges og håndteres. Anbefalingene er basert på et ønske om at alle som jobber mot digital mobbing har felles fokus om grunnregler og praksis. Fokus på digital mobbing må inkluderes i det generelle arbeidet mot mobbing.

Tove Flack, ansatt ved Senter for atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger, forsker på skjult mobbing blant barn og unge på skolen. Hun har utviklet INNBLIKK, et sosial-analytisk verktøy for å avdekke skjult mobbing. Vi har brukt hennes arbeid i forvaltningsrevisjonen.

Djupedalutvalget ble nedsatt av regjeringen for å vurdere de samlede virkemidlene for å skape et godt psykososialt skolemiljø, motvirke og håndtere mobbing og andre uønskede hendelser i skolen. Utredningen kom våren 2015 i rapporten NOU 2015:2 «Å høre til». Vi har også brukt denne rapporten i vårt arbeid.

Andre forskningsrapporter som for øvrig er benyttet i denne forvaltningsrevisjonsrapporten, framgår med henvisninger underveis.

³ COST ISO801 er et nettverk med hovedformål å dele sin ekspertise når det gjelder digital mobbing i utdanningsinstitusjoner. Nettverket har hatt 28 deltakende COST-land. COST ISO801 har som et delmål undersøkt ulike lands eksisterende retningslinjer både i forhold til å takle negative konsekvenser av digital mobbing og positiv bruk av moderne teknologi i sosiale relasjoner. Intensjonen var å spre videre god praksis til hjelp ved revisjon av tidligere retningslinjer og utvikling av nye.

Metode

Forvaltningsrevisjonen er gjennomført i henhold til krav fastsatt i kommunelovens § 78, forskrift om revisjon i kommuner og fylkeskommuner og RSK 001 Standard for forvaltningsrevisjon. Denne standarden angir hva som er god kommunal revisjonsskikk i forvaltningsrevisjon og består av grunnleggende prinsipper og revisjonshandlinger i forvaltningsrevisjon.

Rogaland Revisjon har før igangsetting av prosjektarbeidet, vurdert egen uavhengighet når det gjelder Lyngdal kommune, jfr. kommunelovens § 79 og revisjonsforskriften kapittel 6. Vi kjenner ikke til forhold som er egnet til å svekke tilliten til vår uavhengighet og objektivitet.

Med utgangspunkt i tema og problemstillinger som ligger i oppdraget fra kontrollutvalget, utleder vi relevante revisjonskriterier. Deretter kartlegger og beskriver vi undersøkt virksomhets systemer, praksis eller resultater på aktuelle områder. Faktabeskrivelsen blir så vurdert med utgangspunkt i revisjonskriteriene. Dette leder fram til konklusjoner og anbefalinger.

For å besvare problemstillingen i denne forvaltningsrevisjonen om skjult mobbing og digital mobbing i utvalgte skoler i Lyngdal, har vi brukt flere metoder. Dokumentanalyse er brukt for å få innsikt i hva skolene har skrevet om digital og skjult mobbing i sine dokumenter. Vi har også brukt resultater fra Elevundersøkelsen i 2015 og 2016. Det er videre sendt ut en spørreundersøkelse til alle elevene ved Lyngdal ungdomsskole og elevene i 5. -7. klasse ved Kvås skole og Å barneskole med bruk av dataprogrammet Questback. Spørsmålene som ble stilt følger som [vedlegg](#) til rapporten. Intervju er gjennomført på alle de tre skolene og klassekontakter og FAU representanter er kontaktet ved spørreskjema på e-post samt mulighet for oppfølging på telefon.

Intervjuer/møter

Prosjektplanen ble vedtatt i kontrollutvalget i juli 2016. Oppstartsmøte ble avholdt med skolefaglig ansvarlig i november 2016. I tillegg har vi hatt intervju med rektor, aktuelle ledere og tillitsvalgt, sosiallærer/ sosionom og aktuelle kontaktlærere samt elevråd for alle de tre skolene. En representant for skolehelsetjenesten er også intervjuet.

Dokumenter

Vi har fått utlevert flere dokumenter i forbindelse med forvaltningsrevisjonen. Herunder Lyngdal kommunes «Plan for elevenes psykososiale skolemiljø» og forskrift om ordensreglement for skolene i Lyngdal kommune. I tillegg har vi blant annet mottatt dokumentasjon knyttet til skolenes egne planer, skolenes samarbeid med foreldrene, interne trivselsundersøkelser og skoleregler.

Gyldighet og pålitelighet

Innhentede data må kontrolleres for både validitet og reliabilitet. Med validitet (gyldighet) menes at det skal være samsvar mellom de data som er samlet inn og det vi ønsker å måle, det vi faktisk måler og problemstillingen. Tilsvarende er reliabilitet et uttrykk for at de data en samler inn er pålitelige i den forstand at de avklarer faktiske forhold på en pålitelig og troverdig måte.

Vi mener at data i denne undersøkelsen er egnet til å svare på problemstillingen ved at vi har innhentet relevant og tilstrekkelig informasjon. Gyldighet er sikret gjennom kombinasjon av datamateriale fra dokumentanalyse, gjennomgang av den nasjonale elevundersøkelsen, revisjonens spørreundersøkelse samt muntlig og skriftlig informasjon fra kommunen.

For å sikre at data er pålitelige, er det nødvendig å vurdere eventuelle feilkilder. Dette er ivaretatt ved kvalitetssikring av faktaopplysningene som er fremkommet fra dokumenter, og verifisering av faktaopplysninger fra intervjuer/møter og mottatt informasjon/dokumentasjon.

1.3 Høring

Rapporten er sendt til høring til rådmannen den 10.01.2017. Frist for høringsuttalelse ble satt til 24.01.2017. Rådmannens høringsuttalelse framgår av kapittel 6.

2 REVISJONSKRITERIER

2.1 Innledning

I dette kapittelet utledes revisjonskriterier for problemstillingen i prosjektet. Revisjonskriterier er de krav og forventninger som benyttes for å vurdere kommunens praksis. Sammenholdt med faktabeskrivelsen, danner revisjonskriteriene grunnlag for de analyser og vurderinger som foretas, samt de konklusjoner som trekkes. De er et viktig grunnlag for å kunne dokumentere eventuelle avvik eller svakheter.

Revisjonskriteriene utledes primært fra opplæringslovens bestemmelser i kapittel 9a om elevene sitt skolemiljø.

2.2 Retten til et godt psykososialt miljø/elevens sitt skolemiljø

Opplæringsloven gir eleven rett til et godt psykososialt miljø. Paragraf 9a-1 lyder:

”Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring.”

Retten etter § 9a-1 er en individuell rettighet. Det avgjørende i vurderingen av om elevens rett er oppfylt er virkningen miljøet har på den enkelte elevens helse, trivsel og læring. Når eleven har en rett til et godt skolemiljø, har skolen og skoleeier en tilsvarende plikt til å sikre at elevene får denne retten oppfylt. Det skal arbeides både systemrettet og individrettet, jf. oppl. § 9a og § 13-10.

Det psykososiale miljø sikter til de mellommenneskelige forholdene på skolen. Dette er presisert i ”Retten til et godt psykososialt miljø Udir-2-2010».

”Med psykososialt miljø menes her de mellommenneskelige forholdene på skolen, det sosiale miljøet og hvordan elevene og personalet opplever dette. Det psykososiale miljøet handler også om elevens opplevelse av lærings situasjonen.”

Det psykososiale miljøet bestemmes av samhandlingen og kommunikasjonen mellom alle som oppholder seg i skolen og blir til i samspillet mellom eleven, andre elever i klassen, elever i andre klasser, de ansatte og alle som har en befattning med skolen som foreldre, skoleeier og lokalt kultur- og næringsliv. Elevens psykososiale miljø kan påvirkes av blant annet sosiale, kulturelle, religiøse, økonomiske, utdanningsmessige og helsemessige forhold. Det psykososiale miljøet omfatter elevens læringsmiljø og skolemiljø for øvrig.

Det psykososiale skolemiljøet er ikke avgrenset til forhold på skolen i skoletiden, men sammenfaller med virkeområdet til opplæringsloven. Det vil si at det psykososiale skolemiljøet omfatter det som skjer på skolens område i skoletiden, men også skoleveien, turer og arrangementer i skolens regi i og utenfor skoletiden, samt krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering som skjer utenfor skoletiden, og som har sammenheng med skolen.⁴

Opplæringsloven gir eleven rett til å delta i arbeidet med skolemiljøet. Paragraf 9a-5 lyser:

«Elevane skal engasjerast i planlegginga og gjennomføringa av det systematiske arbeidet for helse, miljø og tryggleik ved skolen. Skolen skal leggje oppgåver til rette for elevane etter kva som er naturleg for dei enkelte årstrinna.»

⁴ NOU 2015:2, s. 30

2.3 Elevens subjektive opplevelse

Når en skal vurdere om elevens rett til et godt psykososialt miljø etter § 9a-1 er oppfylt, er det avgjørende hvordan det psykososiale miljøet virker på den enkelte elevens helse, trivsel og læring. Utgangspunktet for vurderingen er elevens egen subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet.⁵ En elevs rett skal ikke begrenses av kollektive vurderinger av hvordan miljøet er. Retten er for eksempel ikke knyttet opp mot lærerens oppfatning eller en tenkt gjennomsnittselev, men mot virkningen miljøet faktisk har på den enkelte elevens helse, trivsel og læring. En elevs påstand om at hans/hennes opplevelse av det psykososiale miljøet ikke er godt nok, kan ikke avvises med en henvisning til at de andre elevene mener at miljøet er godt eller at Elevundersøkelsen viser at det er lite mobbing på skolen. Vurderingen skal gjøres med utgangspunkt i eleven.

2.4 Internkontroll

Skolens plikt til å drive internkontroll framgår av opplæringsloven § 9a-4:

«Skolen skal aktivt drive eit kontinuerleg og systematisk arbeid for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av dette kapitlet blir oppfylte. Skoleleiinga har ansvaret for den daglege gjennomføringa av dette. Arbeidet skal gjelde det fysiske så vel som det psykososiale miljøet.»

Internkontroll forutsetter at skolen har omsatt kravene i kapittel 9a til konkrete mål for skolemiljøet, kartlagt utfordringene og planlagt og iverksatt tiltak for å nå målene. Internkontrollen innebærer at skolen selv må føre kontroll med om kravene i kapittel 9a er oppfylt. Rektor har ansvaret for at det systematiske arbeidet er aktivt, systematisk og planmessig.

For å oppfylle de særlige kravene til internkontroll i skolen, er det flere elementer som må være på plass. Først må skolen ha mål for arbeidet mot krenkelser og mobbing. Videre må det tydeliggjøres hvem som har fått delegert oppgaver og ansvar. Det tredje elementet er en systematisk kartlegging av risiko og iverksetting av tiltak for å redusere risikoen. Elevundersøkelsen vil være en viktig kilde i kartleggingen av risikoforhold. Rutiner er et av kjerneelementene i en internkontroll. Det må settes i verk rutiner for avdekking, korrigering og forebygging (NOU 2015:2 Å høre til).

Skolen må kunne dokumentere at de har et system for internkontroll. Internkontrollen må være egnet til sitt formål, som er å sikre elevenes rett til et godt psykososialt miljø der elevene føler seg trygge og opplever sosial tilhørighet og som fremmer helse, trivsel og læring. Det viktigste er at internkontrollen viser hva som skal gjøres, hvordan det skal gjøres, hvem som skal gjøre det, når det skal gjøres, og hva som faktisk blir gjort. Skolen må kunne legge fram skriftlig dokumentasjon for:⁶

- Hvilke mål skolen har for skolemiljøet og skolemiljøarbeidet, jf §§ 9a-1, 9a-2 første ledd og 9a-3 første ledd.
- Hvordan skolen er organisert, blant annet fordeling av ansvar og oppgaver innenfor helse, miljø og sikkerhet.
- Planer og tiltak – hva som skal gjøres, når og av hvem, for å sikre et godt skolemiljø som fremmer helse, miljø og sikkerhet.
- Hvordan kartlegging av risiko er gjennomført (rapporter, måleresultat og liknende).
- Rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge avvik.
- Hvordan rutinene blir gjennomgått for å sikre at de fungerer og er tjenlige for å nå de målene som er satt (evaluering av skolemiljøarbeidet).

I tillegg til det som dokumenteres skriftlig må skolen kunne dokumentere at

- Internkontrollen dekker alle bestemmelsene i kapittel 9a.

⁵ Utdanningsdirektoratet, rundskriv Udir-2-2010, 15.06.2010.

⁶ Utdanningsdirektoratet, rundskriv Udir-2-2010, 15.06.2010

- Hver ansatt kjenner og forstår regelverket om skolemiljøet og pliktene de har etter loven og interne mål, rutiner/planer.
- De ansatte har tilstrekkelig kompetanse om skolemiljøarbeid og håndtering av utfordringer og hendelser som omhandler skolemiljøet.
- Skolen har tiltak for å fremme skolemiljøet og forebygge, avdekke og håndtere krenkelser.
- Tiltakene blir satt i verk og planer og rutiner blir fulgt i praksis.
- Ledelsen er aktiv med i arbeidet med internkontroll/skolemiljø.

Skoleeier og skoleledelsen må jobbe forebyggende for å forhindre at uønsket atferd oppstår. Dette følger av bestemmelsene om internkontroll i § 9a-4, jfr § 9a-3 første ledd som presiserer at skolen har plikt til å sikre at elevenes rett til et godt psykososialt miljø oppfylles. Skolen kan ikke forholde seg passiv og avvente at en situasjon inntreffer, men må ha en «føre-var-holdning» til eventuelle situasjoner og utfordringer som kan oppstå i skolehverdagen og som kan ha negativ innvirkning på elevenes skolemiljø.

Skolens handlingsplikt er rettet inn mot krenkende ord og/eller krenkende handlinger som mobbing, diskriminering, vold eller rasisme. Hvordan disse begrepene skal forstås av skolen og ansatte er dermed vesentlig for arbeidet med internkontroll, og hvordan ansatte skal utøve sin handlingsplikt. En definering⁷ og beskrivelse av krenkende atferd må framgå av skolens handlingsplan.

2.5 Handlingsplikten

Skolen har en plikt til å sørge for at elevens rett oppfylles dersom en ansatt oppdager at en elevs rett til et godt psykososialt miljø er krenket. Paragraf 9a-3 annet ledd lyder:

”Dersom nokon som er tilsett ved skolen, får kunnskap eller mistanke om at ein elev blir utsett for krenkjande ord eller handlingar som mobbing, diskriminering, vald eller rasisme, skal vedkommande snarast undersøkje saka og varsle skoleleiinga, og dersom det er nødvendig og mogleg, sjølv gripe direkte inn.”

Det er her altså fastsatt at alle som er ansatt ved skolen har en handlingsplikt som består av, jfr. kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø:

- plikt til å gripe inn
- plikt til å gjøre undersøkelser raskt
- plikt til å varsle rektor (ved bruk av varslings skjema)

I forbindelse med disse pliktene må skolen ha kommet fram til en definisjon av hva skolen anser som krenkende atferd. Plikten til å handle omfatter krenkende ord eller handlinger som mobbing, diskriminering, vold eller rasisme. Hvordan disse begrepene skal forstås av ansatte har betydning for hvordan handlingsplikten utøves i praksis.

Den ansattes handlingsplikt inntreffer når hun/han får kunnskap eller mistanke om at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger. Kunnskap betyr at den ansatte faktisk vet at en elev blir utsatt for ikke-akseptert atferd fra elever, lærere eller andre ved skolen. Men plikten til å handle treer også inn dersom den ansatte får en mistanke om at en elev utsettes for krenkende ord eller handlinger. En ansatt kan ikke gjemme seg bak at hun/han ikke har hørt eller sett mobbing eller andre former for krenkende oppførsel selv. Mistanke om innebærer en ”følelse”/antagelse om at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger. Skolens plikt til å sikre elevens rett til et godt psykososialt miljø forutsetter årvåkenhet fra skolens ansatte. Skolens ansatte kan ikke lukke øyne og øre for det de ser og hører, og kan ikke unnlate å gjøre noe dersom de får en mistanke om at en elev ikke får oppfylt retten til et godt psykososialt miljø.

⁷ Ifølge Wikipedia forstås begrepet «definisjon» som «en setning som forklarer og avgrenser betydningsinnholdet i et ord, uttrykk eller begrep så nøyaktig som mulig. Setningen skal fungere slik at alle som leser eller hører ordet eller uttrykket skal få en sammenfallende oppfatning av hva ordet er og ikke er (betydningen)»

Dersom de ansatte er i tvil om en elev er utsatt for krenkende ord eller handlinger, er det viktig å huske på at om eleven er krenket eller ikke, avhenger av elevens subjektive opplevelse. Dette kan innebære at ord og handlinger som i utgangspunktet ikke var ment å være krenkende, men som oppleves som krenkende av en elev, utløser handlingsplikten. De ansatte skal da handle. Dette innebærer for eksempel at dersom en elev tar kontakt med en lærer og forteller at en medelev har kommet med utsagn som eleven opplevde som krenkende, så inntre lærerens handlingsplikt.

Det følger av § 9a-3 annet ledd at den ansatte, etter å ha undersøkt saken og kommet til at det er forhold som bør følges opp, skal informere skolens ledelse. Skolens ledelse plikter å sikre at alle saker de blir varslet om følges opp. Ansatte som varsler etter § 9a-3 annet ledd skal tas på alvor. Skolen ved rektor plikter å undersøke saken ytterligere dersom det er behov for dette, og sette i verk egnede tiltak. Skolen må ha en omforent forståelse av når det varsles og hvordan varslingen skal skje. Rutiner må innarbeides i internkontrollen etter § 9a-4. Skoleeier kan også fastsette krav til hvordan varslingen fra ansatt til skolens ledelse skal skje.

Når skolen har oppfylt handlingsplikten etter § 9a-3, må skolen forfølge saken på en egnet måte slik at elevens rett til et godt psykososialt miljø oppfylles. Det må vurderes konkret i hvert tilfelle hva som er egnede tiltak og hvem tiltakene skal settes inn mot.

Skolen bør redegjøre skriftlig for de tiltakene de har tenkt å iverksette. Dette kan gjøres i en logg eller lignende. Dette vil da kunne være en viktig dokumentasjon på hva skolen faktisk har gjort i forhold til det psykososiale miljøet og konkrete hendelser.

Skolen må også evaluere tiltakene de har iverksatt og se om disse faktisk fører til at elevens psykososiale miljø fremmer helse, trivsel og læring. Dersom tiltakene ikke fører til at eleven får det bedre, må skolen avgjøre hvilke andre tiltak som skal iverksettes. Tiltak som ikke fungerer er ikke tilstrekkelig. Skolens plikt er ikke oppfylt før elevens psykososiale miljø er i samsvar med § 9a-1.⁸

2.6 Oppsummering av revisjonskriterier

Følgende revisjonskriterier ligger til grunn for undersøkelsen:

- Skolen skal ha definert hva de anser som krenkende atferd.
- Elevens egen subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet skal være utgangspunktet i vurderingen av om elevens rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.
- Skolen skal ha etablert tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.
- Når en ansatt observerer krenkende atferd hos elever, skal skoleledelsen varsles (ved bruk av varslingsskjema).
- Skolen må gjennomføre en systematisk kartlegging av elevenes psykososiale miljø.
- Kommune skal årlig evaluere plan for elevenes psykososiale skolemiljø

⁸ Utdanningsdirektoratet, rundskriv Udir-2-2010, 15.06.2015

3 ULIKE PERSPEKTIVER OG FORSKNING PÅ MOBBING

Dette kapittelet omhandler ulike teoretiske og faglige betraktninger og perspektiver vedrørende begrepene krenkelse og mobbing, og definisjon av disse. Det teoretiske og faglige innholdet i kapittelet vil bli brukt i analysen.

3.1 Innledning

Utgangspunktet er at alle elever har rett til et godt psykososialt miljø. Opplæringsloven skal være et incentiv for arbeid i skolen som skal virke fremmende på elevenes helse, trivsel og læring. Det er elevens subjektive opplevelse som er avgjørende for om det psykososiale miljøet oppleves som godt. Det innebærer at det er hva den enkelte elev opplever som krenkende i form av ord og handlinger som er avgjørende for om det psykososiale miljøet er tilfredsstillende. Loven skal ikke bare hindre mobbing, men stiller også krav til skolene om å jobbe aktivt og systematisk for å fremme et godt psykososialt miljø.

Opplæringslovens § 9a-3 tredje ledd nevner mobbing, diskriminering, vold og rasisme som eksempler på hva som kan være krenkende ord og handlinger. Eksempelene er ikke uttømmende. Loven gjelder også krenkende ord og handlinger som ikke er mobbing, vold, diskriminering eller rasisme, som for eksempel enkeltstående ytringer om utseende, misdannelser eller funksjonshemminger. Loven gjelder både situasjoner der krenkende ord eller handlinger kommer fra medelever og fra personalet (Ot.prp.nr 72 (2001-2002)).

En person blir mobbet når han eller hun, gjentatte ganger og over tid, er utsatt for negative handlinger fra en eller flere personer. For å kunne bruke begrepet mobbing skal det også være en viss ubalanse i makt- og styrkeforholdet; den som blir utsatt for de negative handlingene, har vanskelig for å forsvare seg og er noe hjelpeløs overfor den eller de som plager han eller henne (Ot.prp.nr 72 (2001-2002)).

Ifølge opplæringsloven har ansatte i skolen handlingsplikt dersom man får kunnskap om eller mistanke om at en elev utsettes for krenkende ord eller handlinger. Hensikten med handlingsplikten er å stanse uønsket atferd så raskt som mulig, ved å slå ned på den uønskede atferden med en gang. Men hva ligger i begrepene krenkelse og mobbing? Det finnes flere definisjoner og forståelser av hva krenkelse og mobbing er. Forståelsene av begrepene kan føre til ulike arbeidsmåter for å bekjempe mobbing.

3.2 Hva er mobbing? – Ulike definisjoner

Her gis en fremstilling av ulike definisjoner og betraktninger av begrepene krenkelse og mobbing. Først presenteres regjeringens manifest mot mobbing. Deretter en oversikt over ulike faglige betraktninger og forståelser av krenkelse og mobbing.

3.2.1 Regjeringens manifest mot mobbing

Regjeringen har i flere år vært aktiv med ulike tiltak i arbeidet mot mobbing. I 2002 startet arbeidet med det første manifestet mot mobbing. Manifestet gir viktige signaler fra sentrale myndigheter til skolene. Manifestet er sendt til alle landets kommuner for underskriving og oppfølging.

I manifestet for perioden 2011 – 2014, påpekes det at voksne må ta ansvar for å forhindre mobbing, og at ansvaret må tas på alvor. Det sies videre i manifestet at for å bekjempe mobbing, er det viktig at en har en felles forståelse av hva mobbing er. I manifestet er mobbing definert slik:

«Med mobbing mener vi gjentatt negativ eller ondsinnet atferd fra en eller flere rettet mot noen som har vanskelig for å forsvare seg. Systematisk utestengning eller gjentatt erting på en ubehagelig måte er også mobbing.»

Mobbing kjennetegnes altså ved at trakasseringen er ondsinnet og rammende, den pågår over tid og det er ubalanse i styrkeforholdet, både fysisk og psykisk. Definisjonen av mobbing i manifestet bygger på Olweus sin definisjon av mobbing.

Manifestet understreker videre at opplevelsen av mobbing er subjektiv. Definisjonsretten ligger hos den som føler seg utsatt for mobbing. Enhver som føler seg utsatt for mobbing har krav på å bli hørt.⁹

3.2.2 Faglige betraktninger om begrepene krenkelse og mobbing

Her følger en kort gjennomgang av enkelte faglige betraktninger knyttet til begrepene krenkelse og mobbing.

Jostein Alberti-Espenes (2012),¹⁰ forfatter og deltaker i mobbedebatten, er kritisk til individperspektivet. Han mener at dette har lagt grunnlaget for et mobbearbeid i skolene som fungerer mot sin hensikt. Dagens mobbearbeid kjennetegnes av en polarisering av forholdet mellom mobber og mobbeoffer, hvor offeret er den svake, triste og skadede, og mobberen er den sterke, kyniske og overgriperen. Det er feil å gi elevene skyld for de krenkelser som skjer i skolen. Det er ene og alene de voksnes – lærerens – ansvar å hindre at krenkelser og mobbing oppstår.

Han definerer krenkelse slik:

«Krenkelse er opplevelsen av at ens egne grenser trækkes over, brytes, overskrides, uten at en selv ønsker dette.»

Mobbing definerer han som følger:

«Mobbing er gjentatt krenkelse som foregår på arenaer hvor de samme menneskene møtes jevnlig og hvor de ansvarlige for arenaene ikke tar krenkelsene eller krenkelsesopplevelsene på alvor og stanser dem slik loven sier.»

Antimobbeprogrammer har fokus på å bekjempe mobbing, og ikke krenkelse. Han mener at dersom en ikke griper inn og stopper krenkelser, tillater en at krenkelser får oppstå og gjentas, - og slik at mobbing får oppstå og vedvare. Antimobbeprogrammer «tillater» at mobbing kan skje, da disse ikke har fokus på å bekjempe krenkelser. Alberti-Espenes presiserer at det først og fremst er krenkelser som må stoppes i skolen. Skolen må stoppe krenkelser før disse gjentar seg og blir mobbing.¹¹ Når mobbing skjer i skolen, har ikke skolen gjort jobben sin.

Alberti-Espenes mener at forebygging av krenkelse først og fremst handler om sosial kompetanse, voksen tilstedeværelse og kvaliteten på læringsmiljøet. Læringsmiljøet er kjernekonteksten i skolen, og det er her arbeidet med å forebygge og håndtere krenkelser må foregå. Læreren er den viktigste personen i elevenes opplæring. Antimobbeprogrammer og andre programmer, utviklet for å bedre læringsmiljøet, er ikke forenlig med den reflekterte, tryggende og pedagogiske praksisen som er utviklet og tilpasset i den enkelte skole. Ved å innføre mobbeprogrammer risikerer man å sette den kloke lærerpraksisen på sidelinjen.

Welstad og Warp (2011) peker også på betydningen av fokus på mobbebegrepet i skolen. Dette fremgår av en rapport de skrev for Kunnskapsdepartementet om «*Realisering av elevenes rett til et godt psykososialt miljø i skolen og et elevombuds rolle*» opp mot opplæringslovens kapittel 9a. De skriver blant annet at når oppmerksomheten sentreres rundt mobbebegrepet, kan forståelsen av dette virke inn på hvordan lovverket om et godt psykososialt miljø, tolkes og forstås i praksis. Dette kan ta bort fokuset på krenkende ord og handlinger. Mobbebegrepet kan på den måten være med på å sidestille hele opplæringsloven og skolene kan ende opp med å drive skadekontroll i større grad enn proaktivt og holdningsskapende arbeid.

⁹ Regjeringens manifest mot mobbing 2011-2014.

¹⁰ Utdannet allmennlærer og cand.polit. i pedagogikk fra UiO.

¹¹ Arena for deltakelse. Debatt mellom Olweus og Alberti-Espenes (2012).

Irene Husveg¹² (2012) har satt fokus på hvordan definisjoner av mobbing påvirker skolens arbeid med mobbing. Hennes funn er at skolenes formelle handlingsplaner for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing, dekker en smalere forståelse av mobbing enn den som skolemyndighetene legger til grunn. Hun mener at dagens definisjoner har for store mangler til å kunne beskytte elevene. Dette gjør at rektor og lærere, med henvisning til skolens handlingsplan mot mobbing, avviser elever og foresatte som står i situasjoner som faktisk utløser rettigheter i henhold til opplæringsloven.

Husveg peker på at dagens definisjoner legger størst vekt på de fysiske sidene ved mobbing og det som er lett synlig, men sier ingenting om hvem som skal definere hva som er ondsinnet og negativt atferd. Definisjonene har heller ikke nok fokus på de skjulte sidene eller på den andre parts subjektive opplevelse av situasjonen. Skolen er en institusjon med lang erfaring og høy kompetanse og vil derfor ha et bedre utgangspunkt til å nå frem med sin definisjon av virkeligheten. I tilfeller hvor partene er uenige om en situasjon kan defineres som mobbing eller ikke, vil skolens oppfatning ofte bli den gjeldende. Forholdet mellom skole og elev/hjem er ikke likeverdige og skolen vil i de fleste tilfeller sitte med definisjonsmakten.

I Utdanningsdirektoratets rundskriv¹³ gis detaljerte beskrivelser av skolenes ansvar for å imøtekomme elever og foreldre som opplever mobbing på skolen. Det legger i tillegg vekt på at skolens forpliktelser utløses av elevs subjektive opplevelse av mobbing, uavhengig av om denne opplevelsen er sammenfallende med skolens forståelse av, og mening om hvorvidt eleven blir mobbet. Husveg mener at mange skoler avviser henvendelser angående mobbing og gjemmer seg bak egne handlingsplaner og mobbedefinisjoner, og at det er et behov for en revurdering og videreutvikling av dem.

Sentralt i mandatet til Djupedalutvalget¹⁴ var å foreta en avklaring av begreper knyttet til uønskede ord og handlinger. Eksempler er mobbing, diskriminering, trakassering, krenkelser, rasisme, vold. Meningsinnholdet som legges i disse begrepene, og begrunnelsen for kategoriseringen, varierer. Det er derfor behov for en tydeliggjøring av begrepsbruken for å få en mer felles forståelse.

Krenkelser beskrives av utvalget som «*enkeltepisoder uten den systematikken som kreves for at det skal være mobbing. Når krenkelser systematisk gjentas, er det mobbing.*» Utvalget legger til grunn at barn og unge ikke skal utsettes for noen form for krenkelser i skolen og forstår *krenkelser* som et samlebegrep for ord eller handlinger der en persons verdighet eller integritet blir krenket. Dette omfatter alt fra enkeltstående ytringer eller handlinger, til gjentatte episoder. Begrepet *krenkelse* omfatter derfor også mobbing, vold, rasisme, trakassering og diskriminering siden alle disse inneholder enkeltkrenkelser.

Når det gjelder begrepet mobbing, har utvalget vist til at den vanlige definisjonen er «*fysiske eller sosiale negative handlinger som uføres gjentatte ganger over tid av en person eller flere sammen, og som rettes mot en som ikke kan forsvare seg i den aktuelle situasjonen*»¹⁵. Djupedalutvalget har i tillegg lagt til grunn en forståelse av mobbing som et symptom på et dårlig psykososialt skolemiljø.

3.3 Skjult mobbing

3.3.1 Tove Flack - INNBLIKK

Tove Flack¹⁶ ansatt ved Senter for atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger, forsker på skjult mobbing blant barn og unge på skolen. Hun har utviklet INNBLIKK, et sosial-analytisk verktøy for å avdekke skjult mobbing. Vi har basert vår framstilling nedenfor på hennes forskning og arbeid.

¹² Irene Husveg har skrevet en masteroppgave med tema «Er skolenes mobbedefinisjoner gode nok for å fange opp alle sider ved mobbing mellom elever?»

¹³ Utdanningsdirektoratets rundskriv UDIR-2-2010, 15.06.2010

¹⁴ NOU 2015:2 Å høre til

¹⁵ Henvist til Olweus og Roland 1983, Smith 2005, Sullivan 2010

¹⁶ Flack, 2010

Den skjulte mobbingen skjer på en indirekte måte. Den gir ingen synlige fysiske slag eller spark, men dreier seg om utstøting, intriger, rykter, baksnakking og manipulering. Mobberer er «ekspert» på de skjulte måtene å plage andre på, og metodene er utspekulerte og kan være vanskelig å få øye på.

Det er i hovedsak jenter som mobber indirekte og skjult. En årsak kan være at jenter er mer opptatt av relasjoner og tidlig finner bestevenner å holde seg til. Jentene som mobber er verbalt sterke, flinke på skolen og ellers greie jenter. Skjult mobbing kan være en måte å kvitte seg med en konkurrent på, og derfor vil mobbeoffer og mobber i noen tilfeller være nesten like sterke.

Skjult mobbing er minst like alvorlig som åpne mobbeformer og gir ofte store psykiske skadevirkninger for offeret når plagingen foregår over tid. Den mobbede kan utvikle dårlig selvbilde, spiseforstyrrelser, angst og depresjoner. Mobbingen går ut på å frata den som blir mobbet selvrespekten og selvtiliten. Indirekte blir de fortalt at de ikke når opp til den standarden som settes for vennskap. Et trekk med jentemobbing er at den ofte rettes mot en i vennegjengen som gjerne har et ønske om å være sammen med plagerne. Slik blir mobbingen ekstra smertefull fordi den tydeliggjør hvem som hører til og hvem som er utenfor fellesskapet.

Når en får informasjon om at en elev muligens blir mobbet, må saken undersøkes umiddelbart. Undersøkelsen må inneholde et systematisk arbeid for å få tak i samspill og kommunikasjon mellom elevene i klassen/gruppen, og særlig mellom mulig offer og andre elever. Det må skriftliggjøres hvem som har ansvar for avdekking i den konkrete saken, hvilke metoder som skal brukes, samt når avdekkingen skal være foretatt.

For at læreren skal få et tydelig bilde av hva som foregår i klassen, mener Flack at løsningen er en-til-en-samtaler med alle elevene. Å innkalle mobbeoffer og mobberne til samme møte derimot, kan være veldig ødeleggende. Å snakke med de involverte samtidig vil ikke gi den rette beskrivelsen av situasjonen. Ofte tør ikke mobbeofferet si sannheten av frykt for represalier eller å bli beskyldt for sladring. Mobberne kan fremstå som uforståelige og uskyldige, eller legge skylden over på offeret.

Lærere observerer daglig og tolker det de ser. Konklusjoner og avgjørelser tas på bakgrunn av iakttakelse. Men lærerne har lite teoretisk kunnskap om observasjon av kommunikasjon/samspill og lite praktisk erfaring med systematisk og gjennomtenkt observasjon av kommunikasjon/samspill.

Flack mener at skolene har for liten kompetanse om skjult mobbing og hvordan den skal avdekkes og håndteres. Læreren oppfatter ofte offeret som en spesiell person, mens de utpekte mobberne oppleves som hyggelige og populære. Episoder bagatelliseres og feiltolkes og ansvaret for mobbingen legges på mobbeofferet. Skjult mobbing har et uttrykk som ofte virker u dramatisk og ufarlig for utenforstående, og derfor tror voksne at vanskene ligger hos offeret. «Hun er jo så stille og forsagt».

Å få tak i samspillet og kommunikasjonen mellom elevene som er i en mobbesituasjon, er svært vanskelig. Den som står for mobbingen forsøker å skjule sine intensjoner i kommunikasjonen for utenforstående. Dette gjør det utfordrende for lærerne å få tak i hva som faktisk skjer. I følge opplæringsloven § 9a skal lærerne blant annet påse at eleven trives på skolen, hvilket innebærer å gjøre en vurdering av hvordan eleven har det sammen med andre elever. Lærerne trenger derfor effektive og pålitelige metoder for å få informasjon om samspillet. INNBLIKK er et slikt system, og er utviklet for at skolen lettere skal kunne forebygge og oppdage skjult mobbing.

I INNBLIKK anbefales sterkt observasjon og samtale som to viktige metoder i arbeidet med å følge opp skjult mobbing.

Observasjon innebærer å iakttå den kommunikasjonen som foregår mellom elevene, både positiv og negativ kommunikasjon. Observasjon kan være en god metode ved undersøkelse av komplekse sosiale situasjoner. Samspill og kommunikasjon knyttet til skjult mobbing er komplekst og vanskelig å få INNBLIKK i for de som ikke er direkte involvert. Det gjelder å få tak i og skrive ned hvordan elevene snakker til og om hverandre, hvilke signaler de gir hverandre og hvordan de handler i forhold til hverandre på godt og vondt.

Elevsamtalen i INNBLIKK har «til hensikt å få tak i den enkelte elevs oppfatning, tolkning og forklaring på kommunikasjonen som foregår i gruppa. Den gir også god oversikt over hierarki, popularitet og vennestrukturer. Samtaleformen er spesielt utviklet med tanke på å avdekke om det foregår skjult mobbing i en gruppe eller klasse.» En del av elevsamtalen går ut på å spørre elever direkte om andre elever for å få sosiometriske¹⁷ opplysninger for å frembringe de skjulte strukturene som gir en gruppe sin form. I tillegg brukes metoden for å få tak i positive og negative kommunikasjonsmønstre i klassen/gruppen. I utprøvingen av INNBLIKK har den vist seg særlig egnet til å avsløre skjult mobbing i en klasse.

3.3.2 Utdanningsdirektoratet

I henhold til opplæringsloven har skolen en undersøkelses- og handlingsplikt når en elev subjektivt opplever dårlige psykososiale forhold. Opplevde krenkelses, mobbing, trakassering eller diskriminering skal undersøkes og stoppes. I Utdanningsdirektoratets rundskriv 2-2010 heter det:

«Formålet med undersøkelsesplikten er å klarlegge hva som er realiteten i det man har sett, hørt eller fått mistanke om. Gjennom undersøkelsene skal den ansatte prøve å få bekreftet eller avkreftet om den aktuelle kunnskapen eller mistanken han/hun har, gir grunnlag for å følge dette opp videre.»

Det understrekes i rundskrivet at det er viktig å forene det systemrettede og individrettede arbeidet. Som eksempel på en metode for avdekking nevnes samtale med elevene eller «å følge opp på en annen passende måte». På Udir.no (Utdanningsdirektoratet) listes opp eksempler på aktiviteter som skoler bør gjennomføre for å avdekke skjult mobbing: Intenst og systematisk arbeid over tid, observasjon av elever, samtaler med elever, foreldre og eventuelt andre, og kartlegging av det sosiale spillet mellom elevene. Det understrekes at skoler må fokusere på kvaliteten i samspillet mellom elevene ved å trene på direkte observasjon og bruk av ulike kartleggingsverktøy.

3.3.3 Studie om jentemobbing

I en kvalitativ studie om jentemobbing og foreldresamarbeid har Krane¹⁸ (2010) intervjuet fem lærere/rector som har positive erfaringer med foreldresamarbeid ved jentemobbing i elevgruppa. Det oppsummeres blant annet med at foreldresamarbeid er svært viktig i arbeidet med jentemobbing, og at lærerens kompetanse er en avgjørende faktor i dette samarbeidet. Det kan være problematiske sider ved foreldresamarbeidet fordi jentemobbing er mer kompleks sammenlignet med klassisk mobbing. Dette kan resultere i usikker håndtering med usikre tiltak for elevene og usikre tiltak i forhold til foreldresamarbeidet. I problemløsningen av jentemobbing må skolen fremtre tydelig og med stor kompetanse på feltet, og det kan være hensiktsmessig med et forsterket og intensivt foreldresamarbeid. Foreldregruppens involvering i problemløsningen er en fordel i slike saker, da partene blir mer forpliktet og endringen mer varig. Resultatene i Kranes undersøkelse er tydelige med hensyn til viktigheten av forebyggende arbeid og tidlig intervensjon. Det pekes på fire aktuelle områder i det forebyggende arbeidet: samkjørte foreldregrupper, trivselsundersøkelser, holdningsskapende arbeid og aktivitet.

3.4 Digital mobbing

Djupedalutvalget har i sin NOU-rapport «Å høre til», gitt en beskrivelse av digital mobbing basert på foreliggende kunnskap og forskning om denne type mobbing. Vår framstilling av temaet nedenfor er basert på denne rapporten.

Digital mobbing kan forstås som en form eller variant av tradisjonell mobbing. Mobbeformen har trekk til felles med tradisjonell mobbing, samtidig som den er et spesielt fenomen. Digital mobbing må

¹⁷ Sosiometri er en vitenskapelig metode for å måle sosiale relasjoner og brukes både som forskningsmetode og som praktisk nytteverktøy. INNBLIKK, Tove Flack

¹⁸ Masteroppgave med tema: «Foreldresamarbeid og jentemobbing. Hvilke faktorer har betydning for foreldresamarbeidet ved jentemobbing?»

forstås som ansikt til ansikt-mobbing, men mobbingen har også sine særtrekk. Ansikt til ansikt-mobbingen vil i noen tilfeller være blandet sammen med digital mobbing, mens mobbingen i andre tilfeller bare skjer på sosiale medier. Digital mobbing foregår gjennom sosiale medier i form av bilder, film eller tekst. Populære verktøy som brukes er blant annet SMS, MMS, blogg, MSN, Facebook, Twitter, YouTube, Instagram og Snapchat.

En av utfordringene knyttet til digital mobbing er grensedragningen mellom skoletiden og fritidsarenaene. For de unge er dette skillet flytende og kompliserer hvem som har ansvaret for å følge opp digital mobbing. Mye av forskningen har heller ikke klart å tydeliggjøre dette skillet. Den tekniske utviklingen kompliserer også oppfølgingen av digital mobbing, og tiltak som bør og kan iverksettes for å hindre digital mobbing kan fort bli utdatert.

For de som opplever digital mobbing finnes det ingen gjemmesteder og det oppleves vanskelig/umulig å slippe unna. Teknologien når deg alle steder til alle tider, og tekst og bilder kan tas fram om og om igjen. De unge kan likevel velge å bli værende på de digitale plattformene og fellesskapet fordi de negative konsekvensene av å trekke seg ut er større enn å velge å bli der.

Digital mobbing gjør det mulig for mobber å skjule sin identitet. Det er flere muligheter for usynlighet, både for de som skriver, og for de som ser og mottar melding. Dette gir en mulighet til å mobbe på andre måter digitalt enn ansikt til ansikt. Anonymiteten kan også gjøre at mobbingen og trakasseringen blir verre enn ellers, og at noen som vanligvis ikke ville mobbet tradisjonelt, velger å gjøre dette anonymt på nettet. Usynligheten gir også færre muligheter for tilskuere til å gripe inn.

Et annet aspekt er at antall tilskuere kan bli enormt og offentligheten kan bli uendelig. Et bilde kan spres på et øyeblikk og bli tilgjengelig for millioner av mennesker. Kombinert med anonymitet kan dette få store konsekvenser. Like mye som det faktisk skjer, er frykten for at det kan skje når som helst kanskje like viktig. Den økte publisiteten kan også innebære en forsterkning eller ignorering av den handlingen som er skjedd på nettet, f.eks. ved kommentarer eller «likes», eller ikke «liker». Det kan bli svært vanskelig å flykte fra mobbingen.

Økt publisitet kan også føre til ansvarspulverisering av den negative handlingen, og det kan være vanskeligere å identifisere hvem som er hovedaktørene bak den digitale mobbingen. Selv om digital mobbing gir anonymitet, er det teknisk mulig å skaffe bevis på at mobbing har funnet sted. Offeret kan lagre meldinger og bilder for senere å kunne vise frekvensen og alvorlighetsgraden i den digitale mobbingen.

Ved digital mobbing kan posisjonene til de som blir mobbet og de som utfører mobbingen skifte veldig hurtig. Den som opplever å være mobbet en dag, kan neste dag være den som utfører mobbingen. Disse prosessene og rollene kan være utydelige. Forskning viser også at mange av de som driver med digital mobbing selv også blir utsatt for det. Samtidig har de som blir utsatt for tradisjonell mobbing en økt sannsynlighet for selv å mobbe digitalt. Det vises å være stor overlapping mellom det å være involvert i henholdsvis digital mobbing og tradisjonell mobbing, og svært få utsettes for krenkelser og mobbing kun via digitale medier (Djupedalutvalget). Hevnmotivet blir av mange forskere trukket frem som et viktig tilleggsmotiv når det gjelder digital mobbing, det er altså lettere å ta igjen når man ikke ser personen (Fandrem, Læringsmiljøseneteret Stavanger).

Det er ikke gjort entydige funn av hvorvidt digital mobbing rammer gutter eller jenter mest, men det er en tendens til at jenter er mer utsatt for digital mobbing enn gutter. Jenter har lange perioder på nettet hver dag, og de er mer opptatt av relasjoner og mobbing indirekte. Jenter blir også oftere enn gutter utsatt for seksuell kontakt på nettet (Djupedalutvalget).

Et spektakulært trekk ved digital mobbing som for eksempel hatgrupper, falske profiler, utveksling av grove tekstmeldinger og sterkt seksualiserte innholdselementer, gjør det flaut eller vanskelig å formidle hendelser til voksne. En må imidlertid se på de spektakulære sammen med de små hverdagslige ytringer og handlinger som ikke ser grove ut, men som likevel bidrar til ytterligere utstøting av noen individer og som forsterker en negativ klassekultur.

3.4.1 Tiltak mot digital mobbing – fra forskning – Læringsmiljøsentret – Retningslinjer for å forebygge digital mobbing

Det er en stor utfordring for skolene at digital mobbing foregår like mye på skolen som utenfor. Dette gjør det vanskeligere for lærere, skoler og familier å håndtere det utelukkende på egen hånd. Arbeidsgruppen i COST ISO801¹⁹ har ved sin undersøkelse av 27 lands mest fremtredende retningslinjer, ønsket å bidra til å gi god retning for god praksis i skolemiljøet, både blant lærere, foreldre og elever, slik at de kan forebygge og håndtere digital mobbing. Retningslinjene ble gjennomgått ut fra flere målgrupper: foreldre, barn, skoler, lærere.

På bakgrunn av litteratur og analyse av disse retningslinjene har COST kommet med anbefalinger for hvordan digital mobbing kan forebygges og håndteres. Anbefalingene er basert på ønske om at alle som jobber mot digital mobbing har felles fokus om grunnregler og praksis. Fokus på digital mobbing må inkluderes i det generelle arbeidet mot mobbing.

COST peker på at lærernes kompetanse er viktig. For å forebygge og reagere på digital mobbing har lærerne behov for kunnskap om gruppedynamikk og ferdigheter i håndtering av uakseptabel atferd.

Det påpekes at det er viktig at ofre for digital mobbing får den nødvendige støtten og kunnskapen de trenger for å håndtere digital aggresjon på en effektiv måte. Videre anbefaler arbeidsgruppen på det sterkeste at lærere også veileder elever som mobber i hvordan de kan bruke sine sosiale ferdigheter på en bedre måte når de er på internett og til å bruke sine lederevner på en positiv måte. Lærere og foreldre må ikke frasi seg sitt ansvar når digital mobbing oppstår. Forskning viser at elever som mobber andre digitalt eller som selv er utsatt for digital mobbing, ofte forteller at de ikke føler seg ivaretatt av læreren.²⁰

Nedenfor gjengis de anbefalinger som er gitt til skolen, lærerne og foreldre for å forebygge digital mobbing. Det er også gitt tilsvarende anbefalinger til elever. Vi henviser til heftet med retningslinjene for en nærmere beskrivelse.

Skole

- Lærere og alle medlemmer av skolemiljøet har behov for tydelig og lik informasjon fra skoleledelsen knyttet til støtte og rutiner for forebygging, undersøkning, rapportering og hvordan reagere på digital mobbing.
- Lærerne må snakke med elevene om digital mobbing.
- Lærerne må selv fremstå som rollemodeller og motivere elevene til å støtte de som blir mobbet og være med på å danne et skoleklima som ikke tolererer digital mobbing.
- Skolene må implementere handlingsstrategier som innebærer en atferdsendring når de håndterer mobbing, der en også tar hensyn til alder.
- Positiv disiplin, læring gjennom samarbeid og konfliktløsende tilnærminger kan også gi retning til grunnregler, planer og programmer gjennom at det støtter opp om positiv bruk av teknologi og anti-mobbeprogrammer.
- Digital mobbing må gjøres til et felles ansvar. Det er ikke et spørsmål om når foreldrenes ansvar slutter og skolens ansvar begynner. Lærere, foreldre og elever må samarbeide og alle parter må ta kontakt med hverandre.
- Skolen må utvikle og opprettholde en positiv og støttende skolekultur. Ansatte ved skolen og elevene må utvikle kunnskap og ferdigheter slik at de effektivt kan reagere og hjelpe dem som blir digitalt mobbet.

¹⁹ COST ISO801 er et nettverk med hovedformål å dele sin ekspertise når det gjelder digital mobbing i utdanningsinstitusjoner. Nettverket har hatt 28 deltakende COST-land. COST ISO801 har som et delmål undersøkt ulike lands eksisterende retningslinjer både i forhold til å takle negative konsekvenser av digital mobbing og positiv bruk av moderne teknologi i sosiale relasjoner. Intensjonen var å spre videre god praksis til hjelp ved revisjon av tidligere retningslinjer og utvikling av nye.

²⁰ COST ISO801. Retningslinjer for å forebygge digital mobbing i skolemiljøet

- Elever trenger muligheten til å praktisere trygge tilskuerferdigheter på skolen, da det ofte viser seg at de unnlater å rapportere om tilfeller av digital mobbing til ansatte ved skolen i frykt for at de vil bli fratatt teknologien de bruker. Viktigheten av å bruke positive atferdsmodeller istedenfor tilnæringer der man tar i bruk straff fremheves.

Lærere

- Lærere har behov for kompetanseheving og støtte fra skoleledelsen slik at de vet hvordan de skal reagere når digital mobbing forekommer. Denne informasjonen må være tydelig, konsistent og presis slik at alle som er på skolen vet hvordan de skal reagere på en mest mulig effektiv måte. Det er også viktig at skoleledelsen oppmuntrer og muliggjør for lærerne å stadig implementere og evaluere effektive reaksjoner på digital mobbing.
- Lærere har behov for profesjonell trening for å håndtere digital mobbing på en effektiv måte. De ville hatt fordel av en dypere forståelse av gruppedynamikk og ferdigheter i å håndtere konflikter. Skoleledelsen må vurdere de ansattes kompetanse for å få en oversikt over deres profesjonelle kompetansebehov for å håndtere digital mobbing. Lærerne må for eksempel øke elevenes bevissthet rundt sikkerhet på nettet og nettikette.
- Lærerne har behov for å aktivt samarbeide og utvikle kontakt med foreldre.
- Lærere trenger å aktivt involveres i å skape en positiv atmosfære i klasserommet og positive relasjoner til sine elever. Lærere må også kunne ha muligheten til å hjelpe elever med å støtte de som blir digitalt mobbet og også stoppe de som hjelper og assisterer de elevene som mobber andre digitalt. I tillegg til dette må de oppmuntre elever til å rapportere digital mobbing. Et nært forhold mellom lærer og elev vil bidra til et mer positivt klasse- og skolemiljø, i tillegg til at det vil bli lettere å oppdage og ta tak i konflikter og problematiske situasjoner mellom elever.
- Lærere må bruke muligheten til å lære om måter elevene bruker internett på, mens elevene må lære måter å løse sosiale problemer og utvikle sosiale ferdigheter på av læreren.

Foreldre

- **Proaktiv skolepolitikk, planer og praksis.** Alle foreldre må snakke med barna sine om digital mobbing og ikke vente til mobbingen er et faktum. De må vise respekt og toleranse for andre og være tydelige på at de ikke godtar digital mobbing. (...)
- **Forståelse og kompetanse.** For å redusere et mulig digitalt skille mellom foreldre og barn må foreldre oppdatere seg på trygg bruk av mobiltelefon og internett samt de ulike typene elektronisk kommunikasjon. I tillegg til dette trenger de informasjon om hvordan dette kan brukes på en negativ måte med det formål å mobbe digitalt. (...)
- **Samarbeidspartnere.** Foreldre trenger å bli oppmuntret til handling når de mistenker at deres barn er et offer, eller utsetter andre, for digital mobbing. Foreldre må oppmuntres til å gjøre seg kjent med skolens handlingsplan og prosedyrer i forhold til rapportering og undersøkelse av anklager knyttet til digital mobbing. (...)
- Foreldre må være tydelige overfor barna sine på at det ikke er noen skam knyttet til det å bli utsatt for mobbing. Problemet er mobberen. Barn trenger å bli oppmuntret til å ikke vente med å søke hjelp hos foreldre, lærere, ungdomsledere og andre som bryr seg om dem, når de føler at de ikke klarer å løse situasjonen de er i på egen hånd.
- **Det sosiale miljøet.** Foreldre må oppmuntre barna sine til å gripe inn når de er vitne til digital mobbing. (...).

4 SKOLENES INTERNKONTROLL FOR Å SIKRE ET GODT PSYKOSOSIALT MILJØ

4.1 Innledning

I dette kapittelet vil vi presentere data fra vår gjennomgang av mottatte dokumenter fra skolene og skolefaglig ansvarlig, gjennomførte intervjuer, revisjonens spørreundersøkelse til elevene og spørreskjema/ oppfølgingssamtaler med klassekontakter og FAU representanter. Teksten er strukturert etter revisjonskriteriene og revisors vurderinger vil følge etter hvert kriterium.

Vi gir først en kort beskrivelse av hvordan media og intervjuobjektene opplever mobbesituasjonen i Lyngdalsskolen i dag. Deretter ser vi på skolenes/kommunens definisjon av krenkende atferd og mobbing, så tar vi for oss elevens individuelle rett til et godt psykososialt miljø samt tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing. Deretter går vi gjennom resultatene fra Elevundersøkelsen og spørreundersøkelsen, før vi til slutt ser på skolenes evaluering av plan for elevenes psykososiale skolemiljø.

Kommunen/ skolene fikk i forberedelsen til forvaltningsrevisjonen mulighet til å komme med innspill til valgt tema – digital og skjult mobbing. Innspillet ble gjort på bakgrunn av at dette er de mest komplekse områder og at mulighet for læring var størst ved å spisse revisjonen i en slik retning.

Mobbesituasjonen i Lyngdal

I mai 2016 ble det gjennom avisen Lister kjent at en mann i begynnelsen av 20- årene krever erstatning fra Lyngdal kommune for mobbing mens han gikk i grunnskolen. Saken er frafalt av saksøker.

Ifølge skolefaglig ansvarlig i Lyngdal kommune er det generelt sett alltid pågående mobbesaker i Lyngdalsskolen – saker som er meldt inn eller saker som skolen har tatt tak i - men dette gjelder ikke spesielt for Lyngdal. Mobbing er ifølge skolefaglig ansvarlig det største skoleproblemet kommunen har. Kommunen klarer ikke å fange og løse alle saker, og skolefaglig ansvarlig tror at enkelte elever blir mobbet uten at skolene fanger det opp.

Ansatte på skolene opplever trivselen til elevene som jevnt over god. Omfanget av digital mobbing på ungdomsskolen oppleves mindre i dag enn for en tid tilbake. Innføring av mobilforbud på skolen oppgis som hovedårsaken til dette. Før forbudet var noen av elevene bl.a. redde for å bli tatt bilde av samt å bli filmet under presentasjoner o.l. På Å barneskole og Kvås skole oppleves for tiden en del konflikter, men lite mobbesaker. Det fremheves på alle skolene at dette går i bølger.

Revisjonen har stort sett fått positive tilbakemeldinger fra FAU/klassekontakter angående skolenes håndtering av mobbehenvendelser og tiltak for å forebygge og avdekke mobbing. Vi får opplyst at Kvås skole tidligere har fått kritikk for raske og enkle løsninger ved ulike hendelser, men at dette er tatt tak i. Ved Lyngdal Ungdomsskole får vi opplyst at skolen tar mobbesaker alvorlig og følger opp, men at det har vært tilfeller hvor eleven ikke har fått den oppfølgingen den ble lovet av sosionom. Innføring av mobilforbud oppgis som et veldig bra tiltak. Ved Å barneskole har vi fått opplyst at rektor/kontaktlærer tar raskt tak i situasjonen, men at en noen ganger skulle ønske at skolen «blandet seg mer» når det er konflikter/utfordringer mellom elever.

Lyngdal ungdomsskole har 328²¹ elever og er eneste kommunale ungdomsskole i Lyngdal kommune. Skolen ligger i Lyngdal sentrum og har 54 ansatte. Kvås skole er en 1- til 7-skole og har 54 elever. Skolen ligger på Moi i Kvås og har 12 ansatte. Å barneskole er en 1- til 7- skole og har 264 elever og 27 ansatte.

²¹ Kilde elevtall: Grunnskolens informasjonssystem.

4.2 Definisjon av krenkende atferd

4.2.1 Revisjonskriterium:

- Skolen skal definere hva de anser som krenkende atferd.

4.2.2 Fakta

Lyngdal kommune har utarbeidet en likelydende «Plan for å sikre elevene i Lyngdalsskolen et godt psykososialt miljø etter § 9a». Planen gjelder og er styrende for alle skolene i Lyngdal. Formålet med planen er:

«Elever i Lyngdalsskolen skal ikke bli utsatt for krenkende ord eller handlinger som mobbing, diskriminering, vold, rasisme eller utestenging på skolen og på skoleveien.»

Følgende mål fremgår av planen²²:

- At det arbeides kontinuerlig, langvarig og systematisk med elevenes skolemiljø
- At skolen, elevene og foresatte samarbeider om det forebyggende og holdningsskapende arbeidet
- At tydelig ledelse er en forutsetning for å forebygge, avdekke og håndtere krenkende ord og handlinger
- At alle ansatte ved skolen har en handlingsplikt til å undersøke, varsle og gripe inn dersom de får kunnskap eller mistanke om at en elev blir utsatt for krenkende atferd
- At våre lokale tiltak og vår evne til kommunikasjon og samarbeid er avgjørende for at arbeidet skal lykkes.

I planen gis det forklaringer på hva enkelte ord/begreper betyr. Vi har gjengitt disse:

Krenkende atferd:

«Krenkende atferd er en fellesbetegnelse på alle former for atferd som uoverlagt eller tilsiktet rammer andre mennesker fysisk eller psykisk. Krenkende atferd kan skje som enkelthandling eller gjentatt. Krenkende atferd er handling som utføres uten respekt for andres integritet.»

Mobbing:

«Er gjentatt negativ eller ondsinnet atferd fra en eller flere rettet mot en elev. Gjentatt erting på en ubehagelig og sårende måte er også mobbing. Atferden må finne sted 2 eller 3 ganger i måneden eller oftere for å defineres som mobbing.»

Utestenging:

«Betyr at noen blir holdt utenfor en gruppe eller klasse.»

Vold:

«Innebærer at noen bruker fysisk makt for å skade andre.»

Rasisme:

«Innebærer at noen blir forskjellsbehandlet eller plaget, for eksempel fordi de har en annen hudfarge eller snakker et annet språk.»

²² Kilde: Plan for elevenes psykososiale skolemiljø

Diskriminering:

«Betyr at en person blir dårligere behandlet eller trakassert, for eksempel på grunn av kjønn, funksjonsevne, tro, hudfarge eller opprinnelse.»

Digital krenkelse:

«Betyr at noen bruker internett, mobil eller e-post for å sende og spre ondsinnede meldinger eller bilder av en person/situasjon.»

Under punkt 4 om avdekking står det at ansatte i Lyngdalsskolen i sin daglige virksomhet skal arbeide med å avdekke tilfeller av mobbing, diskriminering, vold og rasisme. Ansatte plikter å melde til skoleledelsen dersom de utenom arbeidstiden får rede på at det foregår krenkende atferd i skoletiden. Videre står det at alle ansatte har en handlingsplikt som består av:

- Plikt til å gjøre undersøkelser raskt
- Plikt til å varsle rektor (ved bruk av meldeskjema)
- Plikt til å gripe inn

Ifølge forskrift om ordensreglement for skolene i Lyngdal kommune § 4 skal ikke mobbing forekomme, og Lyngdalsskolen er mobbefri sone.

I tillegg til Plan for elevenes psykososiale miljø for alle Lyngdalsskolene etter § 9a, har Å barneskole og Kvås skole utarbeidet egne planer for å sikre elevene et godt psykososialt miljø. Disse har identiske definisjoner på mobbing og krenkende atferd og er beskrevet nedenfor.

Plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø Å barneskole og Kvås skole

I henhold til plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø ved Å barneskole og Kvås skole er målet at elevene skal ha et godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Elevene skal ikke bli utsatt for krenkende ord eller handlinger som mobbing, diskriminering, vold, rasisme eller utestenging på skolen og på skoleveien.

Skolens definisjon på mobbing:

«Med mobbing eller plaging forstår vi psykisk og/eller fysisk vold rettet mot et offer, utført av enkeltpersoner eller grupper. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager, og at episodene gjentas over tid.»

Skolens definisjon på krenkende atferd er identisk med den som står i plan for elevenes psykososiale miljø for alle Lyngdalsskolene (jfr. over).

Ingen av de to skolene har definert digital krenkelse eller digital mobbing i sine planer.

4.2.3 Revisors vurdering

Skolene har en plikt til å forebygge og handle for å sikre elevene et godt psykososialt miljø. Dette framgår av opplæringslovens kapittel 9a. Handlingsplikten i opplæringsloven innebærer at ansatte ved skolen har en plikt til å undersøke, varsle og dersom mulig gripe inn, dersom de får kunnskap eller mistanke om at en elev blir utsatt for krenkende ord eller handlinger som mobbing, diskriminering, vold eller rasisme. Forebygging innebærer å innta en «føre – var» -holdning til eventuelle situasjoner og utfordringer som kan oppstå i skolehverdagen, og som kan ha negativ innvirkning på elevenes skolemiljø. Skolen må derfor ha etablert en felles forståelse av hva som anses som krenkende atferd og ansatte må ha en felles forståelse for når de skal undersøke og handle, og hva de skal varsle skoleledelsen om. For at alle skal vite hva de skal forebygge mot og når de skal mistenke og handle, er det avgjørende at dette er definert og beskrevet i internkontrollen.

Skolene i Lyngdal kommune har gjennom plan for elevenes psykososiale skolemiljø definert hva som anses som krenkende atferd og mobbing. Hvordan krenkelser og mobbing defineres kan ha betydning

for flere forhold. De vil være retningsgivende for hva en ser etter for å oppdage mobbing, hvordan en jobber med forebyggende tiltak, hva barn og foreldre kan forvente fra skolens side når barn opplever seg krenket, samt hvilke tiltak som settes inn for å stoppe den uønskede atferden. Innholdet i definisjonen må derfor inneholde tilstrekkelig beskrivelse til å forstå og kjenne igjen den atferden som skolen ikke ønsker og som en har kjennskap til er ødeleggende for elevenes psykososiale miljø.

I kommunens definisjon av krenkende atferd står det at krenkende atferd kan skje som enkelthandling eller gjentatt. Arbeidet mot mobbing er derimot rettet inn mot gjentatt negativ eller ondsinnet atferd og i Kvås skole og Å barneskoles definisjon skal det i tillegg være et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager. Kriteriene for mobbing kan ha et annet innhold hvis mobbingen foregår digitalt eller skjult. Dette gjelder både i forhold til en ubalanse i maktforholdet og i forhold til dette med gjentakende handling. Gjennom digitale medier kan en enkelt hendelse føre til stor spredning og involvering av mange, og kan for den som utsettes oppleves som mange gjentakende hendelser.

Den skjulte mobbingen opptrer også annerledes enn den direkte og fysiske mobbingen. Den skjulte mobbingen dreier seg om å påføre en annen skade, men på en slik måte at det ikke skal se ut som det er meningen å skade. Det blir manipulert med aksept i grupper og ødeleggelse av andres sosiale status. Definisjonen er viktig fordi den i tillegg til å brukes til å forebygge og avdekke mobbing, brukes som et utgangspunkt til å si ja eller nei til å løse saken fra skolen. Felles forståelse av at det eksisterer et problem er også en betingelse for å få til et samarbeid med foresatte.²³ Revisjonen mener skolens mobbedefinisjon er for snever og vag i sine formuleringer og gir ikke tilstrekkelig støtte i arbeidet mot skjult mobbing og digital mobbing. Vi mener at skolens definisjoner burde være mer omfattende og nyansert for å fange opp de spesielle trekkene ved skjult mobbing og digital mobbing.

Skolen har en lovpålagt plikt til å legge til rette for foreldresamarbeid etter opplæringsloven § 13-3d. Forskning viser at et godt foreldresamarbeid ofte er nøkkelen til å få gode løsninger i mobbesaker. Hvis skolens definisjon av mobbing i plan for elevenes psykososiale skolemiljø er vag og snever, kan det være at foreldre er usikre på hvilken atferd de kan reagere på og hva som er naturlige konflikter blant unge i utvikling. Dette kan igjen påvirke hvilke råd elever får hjemme hvis de tar opp utfordringer i samspillet med sine medelever. Vi vil **anbefale** skolene å vurdere en mer utfyllende beskrivelse av hva skolen legger i mobbeatferd som ikke tolereres. Dette er etter revisjonens mening viktig for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.

4.3 Elevers subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet

4.3.1 Revisjonskriterium:

- Elevers egen subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet skal være utgangspunktet i vurderingen av om elevenes rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.

4.3.2 Fakta

I plan for elevenes psykososiale miljø som gjelder for alle Lyngdalsskolene står det at det er den enkelte elevs subjektive opplevelse av å bli krenket som er utgangspunktet for skolens håndtering av opplæringsloven § 9a. «elevens arbeidsmiljølov».

Det står videre under punkt 4 om avdekking at avdekking kan være at ansatte, elever eller foresatte melder fra om hendelser om at noen opplever krenkende ord og handlinger. Skolen skal sikre at elevenes subjektive opplevelse kommer frem, og at tiltak settes i gang så raskt som mulig.

Det står ikke noe om elevenes subjektive rett i skolens egne - Å barneskole og Kvås skole – planer for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø.

²³ Nordahl (2007) i Krane (2010): Foreldresamarbeid og jentemobbing. Hvilke faktorer har betydning for foreldresamarbeidet ved jentemobbing?

4.3.3 Revisors vurdering

I rundskriv til opplæringsloven kapittel 9a framgår det at det er den enkelte elevens egen subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet som er avgjørende i vurderingene av om elevens rett etter § 9a-1 er oppfylt. Det betyr at elevenes stemme skal komme fram og bli vektlagt i saker som dreier seg om elevenes psykososiale miljø. To elever i samme klasse kan eksempelvis ha en ulik oppfatning av om det psykososiale miljøet er i overensstemmelse med § 9a-1. Noen tåler mer enn andre, og noen tåler mindre. Dette er en individuell rett basert på elevens subjektive opplevelse.

I kommunens plan for å sikre elevenes psykososiale skolemiljø i Lyngdal kommune, fremgår det at skolen skal sikre at elevenes egen subjektive opplevelse kommer fram. Dette fremgår ikke av Å barneskole og Kvås skoles egne planer for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø. Etter revisjonen mening, bør det tydeliggjøres i skolens egne planer at elevenes opplevelse av det psykososiale miljøet skal komme fram, og at denne skal være avgjørende i vurderingen av om retten etter opplæringsloven er oppfylt. Vi vil **anbefale** at det tydelig fremgår av skolens egne planer at det er den enkelte elevens subjektive opplevelse som er avgjørende i vurderingen av om elevenes rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.

4.4 Tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing

4.4.1 Revisjonskriterium:

- Skolen skal ha etablert tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.
- Skolen må gjennomføre en systematisk kartlegging av elevenes psykososiale miljø.
- Når en ansatt observerer krenkende atferd hos elever, skal skoleledelsen varsles (ved bruk av varslings skjema).

4.4.2 Fakta

Ifølge kommunens planstrategi for 2016-2019 er et av målene innen oppvekstsektoren at «*kommunen skal arbeide aktivt mot at mobbing skjer*». I Plan for tjenestekvalitet i Lyngdalsskolen for perioden 2016-2020 er ett av resultatmålene at «*Skolene har et godt læringsmiljø med nulltoleranse for mobbing*».

Vi har gjennomgått skolens planer for å se hvordan skolene har beskrevet tiltak og rutiner for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing. Dette var også tema i intervjuene med rektor og tillitsvalgt, kontaktlærere og sosiallærer samt elevråd. I spørreundersøkelsen fikk også elevene et spørsmål om skolen gjør noe for å stoppe digital og skjult mobbing, de som svarte ja fikk et oppfølgings spørsmål i forhold til hvilke tiltak som utføres. Svarene fra undersøkelsen presenteres også.

PLAN FOR ELEVENES PSYKOSOSIALE SKOLEMILJØ

I Lyngdalsskolen er det enighet om følgende strategier for forebyggende og holdningsskapende arbeid, jfr. Plan for elevenes psykososiale skolemiljø:

- Tydelig og involvert skoleledelse
- Fokus på tydelig klasseledelse
- Systematisk internkontroll og dokumentasjon av elevens skolemiljø
- Elev- og foreldremedvirkning gjennom rådsorganene som elevråd, FAU, SMU
- Trivselsledere – barnetrinn
- Skolemegling – ungdomstrinn
- Ved mistanke om eller forekomst av mobbing, må alle ansatte involveres og tiltak iverksettes.

Tabellen under viser oppfølging i Lyngdalsskolen ved observasjon av krenkende atferd.

Rutine/oppfølging i Lyngdalsskolen ved observasjon av krenkende atferd			
	Oppgave	Ansvar	Dokumentasjon legges i elevmappe
1.	Undersøkelser og observasjon settes i gang umiddelbart.	Rektor/ kontakt- lærer	Melding til rektor ved uønsket adferd
2.	Samtaler med eleven som opplever seg krenket, for å skaffe informasjon og gi støtte. Skolen skal sikre at elevens egen subjektive opplevelse kommer fram	Rektor/ kontakt- lærer	Referat
3.	Samtale med eleven som krenker. Er det flere som plager, snakkes det med én om gangen. Hensikten med samtalen er å gi beskjed om at slik atferd er uakseptabel og må stoppe umiddelbart. Gjøre avtaler om oppfølging.	Rektor/ kontakt- lærer	Referat
4.	Samtaler med foresatte til eleven som opplever seg krenket. Skolen har ansvar for å legge til rette for et godt samarbeid når det gjelder tiltak som kan/bør gjøres.		
5.	Samtale med foresatte til krenker. Skolen har ansvar for å legge til rette for et godt samarbeid når det gjelder tiltak som kan/bør gjøres.		
6.	Rektors vurdering etter faktainnhenting	Rektor	Rapport eller enkeltvedtak
7.	Rektor fatter enkeltvedtak raskest mulig om elevens rett etter § 9a-1 er ivaretatt eller ikke. <ul style="list-style-type: none"> • Begrunnelse om retten er ivaretatt eller ikke • Nevne de faktiske forhold som vedtaket bygger på • Begrunne valg av eventuelle tiltak • Hvordan følge opp og evaluere tiltakene • Konklusjonen må komme frem klart og tydelig • Klagerett sikres Følge kommunens mal for enkeltvedtak	Rektor	Enkeltvedtak
8.	Hvis enkeltvedtak ikke fattes <p>Eventuelle tiltak må likevel dokumenteres. (Dersom det settes inn tiltak som er inngripende for den eleven det gjelder, både krenker og krenket, må det fattes enkeltvedtak.)</p>	Rektor	Rapport
9.	Evaluering av tiltak/enkeltvedtak. Når tiltakene evalueres, vurderes også behov for nye enkeltvedtak.	Rektor	Rapport evt. nytt enkeltvedtak
10.	Sanksjoner <p>Sanksjoner må være i tråd med ordensreglementet. Skolene må dokumentere bruk av sanksjoner. Skolen må vurdere om det skal fattes egne enkeltvedtak hvis sanksjonen er inngripende</p>	Rektor	Referat/ enkeltvedtak
11.	Oppfølging Problemsituasjonene følges inntil de opphører helt. Alle involverte elever skal følges opp.		Referat

Rutine/oppfølging i Lyngdalsskolen ved observasjon av krenkende atferd			
12.	Dersom krenkende atferd ikke opphører, skal andre eksterne parter inn i saken, for eksempel PPT, tverrfaglig utvalg, barnevern, politi eller konfliktråd.	Rektor	Referat
13.	Hvis det er voksne ved skolen som plager elever, vil dette bli en personalsak.	Rektor	Referat

I plan for elevenes psykososiale skolemiljø fremheves det i punkt 6 at det skal være et kontinuerlig, langvarig og systematisk arbeid, jfr. opplæringsloven § 9a-4. Dette er presisert i et årshjul for Lyngdalsskolen kapittel 9a, for å sikre at planen gjøres kjent for alle parter i skolemiljøet. I årshjulet fremgår det hvilke tiltak som skal gjøres når og hvem som er ansvarlig. Eksempelvis skal opplæring og informasjon om § 9a, ordensreglement og plan for elevenes psykososiale miljø gjennomgås med lærere og elever ved skolestart i august. Årshjulet ligger i [vedlegg](#).

TILTAK MOT MOBBING

Ifølge kommunens plan for elevenes psykososiale miljø samt intervju med skolefaglig ansvarlig i kommunen, utføres det en rekke tiltak for avdekking av mobbing i Lyngdalsskolen. Nedenfor har vi laget en oversikt over hvilke tiltak mot mobbing som gjennomføres i Lyngdalsskolen og spesifikt på de tre skolene basert på individuelle planer/dokumenter og intervjuer med ledelsen, kontaktlærere og elevråd på den enkelte skole. Revisjonen har blant annet mottatt referat fra elevråds- FAU- og foreldremøter hvor mobbing har vært tema, ukeplaner har vist tema i undervisningen, diverse maler for undersøkelser og kartleggingsmetoder er mottatt og bekreftet brukt av både ledelse, kontaktlærere og elevråd i intervjurunden. Av tabellens omfang ser vi at skolene utfører en rekke tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing.

Tiltak	Lyngdalsskolen generelt	Lyngdal ungdomsskole	Å barneskole	Kvås skole
Utviklingssamtale/ elevsamtale 2 ganger pr. år. Konferanse	Utviklingssamtale med elever gjennomføres før konferansetimen med foreldre og elev.	Skjema i forkant av elevsamtaler. Digital mobbing er tema på elevsamtalen. Det blir også spurt om eleven vet om andre elever som blir dårlig behandlet. Utviklingssamtale: Trivsel er tema, digital mobbing er ikke spesielt tema.	Elevsamtale: To ganger i året. Faste spørsmål: "Hvordan har du det på skolen?" "Hvordan har du det i friminuttene?"	Elevsamtale: To ganger i året. Fast spørsmål: «Hvordan har du det på skolen? Skoleveien? Friminuttene? Gir beskjed videre til kontaktlærer hvis andre elever nevnes.
Årlig elevundersøkelse fra U.dir., 6.-10. trinn. Årlig lokal trivselsundersøkelse 1.-10. trinn	Anonym undersøkelse. Det er opp til den enkelte skole om de vil svare på de valgfrie spørsmålene som omhandler mobbing, deriblant digital mobbing. Skolene kjører egen undersøkelse.	Skolen svarer på grunnpakken av spørsmål som er tilgjengelig, dvs. at den har ikke svart på de valgfrie spørsmålene om mobbing, deriblant om digital mobbing. Ikke anonym. Det som kommer frem kan tas opp videre. Elevrådet laget spørsmålene sammen med sosionom. Her er det bl.a. spørsmål om mobbing og utestengning. Digital mobbing er ikke nevnt i eget punkt.	Skolen svarer på de valgfrie spørsmålene om mobbing hvor bl.a. digital mobbing er tema. Intern undersøkelse til alle elever på skolen. Gjennomføres på høsten. Ikke anonym. Kort undersøkelse om mobbing generelt, digital mobbing og skjult mobbing er ikke nevnt. Kontaktlærer har samtale med elever som krysser av for at de blir mobbet.	5.-7. klasse i år. Skolen svarer ikke på de valgfrie spørsmålene om mobbing. Den interne trivselsundersøkelsen som brukes nå, brukes jevnlig og kalles friminuttlogg.

Tiltak	Lyngdalsskolen generelt	Lyngdal ungdomsskole	Å barneskole	Kvås skole
Årlig foreldreundersøkelse 1.-10. trinn.	Består av 5 spørsmål, hvorav et spørsmål er; blir ditt barn mobbet. Ikke anonym.	Benyttes ikke. SU mente elevene kunne svare for seg selv gjennom elevundersøkelsen.	Ikke anonym. Gjennomføres før utviklingssamtalen. Her står det blant annet: Tenk gjennom om ditt barn opplever krenkende atferd på skolen, evt. hvordan og av hvem.	Rapporterer om det har vært noe ugreit, munn ut i grønn, gul eller rød. Kontaktlærer kontakter foresatte på de som ikke har markert grønt.
Jevnlig tema i personalet, i klassemøter, foreldremøter, elevråd, FAU og SMU.		<p>Mobbing er tema på foreldremøte, trinnmøte. Generell informasjon om «mobbeknapp» på skolens hjemmeside. Det avholdes ekstraordinært foreldremøte ved behov – eks. i 8. klasse i år, tema jenter og sosiale medier.</p> <p>Eks. Jodel sak, henvendelse fra foreldre førte til felles møte for alle på trinnet påfølgende dag hvor Jodel var tema. SMS ble sendt til foreldre. Lærere og foreldre ble oppfordret til å delta aktivt på Jodel.</p>	<p>Klassemøter: Elevene/ kontaktlærer lager klasseregler og snakker om hvordan de sammen skal skape et godt klassemiljø. Fast tema: «Ser dere noen som blir plaget?» «Hvordan fungerer inspeksjonen?»</p> <p>Elevråd: To fra hvert trinn er med, jobber med saker som fremmer et godt skolemiljø. Har fast tema: Psykososialt miljø. Spørsmål: «Ser dere noen som blir plaget?» «Hvordan fungerer inspeksjonen?»</p> <p>Av referat fra elevråd i 2016 fremgår det at hvor skjer mobbingen, Og hva kan vi gjøre for å hindre mobbing, har vært tema.</p> <p>Foreldremøte: Mobbing tema på foreldremøte i 5. klasse, bl.a.: Hvordan mobbes det? Språk, ekskludering, mobil, data.</p> <p>Internett tema på foreldremøte i 6.klasse, bl.a.: Hva er god internettbruk? Konsekvenser av at bilder/ personopplysninger publiseres på nett? Hvordan kan foreldre følge med i utviklingen?</p> <p>FAU-møter, tema i 2016 bl.a.: press blant jenter, nettbruk/ sosiale medier, vakter i skolegården, bussvakt, bursdager – sikre at ingen ekskluderes.</p>	<p>Klassemøter: Fast tema: «Ser dere noen som ikke har det bra/ blir plaget?» «Hvordan fungerer inspeksjonen?»</p> <p>Elevene/ kontaktlærer er med og lager klasseregler, gangregler, sosiale regler og snakker om hvordan de skal skape et godt klassemiljø. Det klassen kommer fram til, går videre til elevrådet som kommer fram til felles regler for skolen.</p> <p>Elevråd: Har fast tema: Psykososialt miljø. Spørsmål: «Ser dere noen som ikke har det bra/ blir plaget?» «Hvordan fungerer inspeksjonen?»</p>
Aktiv bruk av varslingskjema for observasjon av krenkende atferd. (Ligger som vedlegg i plan for elevenes psykososiale skolemiljø).	Ifølge kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø skal en ansatt som observerer krenkende atferd hos elever varsle skoleledelsen (ved bruk av varslingskjema).	Klar instruks at det skal skrives varslingskjema, skal inn til assisterende rektor. Varierende bruk i praksis.	I følge skolens plan for å sikre elevenes psykososiale skolemiljø skal en ved mindre mobbesaker vurdere å informere rektor om saken. Ved alvorlige mobbesaker skal en blant annet melde fra til kontaktlærer og rektor, ev. sosiallærer.	Ifølge skolens egen plan for å sikre elevenes psykososiale skolemiljø skal en ved håndtering av konflikter vurdere bruk av meldingskjema.
Handlingsplan mot vold	Ifølge forskrift om ordensreglement for skolene i Lyngdal §7-2 skal den enkelte skole ha en handlingsplan mot vold som særskilt omhandler tiltak mot mobbing.	Har ikke.	Har ikke. Skolen har egen plan for å sikre elevenes psykososiale skolemiljø, her gjengis noen av tiltakene mot mobbing.	Har ikke. Skolen har egen plan for å sikre elevenes psykososiale skolemiljø, her gjengis noen av tiltakene mot mobbing.

Tiltak	Lyngdalsskolen generelt	Lyngdal ungdomsskole	Å barneskole	Kvås skole
Nettvett-regler samt brukeravtale mellom skolen og elevene	Ifølge forskrift om ordensreglement for skolene i Lyngdal §7-7 skal skolene ha nettvett-regler som skal inneholde en brukeravtale mellom skolen og elevene.	Skoleregler samt prosjekt i 9. trinn i samfunnsfag. Brukeravtale mellom elevene og skolen eksisterer ikke.	IKT- plan: Grunnlag for IKT-undervisningen. Her står det blant annet at elevene skal vite kjennetegn på digital mobbing samt at elevene skal vite hva som kan publiseres av personlige opplysninger. Brukeravtale mellom elevene og skolen eksisterer ikke. Ved hjemlån av Ipad må alle skrive under på en avtale i.f.t hva de har lov til å bruke den til. Tema i KRLE og samfunn. Digital mobbing og skjult mobbing er tema.	Skolen har nettvett-regler som presenteres for elevene, men en har ikke gjort brukeravtale mellom elevene og skolen i år.
IKT- kontrakt	Kommunen har IKT-kontrakt for elever fra 1.-3. klasse samt 4.-10. klasse, som skal signeres av henholdsvis foresatte og elev og foresatt. I sistnevnte står det bl.a. «Digital mobbing skal ikke forekomme uavhengig av om det skjer gjennom eget eller kommunens IKT-utstyr.» «Elever må få samtykke fra medelever/ foresatte til å legge ut bilder, lyd og video av dem.»			
Mobbeknappen	Tatt i bruk høsten 2016. Ikke tenkt som primærkanal. Foreldre og elever kan melde inn saker via mobbknappen på kommunens hjemmeside. Kommer som e-post til rektor ved aktuell skole. Rektor har to dager på å ta tak i saken, deretter sendes e-post til skolefaglig ansvarlig dersom rektor ikke har fulgt opp saken.	Lenke på skolens og kommunens hjemmeside. Elever og foreldre er informert.	Lenke på skolens hjemmeside. Elever og foreldre er informert.	Lenke på skolens hjemmeside. Elever og foreldre er informert.
Mobilforbud	Barneskolene har mobilfri sone, på ungdomsskolen har elevene lov å ha med mobiltelefon, men den skal ikke brukes i skoletiden, dette gjelder både i timene og i friminuttene.	Elevene har lov å ha mobiltelefon med på skolen, men den skal ikke brukes i skoletiden. Dette gjelder både undervisningstimer og friminutter. Misbruk i undervisningstimer medfører at telefon blir inndratt for resten av aktuell skoledag. Anmerking føres i tillegg. Anmerkning blir også ført for bruk i friminutt, men mobiltelefonen inndras ikke i friminutt slik som anført for undervisningstimer.	Elevene har lov til å ta med mobiltelefon på skolen, men den skal være avslått i sekken. Kan brukes etter avtale med foreldre.	Elevene har lov til å ta med mobiltelefon på skolen, men den skal være avslått i sekken. Kan brukes etter avtale med foreldre.

Tiltak	Lyngdalsskolen generelt	Lyngdal ungdomsskole	Å barneskole	Kvås skole
Vakter i friminutt/ Bussvakt		5 vakter i hvert friminutt.	Vakter i alle friminuttene samt vaktregler. Her står det blant annet: Observer, Hjelp elever som er utenfor leken med å komme inn i leken	Passer på at alle er med i leken. Vaktplan lett synlig. Bussvakt: Følger barna til bussen hver dag
Elevmøting/ skolemøting		Elevene selv utfører konflikthåndtering. Elevene foretar rådgivende valg for hvem som bør være møting. Benyttes i de fleste saker som ikke har med mobbing å gjøre, eller hvor det har vært blod eller større erstatningsmoment inne i bildet. Skolen har gjennom mange år hatt elevmøtere som tar saker som knuffing og ødelagte gjenstander med kjent gjerningsperson.		
Tema i undervisningen		Tema skjult mobbing og digital mobbing inngår i flere kompetansemål i læreplanen og er tema i flere fag gjennom ungdomsskolen. Tverrfaglig prosjekt: 9. trinn, tverrfaglig prosjekt i naturfag, KRLE og samfunnsfag, 1-2 uker hvert år.	Hver måned har skolen et sosialt mål. I september 2016 var det eksempelvis «Spør en som er alene om å være med på leken.»	Digital mobbing og konsekvenser har bl.a. vært tema.
Ressursgruppe		Består av rektor, assisterende rektor, inspektør, helsesøster og sosionom. Møte hver uke, tar opp ulike problemer. Digital mobbing har vært tema.		
Positiv fritid i friminuttene		Eks. bordtennis, turneringer, friminuttsgruppe.	Legge til rette for aktiviteter i friminuttene. Bl.a. ved trivselsledere. Elever fra 4. -7. klasse organiserer aktiviteter i matfriminuttene mandag- torsdag. Bytter ledere hvert halvår. Skal passe på at ingen går alene. Fadderordning: Store elever gjør koselige ting sammen med mindre elever	Trivselsledere: Legger til rette for aktiviteter i friminuttene. Har ansvar for å inkludere de som er alene. Elevene skal selv få velge om de vil bli med. Fadderordning: Eldre elever gjør ting sammen med yngre elever
Sosionom/ sosiallærer		Skolen har hatt sosionom i 3,5 år. Kan ta kontakt hvis en ønsker å ta opp noe. Sosionom har bruker på Facebook og blir venn med elevene, på den måten kan hun se den informasjonen elever på skolen legger ut.	Sosiallærer: Samarbeider med kontaktlærer, rektor og inspektør for å avdekke hvilke elever eller klasser som har behov for sosiallærer. Støtter eller snakker enkeltvis eller med alle elevene i en klasse om trivsel og eventuelle utfordringer. Minst en gang i året klassevis om trivsel, følger opp enkelte elever med samtale hver uke, av og til hver dag. Skal skrive logg etter samtaler med enkeltelever. Har postkasse i gangen hvis noen synes det er lettere å skrive et brev.	Snakker med ALLE elever om trivsel minst 1 gang i året. Følger opp enkelte elever med samtale hver uke, av og til hver dag. Sosiallærer har et skjema som blir tatt opp med hver enkelt elev før utviklingssamtalen. Her stiller det bl.a. spørsmål om eleven har det bra på skolen, om den liker seg i friminuttene, og om det er noen elever som har plaget eller ertet vedkommende.

Tiltak	Lyngdalsskolen generelt	Lyngdal ungdomsskole	Å barneskole	Kvås skole
Helsesøster		Tilgjengelig på skolen tre dager i uken, kan ta opp saker, og har en åpen dør mot elevene. Har også bruker på Facebook som helsesøster, og har etablert «jentegruppe» på skolen sammen med sosionom. Gjennomfører individuell samtale med alle 8. klassinger ved skolestart. Her kan evt. mobbing avklares.	Til stede på skolen to dager i uken. I perioder barn som har gått til jevnlig samtale. Rektor har gitt beskjed om at det bør føres logg.	Er på skolen en gang i uken. Utfører jentesnakkgruppe med 5. - 7. trinn sammen med sosiallærer. Tema bl.a. mobbing og selvbilde. Helsesøster bruker psykologisk førstehjelpsverktøy – hvordan er vi mot hverandre.
«Innblikk» - Tove Flack	To dager med Tove Flack om skjult mobbing. Kartlegge sosiale situasjoner i klassen – alle skolene har prøvd dette, kommunen har ikke kommet så langt at den har laget en systematisk måte å gjøre det på.		I 2014 var hele personalet på kurs i Flekkefjord med Tove Flack, Her ble en skolert i.f.t. viktigheten av observasjon ute og inne, samt hva en skal se etter. Sosiallærer kjøpte boka «Innblikk» i 2010 og har brukt observasjonsskjemaet og spørsmålene i samtaler hun har hatt med flere elever. Utover det har ikke skolen brukt boka systematisk. Sosiogram gjennomføres i klassen: En gang per semester. Alle kontaktlærere må gjennomføre et sosiogram for å danne et bilde av det sosiale samspeillet i klassen og at alle elever skal ha et godt psykososialt miljø på skolen. Her kommer fort frem hvis noen blir utestengt.	Sosiogram: Ferdigoppsatte spørsmål stilles hver enkelt elev i en klasse for å få fram et bilde/ sosiogram. Spørsmålene går på kommunikasjon, samspill, hierarki, popularitet, vennestrukturer, hvem er pådrivere, hva skjer mellom elevene. Observasjon av ulike situasjoner, eks. overgang time til friminutt, overgang til gym, guttegjeng i en klasse.
Skole-hjem samarbeid	Informasjon om skole-hjem samarbeid er tilgjengelig på kommunens nettside. Kommunen har også et informasjonsskriv med temaet som deles ut. Her fremkommer bl.a. hva du kan forvente av din skole og hva skolen forventer av deg som foresatt. Bl.a. forventes det at foresatte har nulltoleranse for mobbing, vold og rasisme, og følger opp hvis krenkelser forekommer.	Brosjyre deles ut.	Brosjyre deles ut. Foreldre er ansvarlige for å arrangere minst et sosialt samvær for klassen i løpet av skoleåret. Foreldre blir oppfordret til å ta kontakt med skolen ved mistanke om mobbing/plaging av elever.	Brosjyre deles ut. Gjennomgås på foreldremøte – hva som forventes av foreldrene. Lav terskel, foreldre blir oppfordret til å ta kontakt med skolen ved mistanke om mobbing, plaging av elever.
MOT		Ekstern MOT-coach gjennomgår leksjoner i alle klasser. Disse leksjonene er knyttet til MOT sine egne undervisningskonsept, med bl.a. fokus på å ta egne valg.		
«Bruk hue»		Prosjekt 9. trinn i samfunnsfag. Hadde besøk av «bruk hue» for tre år siden, skolen har etterlyst ny avtale.		
«Du bestemmer!»		Opplagg både for foreldre og elever. Nettsted om personvern, nettvett og digital dømmekraft. Her finnes filmer, fagtekster og		Benyttes sammen med de eldste elevene i forbindelse med undervisning om nettvett.

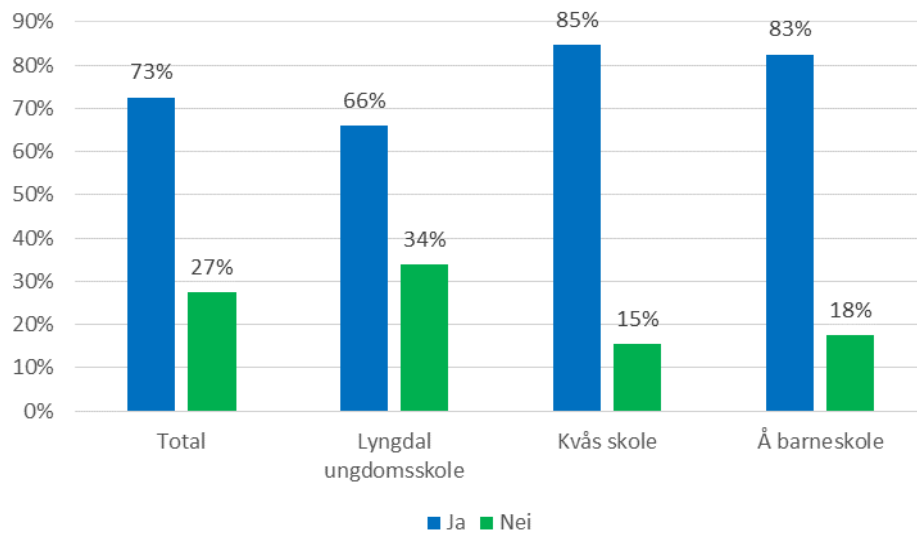
Tiltak	Lyngdalsskolen generelt	Lyngdal ungdomsskole	Å barneskole	Kvås skole
		diskusjonsoppgaver om personvern og nettvett.		
Politiet		Skolen har hatt besøk av politiet som snakket om konsekvenser av å mobbe på internett. Politiet oppfordrer foreldre til å danne foreldrenettverksgrupper.	Skolen har sendt forespørsel til politiet angående å snakke om digital mobbing på 5.-7. trinn. Pga. kapasitet har ikke politiet gjennomført dette.	
Bedre tverrfaglig innsats (BTI)	Modell fra Borgestadklinikken. Arbeidet med handlingsveilederen er godt i gang. Prosjektet varer ut 2017, da skal det være implementert inn. BTI- modellen er en samhandlingsmodell som beskriver den sammenhengende innsatsen i og mellom tjenestene rettet mot barn, unge og familier som bekymrer. Modellen beskriver en samhandlingsstruktur, handlingsveiledere og verktøy.			
Barnehage- og skolebasert kompetanseutvikling	På nasjonalt hold, 5 fylker skal være med, deriblant Vest-Agder. Listersamarbeid som starter i 2017. Skolene skal presisere hva de ønsker å jobbe med innen temaet mobbing. I programmet ligger digital mobbing. Koordinert gjennom pedagogisk senter i Lyngdal. Kommunen har per desember 2016 ikke mottatt tilsagnsbrev.			
Zippys venner			Brukes av småskolen samt SFO. Tiltak for å jobbe systematisk med å fremme god psykisk helse og et godt psykososialt miljø.	
Friminuttlogg			Hentet fra zippis venner, brukes fra 1. klasse. Brukes i noen klasser.	Med spørsmål som: «Hvem lekte du med i friminuttet?» «Har du hatt det greit?» «Så du noen som plaget andre?» «Ble du plaget selv?» «Har du gjort en ekstra hyggelig ting mot noen andre i friminuttet?» Gjennomføres med ujevne mellomrom – 2-4 ganger i halvåret. Ikke anonym. Rektor gjennomgår alle.

Tiltak	Lyngdalsskolen generelt	Lyngdal ungdomsskole	Å barneskole	Kvås skole
Snakkommobbing.no – Blå kors			Elevene i 4.-7. klasse ble informert om chatteprogrammet på skolen, en fra Blå kors orienterte, digital mobbing var tema. En nettside hvor en kan chatte anonymt med voksne om mobbing. Når elevene var gått hjem hadde skolen personalmøte hvor representant fra snakkommobbing.no fortalte de voksne om arbeidet. Ble minnet på å ikke la mobbeofferet bli oppfattet som en sladrebank eller behandle en mobbesak som en konflikt mellom to likestilte parter, fordi den ene parten er underlegen og det er ikke naturlig å «shake hands».	
«Sol og måne»				Spesialpedagogkoordinator har møte med kontaktlærer og tillitsvalgt if.t. hvordan elevene fungerer faglig og sosialt. Hver måned. Hvis det eksempelvis fremkommer at en elev blir utestengt blir det tatt opp i pedagogisk team, hvis alt er greit skrives det ingenting.
Vennebenk				Avduket i november 2016. Hvis noen av elevene ikke har noen å leke med, så kan de sette seg på vennebenken. Da tar det ikke lang tid før noen kommer og spør: Skal vi leke sammen?

Elevenes oppfatning av tiltak

I spørreundersøkelsen som ble sendt til alle elevene på Lyngdal ungdomsskole samt elevene i 5.-7. trinn ved Å barneskole og Kvås skole stilte vi spørsmål om skolen gjør noe for å stoppe digital mobbing og skjult mobbing. Resultatet viser at 73 % av respondentene mener at skolen utfører tiltak for å stoppe digital og skjult mobbing. Andelen elever som mener at skolen utfører tiltak for å stoppe digital og skjult mobbing er størst ved de to barneskolene. Det er likevel en stor andel av elevene som mener at det ikke utføres tiltak for å stoppe digital og skjult mobbing. En tredjedel av de spurte elevene ved Lyngdal ungdomsskole mener skolen ikke gjør noe for å stoppe digital og skjult mobbing, jfr. figur 1.

Figur 1 – Gjør skolen din noe for å stoppe digital og skjult mobbing? (N=248)

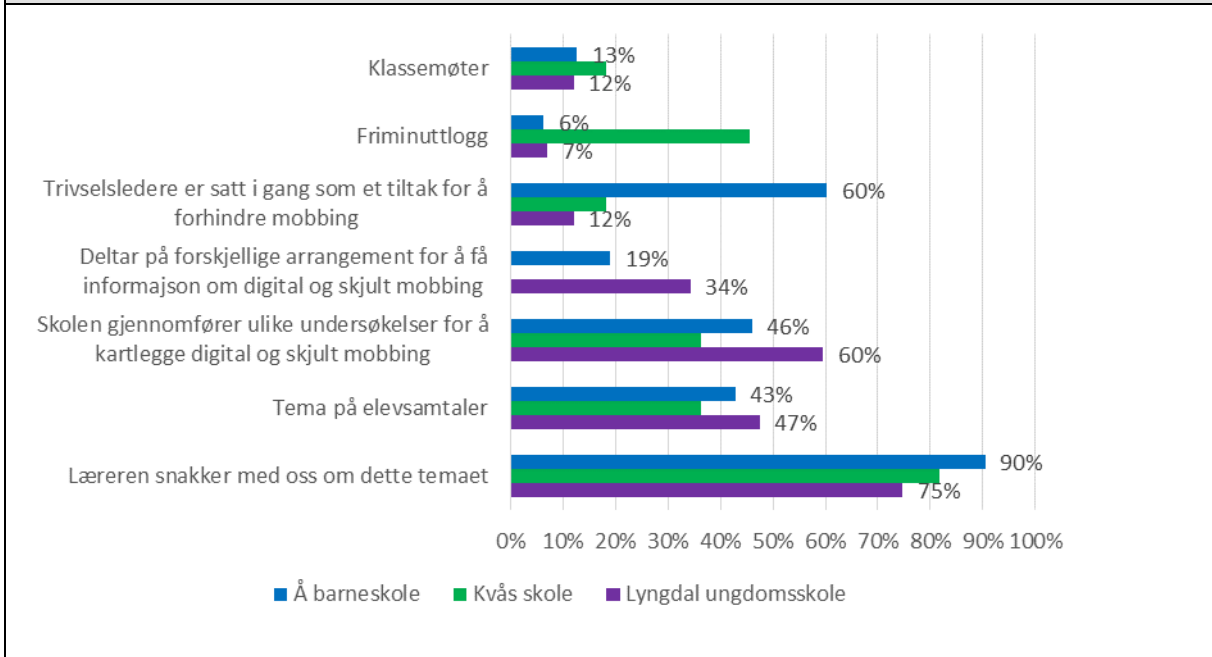
De elevene som svarte «ja» på spørsmålet over fikk videre spørsmål om hva skolen gjør å stoppe digital og skjult mobbing. Her kunne respondentene sette flere kryss.

Figur 2 – Hva gjør skolen din for å stoppe digital og skjult mobbing? (N = 174)

81 % av respondentene oppgir at digital og skjult mobbing er tema i undervisningen og er det tiltaket som oppgis som hyppigst brukt. Litt over halvparten av respondentene oppgir at digital og skjult mobbing er tema i kartleggingsundersøkelser som skolene gjennomfører. I figuren under presenteres resultatene for den enkelte skole.

Figur 3 – Hva gjør skolen din for å stoppe digital og skjult mobbing – skolevis? (N=174)

Figuren tyder på ulik praksis ved bruk av tiltak for på stoppe digital og skjult mobbing ved de ulike skolene. Friminuttlogg er hyppigst brukt ved Kvås barneskole mens det her er ingen respondenter som har oppgitt at de har deltatt på ulike arrangement for å få informasjon om digital og skjult mobbing.

KARTLEGGING AV ELEVENES PSYKOSOSIALE MILJØ

Av tabellen over tiltak ser vi at alle de tre skolene gjennomfører utviklingssamtale/elevsamtale to ganger per år. Digital mobbing er tema på elevsamtalen på ungdomsskolen, ellers er trivsel tema ved de to barneskolene.

Elevundersøkelsen

Alle de tre skolene gjennomfører den årlige nasjonale elevundersøkelsen fra Utdanningsdepartementet. Lyngdal ungdomsskole og Kvås skole svarer på grunnpakken av spørsmål som tilbys, mens Å barneskole har valgt å svare på de valgfrie spørsmålene som blant annet omhandler mobbing.

Andel elever som har opplevd mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere i 10. trinn fremgår av tabellen under²⁴:

²⁴ * betyr unntatt offentligheten.

Tabell 3 – Andel elever som har opplevd mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere i 10. trinn.
Kilde: Elevundersøkelsen

10. trinn		2014/2015	2015/2016
Landet	Begge	4,7	4,2
	Jenter	4,5	3,9
	Gutter	4,9	4,5
Lyngdal kommune	Begge	5,2	4,3
	Jenter	7	3,6
	Gutter	*	4,8
Lyngdal ungdomsskole	Begge	5,1	5
	Jenter	6,5	4,4
	Gutter	*	5,5

Av tabellen ser vi at andelen elever som oppgir at de har opplevd mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere er litt høyere ved Lyngdal ungdomsskole enn snittet for landet både i 2014/2015 og 2015/2016.

Å barneskole har valgt å svare på de valgfrie spørsmålene som omhandler mobbing, noen av resultatene fra undersøkelsen gjennomført høsten 2016 for 6. trinn er presentert under. På grunn av en feil ble ikke undersøkelsen besvart i 2015.

Tabell 4 – Utvalgte resultater fra elevundersøkelsen høsten 2016 for 6. trinn Å barneskole

Andel	2016
Er du blitt mobbet av andre elever på skolen 2 eller flere ganger i måneden eller hyppigere de siste månedene?	5,1
Er du blitt mobbet digitalt (mobil, Ipad, PC) de siste månedene?	0

Det er også stilt spørsmål om på hvilke måte eleven har blitt mobbet av andre elever på skolen. Her er det 6 elever som oppgir at de har blitt kalt stygge ting og ertet på en sårende måte på skolen. Det stilles også spørsmål om hvem som mobbet og hvor mobbingen skjedde.

Resultatene fra elevundersøkelsen som er gjennomført ved Kvås barneskole er unntatt offentligheten på grunn av lite elevtall.

Trivselsundersøkelse

Alle de tre skolene bruker en form for årlig trivselsundersøkelse som ikke er anonym. Det som kommer frem av negativ tilbakemelding blir fulgt opp videre. Ved Lyngdal ungdomsskole lager elevene spørreundersøkelsen i samarbeid med sosionom, her er det blant annet spørsmål om mobbing og utestengning. Digital mobbing er også nevnt. På Å barneskole gjennomføres en kort spørreundersøkelse om mobbing generelt, digital og skjult mobbing er ikke tema. Kvås skole gjennomfører ved jevne mellomrom friminuttlogg med spørsmål som: «Hvem lekte du med i friminuttet?» «Har du hatt det greit?» «Så du noen som plaget andre?» «Ble du plaget selv?» «Har du gjort en ekstra hyggelig ting mot noen andre i friminuttet?» Digital og skjult mobbing er ikke tema. Friminuttlogg benyttes også ved Å barneskole.

Foreldreundersøkelse

Årlig foreldreundersøkelse benyttes ved Å barneskole og Kvås skole, her er mobbing tema. Lyngdal ungdomsskole benytter den ikke ettersom samarbeidsutvalget på skolen mente at eleven kunne svare for seg selv gjennom den nasjonale elevundersøkelsen.

Andre kartleggingsmetoder

Ved de to barneskolene har sosiallærer blant annet samtale med alle elever om trivsel minst en gang i året, og enkelte elever blir fulgt opp med samtale hver uke, av og til hver dag. Sosiallærer bruker et kartleggings skjema som blir gjennomgått med hver enkelt elev.

Ved Lyngdal ungdomsskole gjennomføres individuell samtale mellom helsesøster og alle 8. klassinger ved skolestart, her kan eventuell mobbing avklares.

Alle skolene skal ha prøvd «Innblikk» - kartlegging av sosiale situasjoner ved hjelp av observasjon og samtale for å oppdage skjult mobbing. Ifølge skolefaglig ansvarlig har ikke kommunen kommet så langt at det er laget en systematisk måte å gjøre dette på. Ved Kvås skole har de hatt observasjon av ulike situasjoner, eksempelvis overgang time til friminutt, en guttegjeng i en klasse o.l. Skolen har brukt elevsamtalen i Innblikk for å få tak i den enkelte elevs oppfatning, tolkning og forklaring på kommunikasjon som foregår i gruppen. I etterkant blir elevsamtalen analysert og danner utgangspunkt for et sosiogram. Ved Å barneskole skal alle kontaktlærere en gang per semester gjennomgå et sosiogram for å danne et bilde av det sosiale samspillet i klassen og sosiallærer bruker observasjonsskjemaet i boka «Innblikk» i samtaler med flere elever.

HÅNDTERING AV KRENKENDE ATFERD

Ifølge kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø skal en ansatt som observerer krenkende atferd hos elever, varsle skoleledelsen. Denne handlingsplikten innebærer:

- Plikt til å gripe inn
- Plikt til å gjøre undersøkelser raskt
- Plikt til å varsle rektor (ved bruk av varslings skjema)

Av Lyngdal ungdomsskole får vi opplyst at saksgangen i Lyngdalsskolens rutine ved oppfølging av observasjon av krenkende atferd følges. Når det gjelder bruk av varslings skjema får vi i intervju med kontaktlærere opplyst at det ikke er så mange som bruker det enda, men at de blir minnet på det med jevne mellomrom. I praksis blir det som regel varslet ved at en gir beskjed til aktuell kontaktlærer.

I undersøkelsesfasen kan saken avsluttes, mens i andre tilfeller må det fattes enkeltvedtak. Når rektor har tatt hånd om saken prøver en å løse det på klassenivå. Ungdomsskolen mener det største forbedringspotensialet for å lykkes i forebyggingsarbeidet dreier seg om å løfte temaet frem med jevne mellomrom ettersom problemene går i bølger.

I Å barneskoles plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø, finner en løsningsmodell for mindre mobbesaker og løsningsmodell ved alvorlige mobbesaker. Rutiner for enkeltvedtak er også beskrevet. I løsningsmodell ved mindre mobbekonflikter står det blant annet at den voksne som ser det skal gripe inn og at konflikter aldri skal løses med tilskuere til stede. Videre skal en blant annet informere kontaktlærer (som følger opp sine elever) og følge opp de involverte med spørsmål om hvordan det går. Videre skal en vurdere å informere rektor om saken. Ved alvorlige mobbesaker skal en blant annet melde fra til kontaktlærer og rektor, ev. sosiallærer. Videre skal kontaktlærer ha samtaler med offer og plager(e) hver for seg, evt. samtale mellom offer og plager. Oppfølging av mobber, offer og involverte hjem skal skje i etterkant med jevnlig samtaler.

I Kvås skoles plan for å sikre et godt psykososialt læringsmiljø finner en retningslinjer for håndtering av konflikter, reaksjoner dersom mobbingen ikke stopper og bruk av enkeltvedtak. Ved mindre episoder som erting, dytting, krancling, uenighet, utestengning, skal den voksne som ser dette gripe inn og bruke lavterskelprinsippet. Når det gjelder konfliktløsning skal konflikter bl.a. aldri løses med tilskuere til stede og en skal vurdere melding med hjem og bruk av meldingsskjema. I tilfeller hvor kontaktlærer bruker varslings skjema blir foreldrene kontaktet. Melder legger skjemaet i en kasse på rektors kontor. Rektor tar skjemaet og sørger for at saken blir fulgt opp av melder. Deretter lagrer rektor skjemaet i arkivskapet. Vi får opplyst at det i starten var usikkerhet knyttet til når en skulle bruke varslings skjemaet ettersom saken ofte løses med en gang. I tilfeller hvor mobbingen ikke stopper er reaksjoner ifølge planen eksempelvis at skolen kontakter mobbernes foreldre, at alle elevenes lærere

skal bli informert om hva mobberer gjør og at mobberens atferd skal offentliggjøres og diskuteres i klassen²⁵.

Ifølge skolefaglig ansvarlig blir det etterspurt i rektormøtene hvor mange meldeskjema de har fått i det siste. Dette blir ikke registrert og telt opp, og vi får opplyst at kommunen arbeider med å få til en elektronisk ordning på varslingsskjemaene.

4.4.3 Revisors vurderinger

Kommunen har rutiner for oppfølging ved observasjon av krenkende atferd og gjennomgangen over viser at kommunen og skolene har etablert og utfører en rekke tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere mobbing. Noen av tiltakene gjelder generelt for Lyngdalsskolen mens andre er individuelle for de tre skolene. Noen av tiltakene er direkte knyttet mot å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing, mens andre gjelder holdningsskapende arbeid som påvirker læringsmiljøet og dermed indirekte forebygger alle former for uønsket atferd. Flere av tiltakene i oversikten er i startfasen og viser at kommunen tenker nye måter å avdekke og håndtere skjult og digital mobbing på. Dette gjelder blant annet «Innblikk», Bedre tverrfaglig innsats (BTI) samt Barnehage- og skolebasert kompetanseutvikling.

Ifølge kommunens ordensreglement for skolene i Lyngdal § 7-2, skal den enkelte skole ha en handlingsplan mot vold som særskilt omhandler tiltak mot mobbing. Mobbing er ifølge ordensreglementet fysisk eller psykisk angrep som over tid er rettet mot en eller flere elever og/eller ansatte. Dette regnes som vold²⁶. Ingen av de tre skolene forvaltningsrevisjonen omfatter har en slik handlingsplan. Kommunen har en plan for elevenes psykososiale skolemiljø som omfatter noen tiltak. Å barneskole og Kvås skole har egne planer for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø hvor noen av tiltakene mot mobbing som skolene benytter, er gjengitt. Lyngdal ungdomsskole har ingen egen handlingsplan hvor tiltakene fremkommer og oversikten over tiltak er i det store og hele satt opp i forbindelse med forvaltningsrevisjonen.

Digital mobbing er ikke beskrevet i Å barneskole og Kvås skoles handlingsplaner. I plan for elevenes psykososiale skolemiljø for alle skolene i Lyngdal er digital krenkelse definert. Det fremgår heller ingen rutiner for hvordan ansatte skal forebygge, avdekke og håndtere denne konkrete formen for mobbing. Handlingsplanene omtaler heller ikke hva som defineres som skjult mobbing og hva en skal se etter for å avdekke skjult mobbing. Når handlingsplanene ikke sier noe om at slike handlinger også er mobbing, er det nærliggende å tro at de som utsettes for dette heller ikke oppfatter det som mobbing.

Vi vil **anbefale** kommunen å vurdere kravet i ordensreglementets § 7-2 om at den enkelte skole skal ha en handlingsplan mot vold hvor tiltak mot mobbing inkluderes, eller om tiltakene mot mobbing skal fremkomme i den psykososiale planen hvor vold er definert. Videre bør handlingsplanene synliggjøre hvordan digital og skjult mobbing arter seg, hvilke kjennetegn voksne skal se etter og hvilke tiltak skolene bruker for å forebygge, avdekke og håndtere skjult og digital mobbing.

Ifølge kommunens ordensreglement for skolene i Lyngdal § 7-7 skal den enkelte skole ha nettvett-regler som inneholder en brukeravtale mellom skolen og elevene. Alle skolene har nettvett-regler/IKT-plan, men ingen av skolene har brukeravtale mellom skolen og elevene. Skolenes nettvett-regler inneholder nyttig informasjon. I Kvås skoles reglement står det blant annet at elevene skal vite kjennetegn på digital mobbing samt at elevene skal vite hva som kan publiseres av personlige opplysninger. Vi **anbefaler** kommunen å sette i verk tiltak for å skjerpe praksisen til bruk av brukeravtale/IKT- kontrakt mellom skolen og elevene/foresatte slik ordensreglementet krever. Krav om signatur kan føre til at innholdet i reglementet blir bedre kjent.

Ifølge kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø skal en ansatt som observerer krenkende atferd hos elever, varsle skoleledelsen. Hvorvidt hendelsen er gjentakende eller ikke har ikke betydning. Rektor skal varsles ved bruk av varslingsskjema. Gjennom intervjuunden med

²⁵ Kilde: Skolens plan for å sikre elevene et godt psykososialt miljø.

kontaktlærere på de tre ulike skolene fikk vi inntrykk av ulik praksis knyttet til bruk av varslingsskjema. I følge årshjulet for Lyngdalsskolen er dette tema i august – «*når skal skoleledelsen varsles?*» Ved Lyngdal ungdomsskole fikk vi opplyst at det ikke var så mange som brukte varslingsskjemaet og at det som regel varsles ved å gi beskjed til kontaktlærer. I Å barneskoles plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø, står det blant annet at en ved mindre mobbekonflikter skal vurdere å informere rektor om saken. Skriftliggjøring eller bruk av varslingsskjema er ikke nevnt. I Kvås skoles plan for det psykososiale læringsmiljøet står det at en ved konfliktløsning skal vurdere bruk av varslingsskjema. Skriftliggjøring er spesielt viktig. Ved eventuelle erstatningssaker i fremtiden må skolen kunne bevise at observerte og meldte saker er håndtert og fulgt opp på riktig måte. Vi vil **anbefale** skolene å utarbeide klare og entydige retningslinjer for bruk av varslingsskjema i tråd med kommunens overordnede plan og sørge for at rutinen etterlevs.

I Å barneskoles plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø står det at en ved alvorlige mobbesaker skal ha samtaler med offer og plager hver for seg, evt. samtale mellom plager og offer. I Kvås skoles plan for å sikre et godt psykososialt læringsmiljø, er en av konsekvensene dersom mobbingen ikke stopper, eksempelvis at mobberens atferd skal offentliggjøres og diskuteres i klassen. Ifølge Tove Flack kan det å innkalle mobbeoffer og mobber til samme møte være veldig ødeleggende ettersom mobbeoffer ofte ikke tør å si sannheten av frykt for represalier eller å bli beskylt for sladring. Vi vil **anbefale** skolene å vurdere bruken av disse metodene i håndteringen av mobbesaker. Dette er også svært aktuelt ved bruk av elevmegling. For at slike metoder skal benyttes må en være helt sikker på at situasjonen ikke oppfattes som en mobbesak av elevene.

En del av handlingsplikten gjelder plikten til å undersøke om elever er utsatt for krenkende ord eller handlinger, og å få klargjort hva som faktisk har skjedd. Litt over halvparten av respondentene i spørreundersøkelsen revisjonen har gjennomført, oppgir at digital og skjult mobbing er tema i kartleggingsundersøkelser som skolene gjennomfører. Revisjonens spørreundersøkelse viser at det er relativt mange elever som opplever skjult mobbing sammenlignet med resultatet i den nasjonale elevundersøkelsen. De interne trivselsundersøkelsene på skolene inneholder begrenset med spørsmål som er direkte knyttet opp mot digital og skjult mobbing og er ikke anonyme. Det kan dermed være tilfeller av mobbing som ikke fanges opp av undersøkelsene. Det er kun Lyngdal ungdomsskole som har digital mobbing som tema i elevsamtalen. Bruk av sosiallærer og helsesøster til individuelle kartleggingssamtaler, sosiogram som benyttes ved Å barneskole samt «Sol og Måne» og observasjon av ulike situasjoner ved Kvås skole, er metoder for spesielt å avdekke skjult mobbing. Vi vil **anbefale** skolene å vurdere å utvide begrepet mobbing i sine kartleggingsmetoder slik at forekomsten av alle former for mobbing kan kartlegges og tilpassede tiltak kan settes inn. Revisjonens spørreundersøkelse til elevene viser blant annet at 16,4 % av respondentene har opplevd skjult mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere. Til sammenligning viser den nasjonale elevundersøkelsen at 4,3 % av elevene i Lyngdal kommune i 2015/2016 har opplevd mobbing generelt 2-3 ganger i måneden eller oftere. Hvorvidt ikke anonyme spørreundersøkelser får frem et realistisk bilde av mobbesituasjonen på de ulike skolene bør også vurderes.

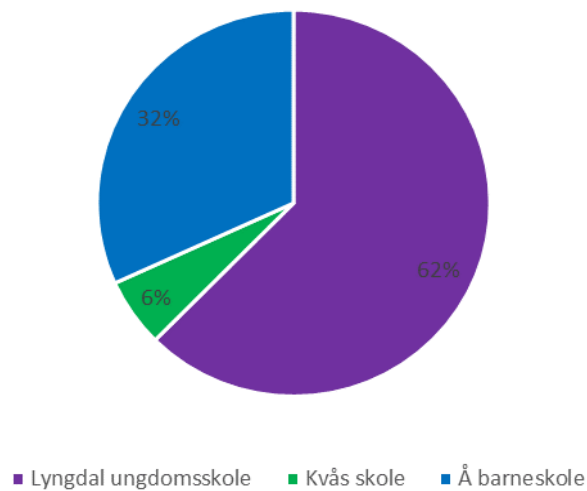
4.5 Revisjonens spørreundersøkelse hos elevene

Elevenes rapportering om egen opplevelse av mobbing og krenkelser kartlegges nasjonalt i den årlige Elevundersøkelsen. I tillegg har skolene som nevnt egne trivselsundersøkelser og utviklingssamtaler med elevene to ganger i skoleåret. Det er kun Å barneskole av de tre skolene som er valgt ut for forvaltningsrevisjonen, som har valgt å svare på de valgfrie spørsmålene om mobbing i elevundersøkelsen hvor digital mobbing er tema. I de lokale trivselsundersøkelsene er omfanget av kartlegging i forhold til digital og skjult mobbing minimalt. I forbindelse med forvaltningsrevisjonen har revisjonen derfor valgt å gjennomføre en egen spørreundersøkelse blant elevene med tema digital mobbing og skjult mobbing.

Respons

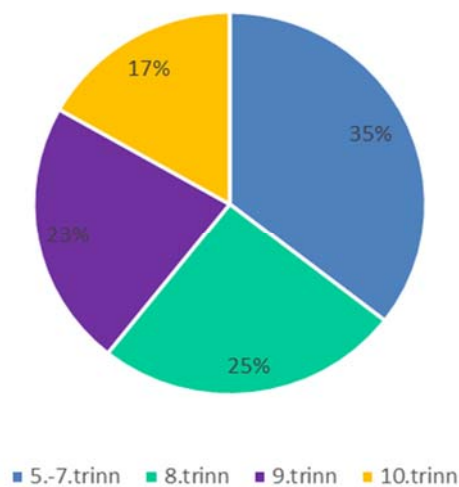
Spørreundersøkelsen ble sendt til alle elevene i 5.-7. klasse ved Å barneskole og Kvås skole samt 8. - 10. klasse ved Lyngdal ungdomsskole, dvs. 424 elever. Vi fikk svar fra 263 respondenter, noe som tilsvarer en svarprosent på 62 %. I undersøkelsen har vi delt inn elevene etter skole, kjønn og klasse. Figuren under viser den prosentvise fordelingen av respondenter fra de tre skolene.

Figur 4 – Fordeling av respondenter - skole. (N=261)

62 % av svarene kommer fra Lyngdal ungdomsskole, 32 % fra Å barneskole mens 6 % kommer fra Kvås skole. Den kjønnsmessige fordelingen av respondentene viser at 55 % av de som har svart er jenter, mens 45 % er gutter. Figuren under viser den klassevise fordelingen av respondenter. På grunn av få elever ved Kvås skole har vi valgt å slå sammen 5. til 7. klasse til en kategori.

Figur 5 – Fordeling av respondenter – klasse. (N= 262)

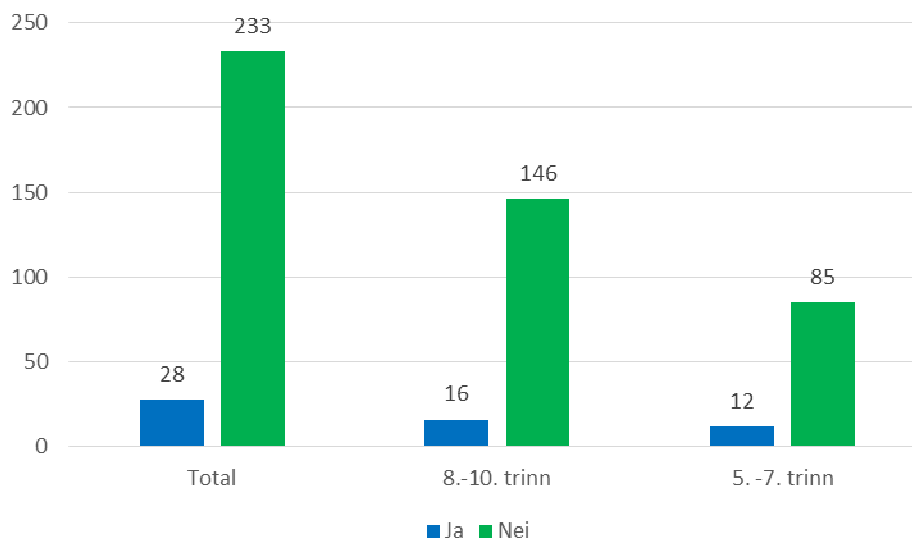
Figuren viser at litt over 1/3 av respondentene går i 5.-7. trinn på barneskolen, mens litt i underkant av 2/3 av respondentene går på ungdomsskolen. 90 % av respondentene oppgav at de bruker sosiale medier som snapchat, facebook, twitter, instagram o.l.

4.5.1 Digital mobbing

Digital mobbing foregår via Internett eller mobiltelefon. Mobbingen kan foregå via blogger, hjemmesider, e-post, SMS, MMS og sosiale medier. Digital mobbing blir utført via elektroniske eller digitale medier av personer eller grupper, som inneholder fiendtlige eller aggressive meldinger, som har til hensikt å påføre andre skade eller skape ubehag for andre personer.

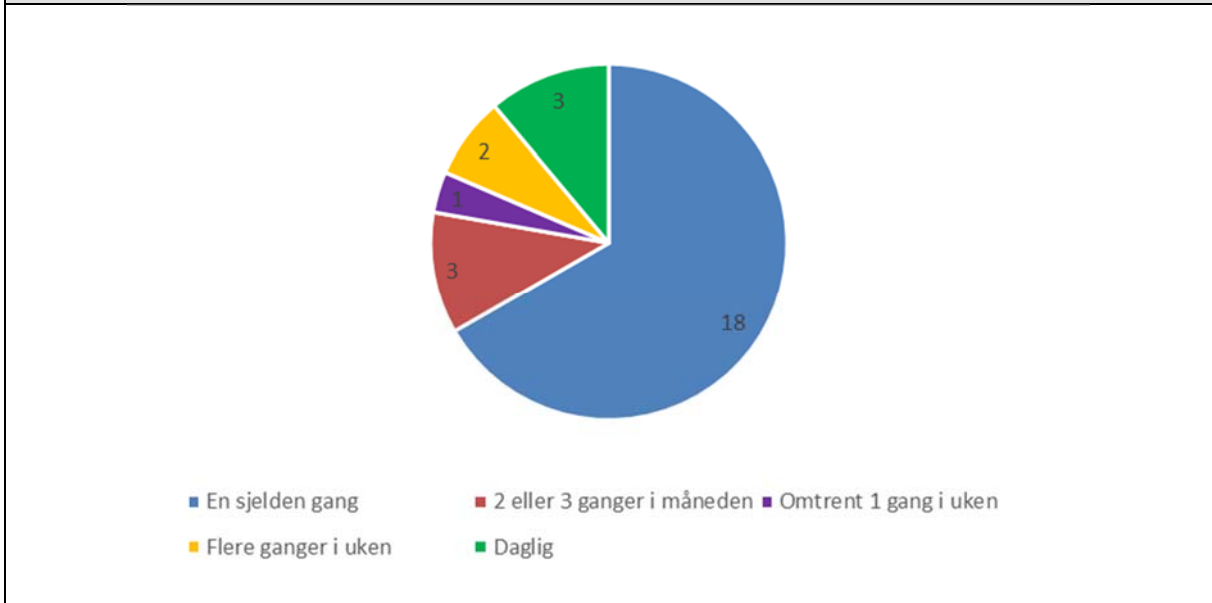
På spørsmål om respondentene har opplevd å bli mobbet digitalt svarte 11 % «ja», dvs. 28 elever. Figuren under viser resultatet for 5.-7. trinn og 8.-10. trinn:

Figur 6 – Har du opplevd å bli mobbet digitalt? (N=261)

Det er 10 % av guttene og 11 % av jentene som oppgir at de har blitt mobbet digitalt. Ettersom mobbing ofte defineres som en gjentakende handling stilte vi spørsmål om hvor ofte respondentene har opplevd å bli mobbet digitalt. Det er kun de respondentene som har oppgitt at de har opplevd å bli mobbet digitalt som har svart på dette spørsmålet.

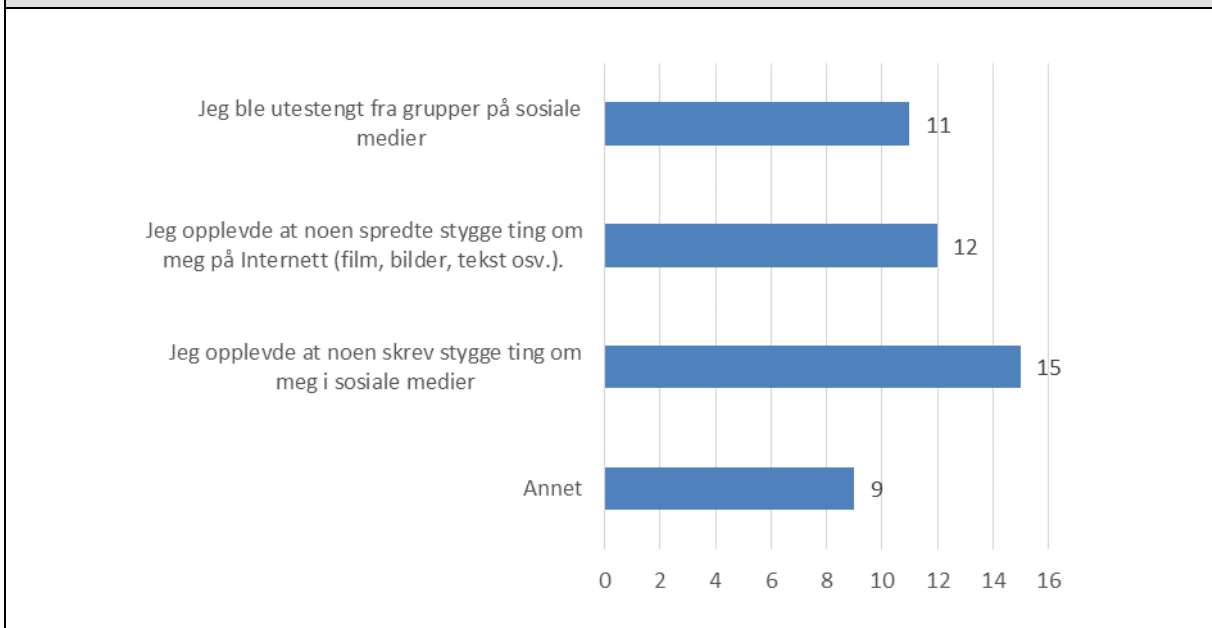
Figur 7 – Hvor ofte har du opplevd å bli mobbet digitalt? (N=27)

Av figuren ser vi at ca. 2/3 av respondentene som oppgir at de har opplevd å bli mobbet digitalt har opplevd dette en sjelden gang. Det vil si at det er 9 respondenter av totalt 263 som oppgir at de har opplevd å bli mobbet digitalt 2-3 ganger i måneden eller oftere, dvs. ca. 3,5 % av respondentene. To elever oppgir at de blir mobbet digitalt flere ganger i uken, mens tre elever oppgir at de blir mobbet digitalt hver dag.

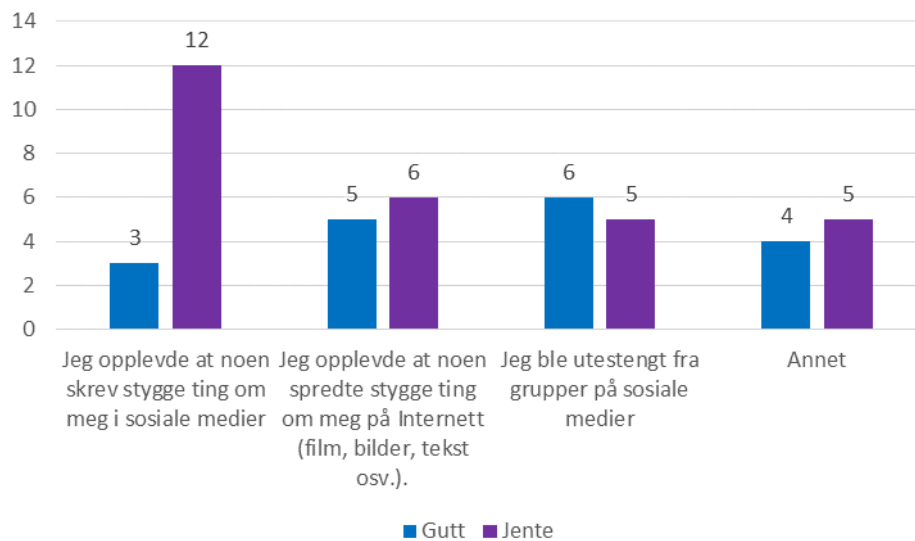
De respondentene som oppgav at de hadde opplevd å bli mobbet digitalt fikk videre spørsmål om hvordan den digitale mobbingen foregikk. På dette spørsmålet kunne respondentene sette flere kryss. Figuren under viser at flest respondenter har opplevd at noen skrev stygge ting om seg i sosiale medier:

Figur 8– Hvordan foregikk den digitale mobbingen (N=28)

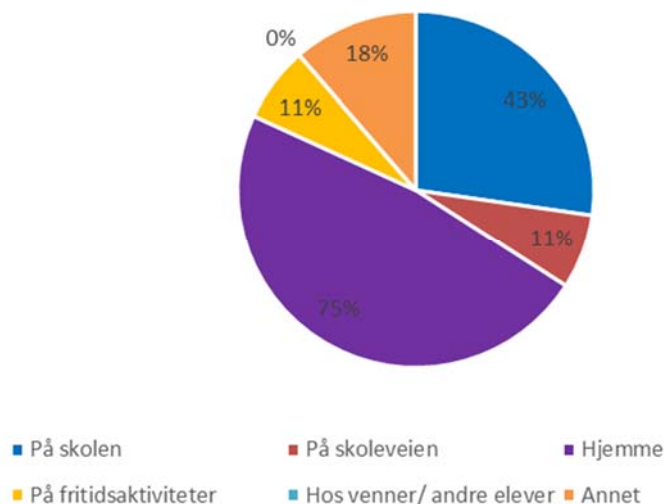
Hvis vi splitter respondentene opp i gutter og jenter ser vi at det er flest jenter som har opplevd at noen skrev stygge ting om de på sosiale medier, ellers er det nokså likt på de andre indikatorene:

Figur 9 – Hvordan foregikk den digitale mobbingen – gutt/jente (N=28)

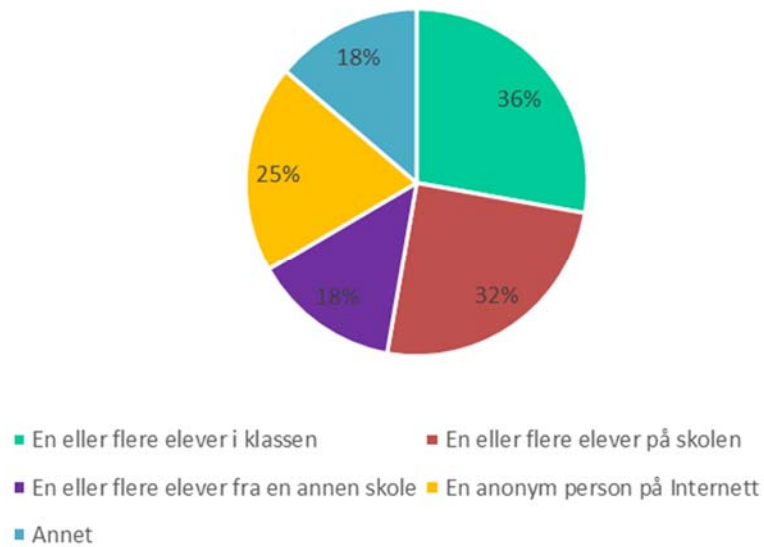
Respondentene som oppgav at de opplevde å bli mobbet digitalt fikk videre spørsmål om hvor den digitale mobbingen foregikk. Resultatet viser at det er hjemme flest respondenter har opplevd å bli mobbet digitalt, her var det mulig å sette flere kryss:

Figur 10 – Hvor foregikk den digitale mobbingen? (N=28)

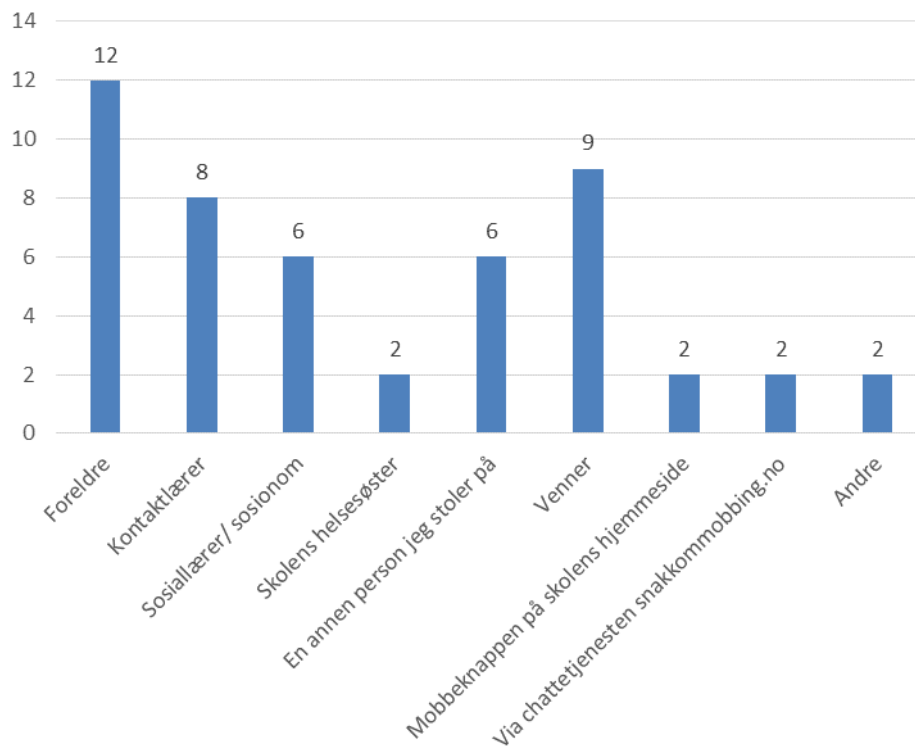
43 % av respondentene oppgir at de har opplevd å bli mobbet digitalt på skolen, dvs. 12 elever. 8 av disse 12 elevene er jenter. Det er hovedsakelig elever fra klassen eller skolen som blir oppgitt som den som utfører mobbingen. På spørsmålet *Hvem var det som mobbet deg digitalt* var det mulig å sette flere kryss:

Figur 11 – Hvem var det som mobbet deg digitalt? (N=28)

Respondentene som oppgav at de hadde opplevd å bli mobbet digitalt fikk videre spørsmål om de har sagt ifra til noen de stoler på. 57 % av respondentene oppgav at hadde de hadde gitt beskjed til noen. Hvis vi splitter resultatene i gutter og jenter ser vi at hele 80 % av jentene som har opplevd digital mobbing har gitt beskjed til en de stoler på, mens kun 25 % av guttene har gjort det samme. Av figuren under ser vi at de som har gitt beskjed hyppigst, har gitt beskjed til foreldre og venner. Her var det lov å sette flere kryss.

Figur 12 – Har du sagt i fra til noen du stoler på at du har blitt mobbet digitalt? (N=28)

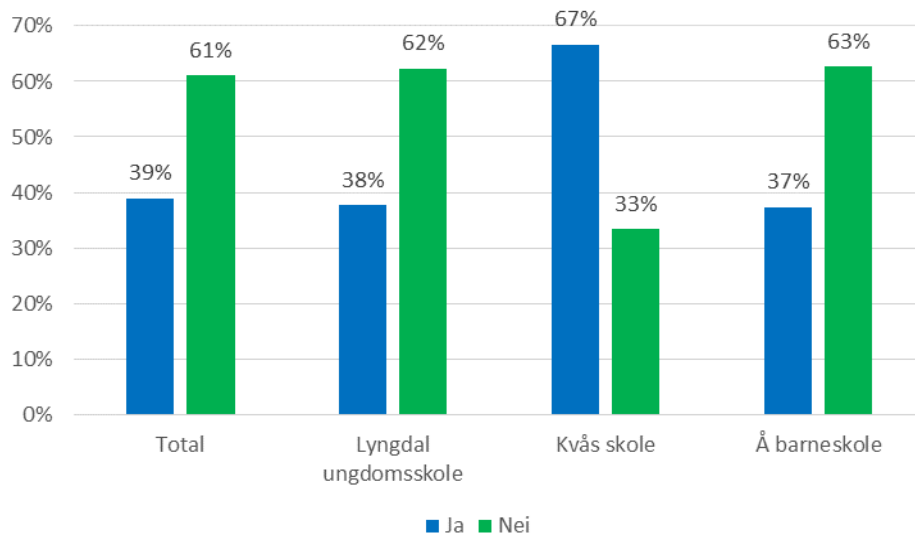

De respondentene som oppgav at de hadde gitt beskjed til noen de stolte på om den digitale mobbingen, fikk videre et spørsmål om hva som skjedde etter at de hadde fortalt om mobbingen. Halvparten, dvs. 8 elever, oppgav at mobbingen tok slutt, 2 elever oppgav at ingenting skjedde mens 3 elever oppgav at mobbingen økte²⁷.

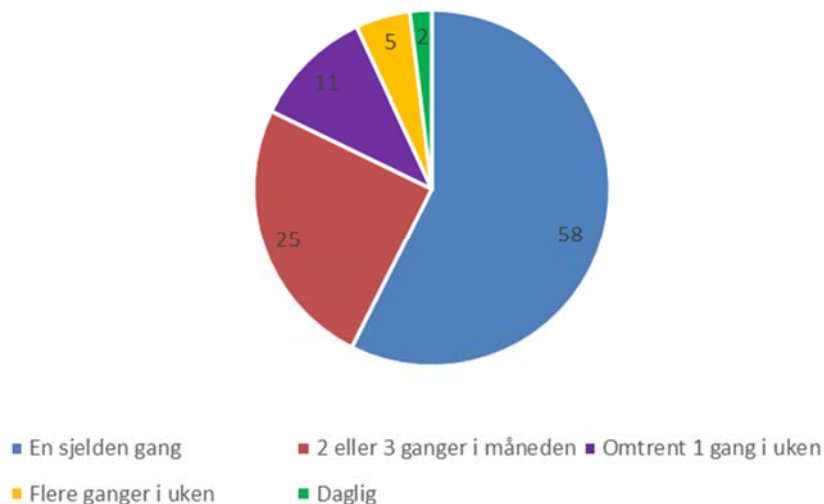
4.5.2 Skjult mobbing

Skjult mobbing kan være vanskelig å oppdage og kan dreie seg om utstøting, ryktespredning og baksnacking. Skjult mobbing kan foregå både med og uten bruk av Internett, f.eks. på skolen, på skoleveien eller på fritiden. Alle respondentene fikk spørsmålet: «Har du opplevd å bli baksnakkert, å bli spredt falske rykter om eller utestengt?» 39 % av respondentene oppgir at de har opplevd å bli baksnakkert, spredt falske rykter om eller utestengt. Figuren under viser resultatet totalt sett og per skole.

²⁷ 2 respondenter oppgav «annet».

Figur 13 – Har du opplevd å bli baksnakket, å bli spredt falske rykter om eller utestengt? (N=262)

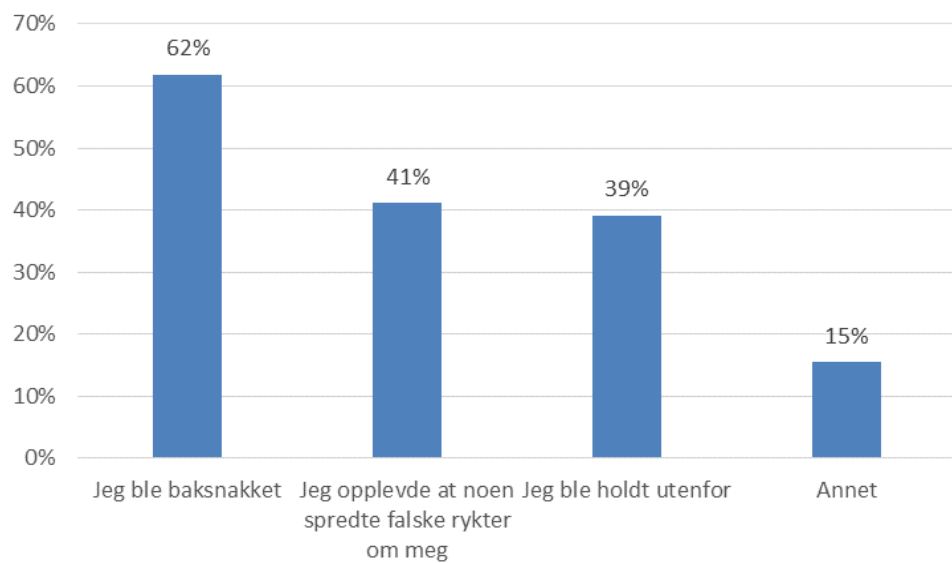
Det er 33 % av guttene og 43 % av jentene som har oppgitt at de har opplevd skjult mobbing. Ettersom mobbing ofte defineres som en gjentakende handling stilte vi spørsmål om hvor ofte respondentene har opplevd å bli baksnakket, spredt falske rykter om eller utestengt. Det er kun de respondentene som har oppgitt at de har opplevd å bli mobbet skjult som har svart på dette spørsmålet.

Figur 14 – Hvor ofte har du opplevd å bli baksnakket, spredt falske rykter om eller å bli utestengt? (N=101)

Hele 43 % av respondentene (43 elever) oppgir at de opplever skjult mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere. Fem elever oppgir at de opplever skjult mobbing flere ganger i uken, og to elever oppgir at de opplever dette daglig.

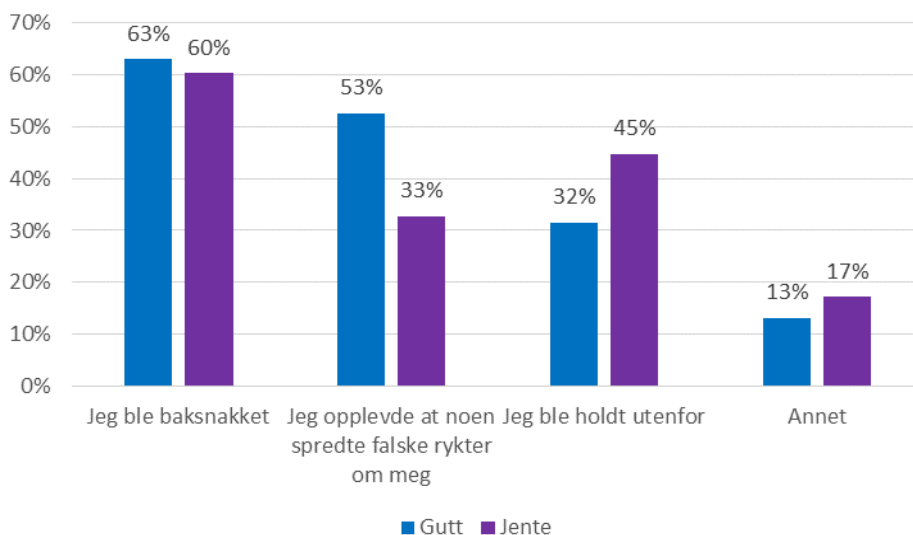
De respondentene som oppgav at de hadde opplevd å bli mobbet skjult fikk videre spørsmål om hvordan mobbingen foregikk. Respondentene kunne her sette flere kryss.

Figur 15 – Hvordan foregikk den skjulte mobbingen? (N=97)

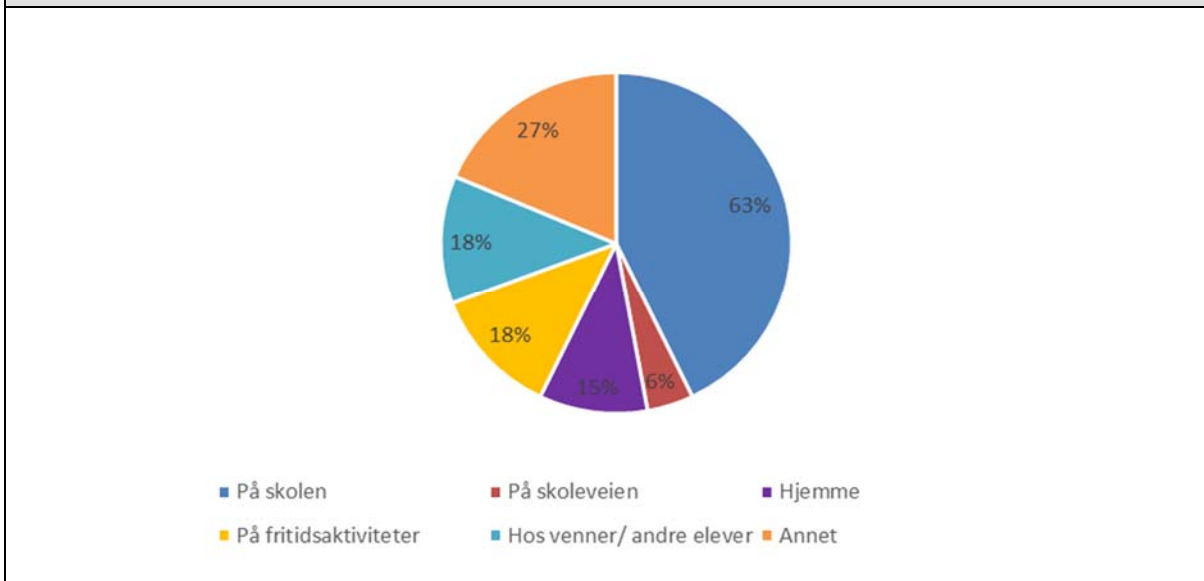
Av figuren ser vi at baksnakking er den hyppigst opplevde formen for skjult mobbing blant respondentene i undersøkelsen. Dette er tilfellet for både Lyngdal ungdomsskole og Å barneskole, mens på Kvås skole er det å bli holdt utenfor den hyppigst opplevde formen for skjult mobbing. Den prosentvise andelen for gutter og jenter på de ulike indikatorene er nokså lik:

Figur 16 – Hvordan foregikk den skjulte mobbingen – gutt/jente? (N=97)

Av figuren ser vi at det er en større andel gutter som har opplevd å bli spredt falske rykter om, mens det å bli holdt utenfor er andelsmessig hyppigere opplevd blant jentene. På spørsmål om hvor den skjulte mobbingen foregikk, svarer 63 % av respondentene at den foregikk på skolen, se figur under:

Figur 17 – Hvordan foregikk den skjulte mobbingen – gutt/jente? (N=97)

Alle respondentene i spørreundersøkelsen fikk spørsmålet «Har du opplevd at andre elever blir utestengt, utsatt for falske rykter eller baksnakket?» Her svarte over halvparten av respondentene «ja»²⁸. På spørsmål om eleven selv har vært med på å mobbe en eller flere elever digitalt eller skjult, var det derimot kun 3 % av elevene som svarte «ja», dvs. 7 stk.²⁹.

4.5.3 Analyse av spørreundersøkelsen

Resultatene av spørreundersøkelsen viser at for relativt mange elever er digital og skjult mobbing et problem og at regelen i kommunens ordensreglement om at Lyngdalsskolen er en mobbefri sone blir brutt. I spørreundersøkelsen er det 11 % av respondentene, dvs. 28 elever som oppgir at de har opplevd å bli mobbet digitalt. 9 av elevene oppgir at de blir mobbet digitalt 2-3 ganger i måneden eller oftere. 3 elever oppgir at de blir mobbet digitalt hver dag mens 2 elever opplever dette flere ganger i uken. Når det gjelder skjult mobbing oppgav hele 39 % av respondentene, dvs. 101 elever - at de blir har blitt mobbet skjult. 16,4 % av respondentene som har opplevd skjult mobbing sier de opplever dette 2-3 ganger i måneden eller oftere. Til sammenligning viser den nasjonale elevundersøkelsen at 4,3 % av elevene i Lyngdal kommune i 2015/2016 opplever mobbing 2-3 ganger i måneden eller oftere. Dette er overraskende. Ettersom elevundersøkelsen omhandler alle former for mobbing og ikke bare digital eller skjult mobbing, skulle en anta at resultatet var motsatt. Dette indikerer at problemet med skjult og digital mobbing ikke kommer frem i den årlige nasjonale elevundersøkelsen som gjennomføres i Lyngdal kommune. Det kan også være et resultat av at tanker aktiveres hos elevene når vi i vår spørreundersøkelse spør direkte om skjult mobbing, eksempelvis – «Blir du baksnakket? Blir du holdt utenfor». Den høye forekomsten av skjult mobbing i revisjonens undersøkelse i forhold til resultatet i elevundersøkelsen, indikerer også at elevene kanskje ikke tenker på skjult mobbing – baksnakking, ryktespredning, det å bli holdt utenfor – som mobbing. Det er som nevnt i kapittel 4.4 kun Å barneskole av de tre utvalgte skolene i prosjektet, som har valgt å svare på de valgfrie spørsmålene om mobbing i den nasjonale elevundersøkelsen hvor det blant annet er spørsmål om digital mobbing. Temaet digital og skjult mobbing er også begrenset representert i skolenes egne trivselsundersøkelser.

Den digitale mobbingen foregår ifølge undersøkelsen oftest hjemme, men det er - til tross for mobilforbud - 15 elever som har krysset av for at den digitale mobbingen foregikk på skolen og på

²⁸ N = 256

²⁹ N = 255

skoleveien. Skjult mobbing blir ofte betraktet som en jentesak og resultat av undersøkelsen viser at det er flest jenter i undersøkelsen som oppgir at de har opplevd skjult mobbing. Til tross for det har hele 33 % av guttene i undersøkelsen oppgitt at de har opplevd å bli mobbet skjult, og viser at det er viktig å rette mobbetiltakene mot begge kjønn.

57 % av respondentene som har opplevd å bli mobbet digitalt oppgir at de har gitt beskjed til noen de stoler på. Her var det store forskjeller blant gutter og jenter. Kun 25 % av guttene oppgir at de har gitt beskjed til noen, mens tallet for jentene er 80 %. Dette indikerer at skolene fortsatt har noe å jobbe mot i forhold til å få elevene til å fortelle om mobbesaker. Dette resultatet støttes av nyere forskning utført av Uni Research i norske ungdomsskoler som viser at opp mot 70 % av gutter som blir mobbet i skolen lar være å si ifra³⁰. Undersøkelsen viser blant annet at mange gutter tror at mobbingen vil bli verre om de sier ifra og at de er redde for hevn.

Foreldre, venner og kontaktlærer oppgis som de elevene hyppigst har gitt beskjed til om mobbing og viser hvor viktig det er at skole-hjem samarbeidet fungerer. Det er positivt at halvparten av elevene som ga beskjed om den digitale mobbingen opplevde at den tok slutt, mens det er negativt at 2 elever opplevde at ingenting skjedde og 3 elever opplevde at mobbingen økte. Dette kan indikere at elevenes subjektive opplevelse ikke har blitt tatt på alvor, manglende eller feil tiltak, eller at den personen som eleven har varslet til, ikke har fulgt opp saken.

Det er veldig få elever i undersøkelsen som oppgir at de har vært med på å mobbe selv, 3 %. De fleste som blir mobbet oppgir derimot at de blir mobbet av andre elever på skolen. Dette kan være en indikasjon på at det kan være lettere å oppgi at en blir mobbet enn at en mobber andre, til tross for at undersøkelsen er anonym. Det kan også være en indikasjon på at de som mobber ikke har svart på undersøkelsen. For det tredje kan det være en indikasjon på hvor viktig elevenes subjektive opplevelse av en situasjon er – det er ikke sikkert at det som oppfattes som mobbing av den enkelte elev i utgangspunktet var tiltenkt som mobbing av mobberen.

4.6 Evaluering av handlingsplanen

4.6.1 Revisjonskriterium:

- Kommunen skal årlig evaluere plan for elevenes psykososiale skolemiljø

4.6.2 Fakta

Ifølge plan for elevenes psykososiale skolemiljø som er gjeldende for alle skolene i Lyngdal, skal planen evalueres i juni hvert år på ledermøte. Det er skolefaglig ansvarlig og rektor som er ansvarlig for evaluering. Det skal videre være oppfølging og rapport fra rektor til skoleeier om § 9a.

Kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø var ferdig revidert høsten 2016. Det foreligger ikke referat fra gjennomgangen, men revisjonen har fått tilsendt utdrag fra rektormøte 08.08.16 som omhandler planen. Her kommer det blant annet frem at ny elektronisk melding av mobbing skal legges på skolenes og kommunens hjemmeside, samt at det er viktig å formidle til foreldre via skriv og på foreldremøter sammen med informasjon og gjennomgang av «Plan for elevenes psykososiale skolemiljø».

Oppfølging og rapport fra rektor til skoleeier om § 9a, har skolefaglig ansvarlig kun i stikkordsreferat i egen bok hvor han noterer fra slike møter. Her noteres omfang av uønskede hendelser, eventuelt enkeltvedtak samt at det samtales om status i saker.

På Lyngdal ungdomsskole skjer rapportering vedrørende skolens psykososiale miljø primært fortløpende gjennom uformelle – og regelmessige, formaliserte samtaler – mellom skolefaglig

³⁰ Instituttet Uni Research intervjuet 15 000 eler i ungdomsskolen. Kilde: Klartale.no, publisert 3. januar 2017.

ansvarlig og rektor. Ved Å barneskole har rektor jevnlig samtaler med skolefaglig ansvarlig i kommunen om det pedagogiske utviklingsarbeidet generelt hvor blant annet mobbing er på dagsorden. Ved elevsaker som omhandler mobbing drøfter rektor sakene med skolefaglig ansvarlig per telefon eller i et møte eller via mail etter hvert som de dukker opp. Derfor er skolefaglig ansvarlig kontinuerlig oppdatert om det psykososiale miljøet på skolen. I styringssystemet rapporteres det inn til skoleeier resultater fra den nasjonale elevundersøkelsen. Dette kommer også fram i årsrapporten som er et offentlig dokument. På Kvås skole er skolens egen plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø jevnlig oppe på FAU ved hver skolestart. Den blir tatt opp og gjennomgått en gang i året, og hvis noe ikke fungerer blir det tatt opp. Det utarbeides ikke egen rapport i forhold til § 9a, men i et dataprogram – styringsverktøy, legger rektor inn satsingsområder i forbindelse med mobbing og tiltak. Her kan skolefaglig ansvarlig gå inn å se.

4.6.3 Revisors vurdering

Ifølge plan for elevenes psykososiale skolemiljø som er gjeldende for alle skolene i Lyngdal, skal planen evalueres i juni hvert år på ledermøte. Det er skolefaglig ansvarlig og rektor som er ansvarlig for evaluering. Det skal videre være oppfølging og rapport fra rektor til skoleeier om § 9a.

Kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø var ferdig revidert høsten 2016. Det foreligger ikke referat fra gjennomgangen, men revisjonen har fått tilsendt utdrag fra rektormøte 08.08.16 som omhandler planen. Det er ingen av de tre skolene som utarbeider en skriftlig rapport til skoleeier om § 9a.

Sett opp mot resultat av spørreundersøkelsen og den høye forekomsten av krenkelser, burde det etter revisjonens mening vært foretatt en analyse og evaluering av resultatet opp mot de tiltakene som er iverksatt. Uten denne gjennomgangen vil ikke planen fungere som et aktivt verktøy som forutsatt i handlingsplanen og skolene vil heller ikke legge opp sin aktivitet ut i fra de problemene og utfordringene som er i skolen i den perioden planen skal fungere.

Revisjonen **anbefaler** at handlingsplanene gjennomgås årlig og at analyser og risikovurderinger ligger til grunn for hvilke tiltak som skal settes inn mot krenkelser og mobbing. Evalueringen bør dokumenteres.

5 KONKLUSJON OG ANBEFALINGER

Revisjonen har i denne forvaltningsrevisjonen undersøkt følgende problemstilling:

I hvilken grad arbeider utvalgte skoler i Lyngdal kommune for å bekjempe skjult mobbing og digital mobbing?

For å svare på problemstillingen har vi undersøkt skolenes internkontroll for elevenes psykososiale miljø. I prosjektet er det blitt fokusert på hvordan skolene definerer krenkende ord og handlinger, om elevens subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet ligger til grunn for skolens vurderinger om elevenes rettigheter er oppfylt, tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere krenkende atferd, resultater fra nasjonal Elevundersøkelse, resultater fra revisjonens spørreundersøkelse om digital og skjult mobbing til elevene samt skolenes evalueringer av handlingsplaner mot mobbing.

Etter revisjonens vurdering er kommunens og skolenes mobbedefinisjon for snever og vag i sine formuleringer og gir ikke tilstrekkelig støtte i arbeidet mot digital og skjult mobbing. Vi mener at kommunens og skolenes definisjoner av mobbing burde være mer omfattende og nyansert for å fange opp de spesielle trekkene ved skjult mobbing og digital mobbing.

I Å barneskoles og Kvås skoles planer for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø, står det ikke noe om at det er elevenes egen subjektive opplevelse av det psykososiale miljøet som er utgangspunktet i vurderingen av om elevenes rettigheter er oppfylt. Dette fremgår imidlertid av kommunens plan som i utgangspunktet gjelder alle Lyngdalsskolene. Etter revisjonens mening bør det

tydeliggjøres i skolenes egne planer at elevenes opplevelse av det psykososiale miljøet skal komme fram, og at denne skal være avgjørende i vurderingen av om elevenes rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.

Kommunen har rutiner for oppfølging ved observasjon av krenkende atferd og gjennomgangen viser at kommunen og skolene har etablert en rekke tiltak for å forebygge, avdekke og håndtere digital og skjult mobbing. Noen tiltak gjelder generelt for Lyngdalsskolen, mens andre er spesifikke for de tre skolene. Noen av tiltakene er direkte knyttet opp mot å forebygge, avdekke og håndtere skjult og digital mobbing, mens andre gjelder holdningskapende arbeid som påvirker læringsmiljøet og dermed indirekte forebygger alle former for uønsket atferd. Flere tiltak er i startfasen og viser at kommunen tenker på nye måter å avdekke og håndtere skjult og digital mobbing.

Ifølge kommunens ordensreglement § 7-2 skal den enkelte skole ha en handlingsplan mot vold som særskilt omhandler tiltak mot mobbing. Ingen av de tre aktuelle skolene har en handlingsplan mot vold. Kommunen har plan for elevenes psykososiale skolemiljø som omfatter noen tiltak mot mobbing og Å barneskole og Kvås skole har egen plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø hvor noen av tiltakene mot mobbing skolene benytter er gjengitt. Lyngdal ungdomsskole har ingen egen handlingsplan hvor tiltakene fremkommer og oversikten over tiltak er satt opp av kontaktlærere, rektor og revisjonen i forbindelse med forvaltningsrevisjonen. Digital mobbing er ikke beskrevet i Å barneskole og Kvås skoles egne planer for å sikre elevene et godt psykososialt skolemiljø. I plan for elevenes psykososiale skolemiljø for alle skolene i Lyngdal er digital krenkelse definert. Det fremgår heller ingen rutiner for hvordan ansatte skal forebygge, avdekke og håndtere denne konkrete formen for mobbing. Handlingsplanene omtaler heller ikke hva som defineres som skjult mobbing og hva en skal se etter for å avdekke skjult mobbing. Når handlingsplanene ikke sier noe om at slike handlinger også er mobbing, er det en fare for at de som utsettes for dette heller ikke oppfatter det som mobbing.

Ifølge kommunens ordensreglement for skolene i Lyngdal § 7-7 skal den enkelte skole ha nettvettregler som inneholder en brukeravtale mellom skolen og elevene. Alle skolene har nettvett-regler/IKT-plan, men ingen av skolene har brukeravtale mellom skolen og elevene. Skolenes nettvett-regler inneholder nyttig informasjon. I Kvås skoles reglement står det blant annet at elevene skal vite kjennetegn på digital mobbing samt at elevene skal vite hva som kan publiseres av personlige opplysninger.

Ifølge kommunens plan for elevenes psykososiale skolemiljø skal en ansatt som observerer krenkende atferd hos elever, varsle skoleledelsen. Hvorvidt hendelsen er gjentakende eller ikke har ikke betydning. Rektor skal varsles ved bruk av varslingsskjema. Gjennom intervjurunden med kontaktlærere på de tre ulike skolene, fikk vi inntrykk av ulik praksis knyttet til bruk av varslingsskjema. På Lyngdal ungdomsskole fikk vi blant annet opplyst at det ofte blir varslet ved å gi beskjed til aktuell kontaktlærer, dvs. uten bruk av varslingsskjema. I Å barneskoles plan for å sikre elevene et godt psykososialt læringsmiljø, står det blant annet at en ved mindre mobbekonflikter skal vurdere å informere rektor om saken. Skriftliggjøring eller bruk av varslingsskjema er ikke nevnt. I Kvås skoles plan for det psykososiale læringsmiljøet står det at en ved konfliktløsning skal vurdere bruk av varslingsskjema.

En del av handlingsplikten gjelder plikten til å undersøke om elever er utsatt for krenkende ord eller handlinger, og å få klargjort hva som faktisk har skjedd. Litt over halvparten av respondentene i spørreundersøkelsen revisjonen har gjennomført oppgir at digital og skjult mobbing er tema i kartleggingsundersøkelser som skolene gjennomfører. Revisjonens spørreundersøkelse viser at det er relativt mange elever som oppgir at de opplever skjult mobbing sammenlignet med resultatet i den nasjonale elevundersøkelsen. Det er kun Å barneskole som benytter de valgfrie spørsmålene i elevundersøkelsen som omhandler digital mobbing og skjult mobbing. De interne trivselsundersøkelsene inneholder begrenset med spørsmål som er direkte knyttet opp mot digital og skjult mobbing og er ikke anonyme. Det kan dermed være tilfeller av mobbing som ikke fanges opp av undersøkelsene.

Resultatet av revisjonens spørreundersøkelsen viser at 28 av respondentene (11 %) har opplevd å bli mobbet digitalt. 9 av disse oppgir at de blir mobbet digitalt 2-3 ganger i måneden eller oftere. Hele 39

% av respondentene, dvs. 101 elever oppgir at de har blitt mobbet skjult. 16,4 % oppgir at de har blitt mobbet skjult 2-3 ganger i måneden eller oftere. Til sammenligning viser den nasjonale elevundersøkelsen at 4,3 % av elevene i Lyngdal kommune opplever mobbing 2-3 ganger i måneden eller mer. Dette er et overraskende resultat og indikerer at problemet med skjult og digital mobbing antagelig ikke kommer godt nok frem i den årlige elevundersøkelsen som gjennomføres i Lyngdal kommune. Det kan også være et resultat av at tanker aktiveres hos elevene når vi i vår spørreundersøkelse spør direkte om skjult mobbing, eksempelvis – «Blir du baksnakket? Blir du holdt utenfor». Den høye forekomsten av skjult mobbing i revisjonens undersøkelse i forhold til resultatet i elevundersøkelsen indikerer også at elevene kanskje ikke tenker på skjult mobbing – baksnaking, ryktespredning, det å bli holdt utenfor – som mobbing.

Oppsummert mener revisjonen at kommunens og skolenes definisjon av mobbing ikke i tilstrekkelig grad fanger opp særtrekkene til digital og skjult mobbing. Skolene utfører mange tiltak for å forebygge og avdekke digital og skjult mobbing, men i kartleggingen bør skolene i større grad utvide begrepet mobbing til å omfatte digital og skjult mobbing. Hvilke tiltak den enkelte skole utfører fremgår bare delvis av Å barneskole og Kvås skoles handlingsplaner, og vi finner svært få konkrete tiltak i handlingsplanene som omhandler denne typen krenkelser. Lyngdal ungdomsskole har ingen overordnet plan hvor tiltakene mot mobbing fremgår. Resultatene fra spørreundersøkelsen viser derimot at en stor andel av elevene rapporterer om krenkende hendelser som å bli skrevet stygt om på sosiale medier eller å bli baksnakket og bli spredt falske rykter om.

Ingen av skolene gjennomfører en dokumentert systematisk evaluering av handlingsplanene, selv om handlingsplanene inneholder bestemmelser om dette.

På bakgrunn av vår gjennomgang vil vi gi følgende anbefalinger til skolenes videre arbeid med skjult og digital mobbing:

- Vi vil anbefale skolene å vurdere en mer utfyllende definisjon av hva skolen legger i mobbeatferd som ikke tolereres.
- Vi vil anbefale at det tydelig fremgår av skolenes egne planer at det er den enkelte elevens subjektive opplevelse som er avgjørende i vurderingen av om elevenes rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.
- Vi vil anbefale kommunen å vurdere kravet i ordensreglementets § 7-2 om at den enkelte skole skal ha en handlingsplan mot vold som inkluderer tiltak mot mobbing eller om tiltakene mot mobbing skal fremkomme i den psykososiale planen hvor vold er definert. Handlingsplanene bør synliggjøre hvordan digital og skjult mobbing arter seg og hvilke kjennetegn voksne skal se etter. Dette er viktig for å forebygge, avdekke og håndtere skjult mobbing og digital mobbing.
- Vi anbefaler kommunen å sette i verk tiltak for å skjerpe praksisen til bruk av brukeravtale/IKT-kontrakt mellom skolen og elevene/foresatte slik ordensreglementet krever. Krav om signatur kan føre til at flere leser reglementet.
- Vi vil anbefale skolene å utarbeide klare og entydige retningslinjer for bruk av varslingsskjema i tråd med kommunens overordnede plan og sørge for at rutinen etterleves.
- Vi vil anbefale skolene å vurdere å utvide begrepet mobbing i sine kartleggingsmetoder slik at forekomsten av alle former for mobbing kan kartlegges og tilpassede tiltak kan settes inn. Hvorvidt ikke anonyme spørreundersøkelser får frem et realistisk bilde av mobbesituasjonen på de ulike skolene bør også vurderes.
- Vi anbefaler at handlingsplanene gjennomgås årlig og at analyser og risikovurderinger ligger til grunn for hvilke tiltak som skal settes inn mot krenkelser og mobbing. Evalueringen bør dokumenteres.

6 HØRING

Skolefaglig ansvarlig har gitt følgende kommentar til rapporten, datert 25.02.2017. Kommentarer knyttet til faktafeil er rettet opp i rapporten.

Vi viser til oversendt rapport 10.01.17.

Rapporten oppfattes som bred og omfattende. Den gir kommunen grunnlag for å gjennomgå rutiner, vurdere endringer samt reflektere over praksis.

Som bakgrunn er det sentralt å ta med at kommunen/skolene i forberedelsen til forvaltningsrevisjonen fikk mulighet til å spille inn valgt tema – digital mobbing – skjult mobbing. Innspillet ble gjort på bakgrunn av at dette er de mest komplekse områder og at mulighet for læring var størst ved å spisse revisjonen i en slik retning.

Tilbakemelding fra skolene:

Å barneskole melder om en liten feil: s.23 – antall elever ved skolen er 264.

Kvås skole: SIDE 39: under punktet Andre kartleggingsmetoder:

Det står i 3.avsnitt: «*Ved Kvås skole har de hatt observasjon av ulike situasjoner, eksempelvis overgang time til friminutt, en guttegjeng i en klasse o.l.*»

Det kunne vært tilføyd at skolen har brukt elevsamtalen i Innblikk for å få tak i den enkelte elevs oppfatning, tolkning og forklaring på kommunikasjon som foregår i gruppa. I etterkant blir elevsamtalene analysert og danner utgangspunkt for et sosiogram.

I nest siste linje på samme side (side 39) står følgende: «*Skjemaet blir lagret i en kasse på rektors kontor.*» **Det er ikke riktig.** Det rette skal være: Melder legger skjemaet i en kasse på rektors kontor. Rektor tar skjemaet og sørger for at saken blir fulgt opp av melder. Deretter lagrer rektor skjemaet i arkivskapet.

Lyngdal ungdomsskole har ikke registrert faktafeil.

I avsnittet Mobbesituasjon i Lyngdal s.23 står det omtalt en kommende rettsak – saken er frafalt av saksøker.

Alle skoler er pålagt årlig å gjennomføre den nasjonale elevundersøkelsen. Det kan oppfattes som om revisjonen stiller spørsmål med den nasjonale elevundersøkelsen sett i forhold til sin egen undersøkelse. Dersom dette er slik å forstå, bør revisjonen adressere dette videre til nasjonale myndigheter.

Det kommer stadig ny forskning på området. Dermed også stadig ny kunnskap. Det kan her nevnes at representanter fra kommunen skal på konferanse i begynnelsen av februar der bl.a. ny forskning presenteres. Endring av opplæringsloven fra 01.08.2017 vil også bli gjennomgått på konferansen.

Rapporten lister på en oversiktlig måte opp de mange og ulike tiltak som aktivt brukes både i holdningsskapende og forebyggende arbeid og i oppfølgingsarbeid.

Rapporten har en rekke anbefalinger som alle kommunens skoler vil gjennomgå, reflektere over og endre i samsvar med nasjonale anbefalinger og endret lov/regelverk på området.

Som nevnt i rapporten har kommunen søkt om å bli med i nasjonalt prosjekt om læringsmiljø – mobbing i barnehage og skole. Kommunen har sammen med Listerkommuner (Farsund, Flekkefjord, Kvinesdal og Sirdal) fått tilsagn om deltakelse i 2 år. Oppstart i februar. Deltakelse innebærer at kommunene sammen får mulighet til å tilsette 2 prosjektmedarbeidere, hver i 40% stilling, som skal

jobbe med mobbeutfordringer sammen med den enkelte barnehage og skole. Arbeidet skal være barnehage – og skolebasert dvs. at den enkelte enhet definerer egne utfordringer og får faglig påfyll og veiledning i sitt arbeid. Foreliggende rapport er et flott grunnlag for kommunens og skolenes arbeid i dette prosjektet.

Med hilsen

Einar Handeland

Skolefaglig ansvarlig

7 KILDER

Intervjuobjekter:

Einar Handeland – Skolefaglig ansvarlig Lyngdal kommune

Lyngdal ungdomsskole:

Richard Aardal, Rektor
Tor Svennevik, Tillitsvalgt
Arnold Seglem, Sosiallærer/inspektør
Hilde Sletta,
Barbro Hauge, sosionom
Gøril Hartmark Sætren
Birgitte Spilde
Jon Andreas Vinsrygg
Jens Petter Toft
Kristian Kjørrefjord
Øyvind Karlsen
Elevråd

Kvås skole:

Reidar Bråddland, Rektor
Gro Alvheim, Tillitsvalgt
Brita Nilsen, kontaktlærer
Kristian Stuestøl, kontaktlærer
Elevrådsrepresentanter 5. -7. trinn

Å barneskole:

Anette Gullestad Solsvik, Rektor
Øyvind Aas, Inspektør
Lise Nøkland, tillitsvalgt
Thea Wergeland Aas, teamleder 5.-7. trinn
Kirsten Gundersen, teamleder 1.-4. trinn
Torhild Jortveit, sosiallærer
Eldbjørg Grøvan, kontaktlærer 5. klasse
Per Braadland, kontaktlærer 6. klasse
Wenche Olsen, kontaktlærer 7. klasse
Tordis Hoel, Helsesøster
Elevrådsrepresentanter 5.-7. trinn

Lover, forskrifter, lovforarbeider og rundskriv, litteratur:

Alberti-Espenes, J. (2012) Krenkelse i skolen – mobbingens bakteppe. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag

Arenaer for deltakelse. Debatt mellom Dan Olweus og Jostein Alberti-Espenes (2012-03-27). NRK Østlandssendingen. <http://www.arenaer.no/46/debatter/>

Barneombudet: <http://www.barneombudet.no>

Barneombudet (2012-11-27) *Se Barneombudets råd om mobbing*. Nettmøte med Barneombud. Aftenbladet. <http://www.aftenbladet.no/nyheter/mobbing/Se-Barneombudets-rad-om-mobbing-3074389.html>

- Bliding, M. (2007) *Inneslutning och uteslutning – barns relationsarbete i skolan*. Lund: Studentlitteratur AB
- COST ISO801. Retningslinjer for å forebygge digital mobbing i skolemiljøet. En gjennomgang og anbefalinger. <http://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/SAF/Til%20nedlast/Mobbing-veileder.pdf>
- Flack, T. (2010) Innblikk. Et sosial-analytisk verktøy for å forebygge og avdekke skjult mobbing. Stavanger: Universitetet i Stavanger. Senter for atferdsforskning. Hentet 04.02.2013 fra http://laringsmiljosenteret.uis.no/getfile.php/SAF/Bilder/Innblikk_PDFskjerm_mastersikkerhet.pdf
- Flack, T. (2012) *Mobbing behandles som mobbing*. Aftenbladet (2012-01-12). <http://www.aftenbladet.no/meninger/Mobbing-behandles-som-mobbing-2917283.html>
- Flygare, E. et al. (2011) *Utvärdering av metoder mot mobbing*. Rapport 353. Skolverket. http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2498
- Flygare, E. et al. (2011-11-23) *Förolämpande att vi skulle gå maktens ärend*. Artikkel i "Pedagogiska magasinet". <http://www.lararnasnyheter.se/pedagogiska-magasinet/2011/11/23/forolampande-vi-skulle-ga-maktens-arenden>
- Frånberg, G. og Bliding, M. W. (2011) *Mobbing – en sosial konstruksjon?* Lund: Studentlitteratur.
- Frånberg, G. et al. (2009) På tal om mobbing – och det som görs. Skolverket. http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2224
- Husveg, I. (2012): *Er skolenes mobbedefinisjoner gode nok for å fange opp alle sider ved mobbing mellom elever?* Universitetet i Stavanger. Masteroppgave.
- Krane, S. N. (2010): *Foreldresamarbeid og jentemobbing. Hvilke faktorer har betydning for foreldresamarbeidet ved jentemobbing?* Universitetet i Stavanger. Masteroppgave.
- Kunnskapsdepartementet (2010-2011) *Meld. St. 18. Læring og fellesskap – Tidlig innsats og gode læringsmiljøer for barn, unge og voksne med særlige behov*. <http://www.regjeringen.no/pages/16246827/PDFS/STM201020110018000DDDPDFS.pdf>
- Lillejord, S., Ruud, E., Fischer-Griffiths, P., Børte, K., Haukaas A. (2014) *Forhold ved skolen med betydning for mobbing*. Forskningsoppsummering. Oslo: Kunnskapscenter for utdanning www.kunnskapscenter.no
- Midthassel, U.V. (2003) *Skolens handlingsplan mot mobbing*. Senter for atferdsforskning, Stavanger.
- NOU 2015:2 Å høre til.
- Nordahl, T. et al. (2009) *Materiell for helhetlig arbeid med læringsmiljøet*. Forskergruppen. Høgskolen i Hedmark. http://www.udir.no/upload/Laringsmiljo/Materiell/Bedre_laringsmiljo_materiell.pdf
- Regjeringen (2011) *Manifest mot mobbing 2011-2014*. http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/Manifestmotmobbing_20112014.pdf
- Roland, E. (2007) *Mobbingsens psykologi. Hva kan skolen gjøre?* Oslo: Universitetsforlaget.

Skolverket (2011) *Skolverket anbefaler inget program mot mobbing*. Pressemelding 2011-01-28. http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/arkiv_pressmeddelanden/2011/skolverket-rekommenderar-inget-program-mot-mobbing-1.123154

Utdanningsdirektoratet, rundskriv Udir—2-2010, 15.06.2010

Utdanningsdirektoratet, rundskriv Udir-4-2014, 21.05.2014

Utdanningsdirektoratet (2010) *Tilsynsinstruks for felles nasjonalt tilsyn 2010 og 2011*. Tema: Elevenes psykososiale miljø. http://www.udir.no/Upload/Tilsyn/5/tilsynsinstruks_2010-2011.pdf

Utdannings- og forskningsdepartementet (2002) Ot.prp. nr. 72 (2001-2002) <http://www.regjeringen.no/Rpub/OTP/20012002/072/PDFA/OTP200120020072000DDDPDFA.pdf>

Welstad og Warp (2011) *Realisering av elevenes rett til et godt psykososialt miljø i skolen og et elevombuds rolle*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 7/2011. Institutt for offentlig rett. Universitetet i Oslo http://www.jus.uio.no/ior/forskning/publikasjoner/skriftserien/dokumenter/Offentlig_rett_2011_07_materie_20110819.pdf

Wendelborg, C. (2013) *Mobbing, krenkelser og arbeidsro i skolen. Analyse av Elevundersøkelsen 2013*. NTNU Samfunnsforskning AS <http://www.udir.no/contentassets/e52b1c4f5f8848c299d9dbb6db6cb3c1/mobbing-krenkelser-og-arbeidsro-i-skolen.pdf>

Wendelborg, C. (2015) *Mobbing, krenkelser og arbeidsro i skolen. Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2014/15*. NTNU Samfunnsforskning AS

Internettider

<http://www.rachelsimmons.com/books-and-tv/odd-girl-speaks-out/>

<http://www.dubestemmer.no/>

<http://www.medietilsynet.no/barn-og-medier/nettmobbing/>

<http://brukhue.com/>

<https://www.unicef.no/elsk-meg/mobbing-i-det-skjulte>

<http://cybertraining4parents.org/ebook/no/>

<http://www.udir.no/Regelverk/Finn-regelverk-for-opplaring/Finn-regelverk-etter-tema/Laringsmiljo/Udir-2-2010---Retten-til-et-godt-psykososialt-miljo-etter-opplaringsloven-kapittel-9a/>

<http://www.udir.no/Laringsmiljo/Bedre-laringsmiljo/Elevrelasjoner/Relasjoner-mellom-elever/Mobbing-og-krenkelser/?read=1>

<http://www.aftenposten.no/norge/Flere-barn-og-unge-blir-mobbet-pa-nett-9232b.html>

<http://www.minskole.no/aabs/artikkel/113205>

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/mobbing/staten-snur-ny-elevspoerring-vil-gi-hoeyere-mobbetall/a/23837722/>

8 VEDLEGG

8.1 Spørreundersøkelsen

Digital og skjult mobbing

Dette er en spørreundersøkelse til elever ved Kvås skole, Å barneskole og Lyngdal ungdomsskole. Spørreundersøkelsen handler om digital og skjult mobbing. Spørreundersøkelsen er anonym, dvs. at ingen kan vite hva hver enkelt elev har svart.

Hvis du har spørsmål underveis kan du spørre læreren din. Din identitet vil holdes skjult.

[Les om retningslinjer for personvern.](#) (Åpnes i nytt vindu)

1) Skole

Lyngdal ungdomsskole

Kvås skole

Å barneskole

2) Trinn

5.-7.trinn

8.trinn

9.trinn

10.trinn

3) Kjønn

Gutt

Jente

4) Bruker du sosiale medier som snapchat, facebook, twitter, instagram o.l?

Ja

Nei

Digital mobbing foregår via Internett eller mobiltelefon. Mobbingen kan foregå via blogger, hjemmesider, e-post, SMS, MMS og sosiale medier.

Digital mobbing blir utført via elektroniske eller digitale medier av personer eller grupper, som inneholder fiendtlige eller aggressive meldinger, og som har til hensikt å påføre skade eller skape ubehag for andre personer.

5) Har du opplevd å bli mobbet digitalt?

Ja

Nei

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du opplevd å bli mobbet digitalt? *er lik* Ja
-)

6) Hvor ofte har du opplevd å bli mobbet digitalt?

En sjelden gang

2 eller 3 ganger i måneden

Omtrent 1 gang i uken

Flere ganger i uken

Daglig

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du opplevd å bli mobbet digitalt? *er lik* Ja
-)

7) Hvordan foregikk den digitale mobbingen? Her er det mulig å sette flere kryss.

- Jeg opplevde at noen skrev stygge ting om meg i sosiale medier
- Jeg opplevde at noen spredte stygge ting om meg på Internett (film, bilder, tekst osv.).
- Jeg ble utestengt fra grupper på sosiale medier
- Annet

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du opplevd å bli mobbet digitalt? *er lik* Ja
-)

8) Hvor foregikk den digitale mobbingen? Her er det mulig å sette flere kryss.

- På skolen
- På skoleveien
- Hjemme
- På fritidsaktiviteter
- Hos venner/ andre elever
- Annet

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du opplevd å bli mobbet digitalt? *er lik* Ja
-)

9) Hvem var det som mobbet deg digitalt? Her er det mulig å sette flere kryss.

- En eller flere elever i klassen
- En eller flere elever på skolen
- En eller flere elever fra en annen skole

En anonym person på Internett

Annet

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du opplevd å bli mobbet digitalt? **er lik** Ja
-)

10) Har du sagt i fra til noen du stoler på at du har blitt mobbet digitalt?

Ja

Nei

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du sagt i fra til noen du stoler på at du har blitt mobbet digitalt? **er lik** Ja
-)

11) Hvem sa du i fra til? Her er det mulig å sette flere kryss.

Foreldre

Kontaktlærer

Sosiallærer/ sosionom

Skolens helsesøster

En annen person jeg stoler på

Venner

Mobbeknappen på skolens hjemmeside

Via chattetjenesten snakkommobbing.no

Andre

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis Har du sagt i fra til noen du stoler på at du har blitt mobbet digitalt? *er lik* Ja
-)

12) Hva skjedde da du fortalte at du ble mobbet digitalt?

- Det ble slutt på mobbingen
- Ingenting
- Jeg opplevde at mobbingen økte
- Annet

13) Vet du om det er andre elever på skolen som blir mobbet digitalt?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

Skjult mobbing kan være vanskelig å oppdage og kan dreie seg om utstøting, ryktespredning og baksnakking. Skjult mobbing kan foregå både med og uten bruk av Internett, for eksempel på skolen, skoleveien eller fritiden.

14) Har du opplevd å bli baksnakket, å bli spredt falske rykter om eller utestengt?

- Ja
- Nei

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis Har du opplevd å bli baksnakket, å bli spredt falske rykter om eller utestengt? *er lik* Ja
-)

15) Hvor ofte har du opplevd å bli baksnakket, spredt falske rykter om eller å bli utestengt?

- En sjelden gang
- 2 eller 3 ganger i måneden
- Omtrent 1 gang i uken
- Flere ganger i uken
- Daglig

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du opplevd å bli baksnakket, å bli spredt falske rykter om eller utestengt? *er lik* Ja
-)

16) Hvordan foregikk den skjulte mobbingen? Her er det mulig å sette flere kryss.

- Jeg ble baksnakket
- Jeg opplevde at noen spredte falske rykter om meg
- Jeg ble holdt utenfor
- Annet

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (Hvis Har du opplevd å bli baksnakket, å bli spredt falske rykter om eller utestengt? *er lik* Ja
-)

17) Hvor foregikk den skjulte mobbingen? Her er det mulig å sette flere kryss.

- På skolen
- På skoleveien
- Hjemme
- På fritidsaktiviteter

Hos venner/ andre elever

Annet

18) Har du opplevd at andre elever blir utestengt, utsatt for falske rykter eller baksnakket?

Ja

Nei

19) Har du selv vært med på å mobbe en eller flere elever digitalt eller skjult?

Ja

Nei

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis Har du selv vært med på å mobbe en eller flere elever digitalt eller skjult? **er lik** Ja
-)

20) Hvem mobbet du digitalt eller skjult?

En eller flere elever i klassen

En eller flere elever på skolen

En eller flere elever fra en annen skole

En person jeg ikke kjenner

Annet

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis Har du selv vært med på å mobbe en eller flere elever digitalt eller skjult? **er lik** Ja

-)

21) Hvor ofte har du mobbet andre digitalt eller skjult?

- En sjelden gang
- 2 eller 3 ganger i måneden
- Omtrent 1 gang i uken
- Flere ganger i uken
- Daglig

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis Har du selv vært med på å mobbe en eller flere elever digitalt eller skjult? **er lik** Ja
-)

22) Brukte du ditt virkelige navn når du mobbet digitalt?

- Ja
- Nei, jeg brukte et kallenavn
- Ikke aktuelt
- Annet

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis Har du selv vært med på å mobbe en eller flere elever digitalt eller skjult? **er lik** Ja
-)

23) Hvordan foregikk den digitale eller skjulte mobbingen?

Her er det mulig å sette flere kryss.

- Jeg skrev stygge kommentarer via sosiale medier (Facebook, Instagram, Snapchat osv.)
- Jeg spredte bilder eller film på Internett om personen(e)

Jeg spredte falske rykter om en person(e)

Jeg baksnakket personen(e)

Jeg utestengte andre personer

Annet

24) Gjør skolen din noe for å stoppe digital og skjult mobbing?

Ja

Nei

Denne informasjonen vises kun i forhåndsvisningen

Følgende kriterier må være oppfylt for at spørsmålet skal vises for respondenten:

- (
 - Hvis Gjør skolen din noe for å stoppe digital og skjult mobbing? *er lik* Ja
-)

25) Hva gjør skolen din for å stoppe digital og skjult mobbing? Her er det mulig å sette flere kryss.

Læreren snakker med oss om dette temaet

Dette er tema på elevsamtaler

Skolen gjennomfører ulike undersøkelser for å kartlegge digital og skjult mobbing

Deltar på forskjellige arrangement for å få informasjon om digital og skjult mobbing

Trivselsledere er satt i gang som et tiltak for å forhindre mobbing

Frimunuttlogg

Klassemøter

Annet

8.2 Årshjul for Lyngdalsskolen

Årshjul for Lyngdalsskolen kapittel 9a:				Skoleår:
Tid	Tiltak	Hvordan	Ansvar	Utført
August	<p>Opplæring og informasjon til alle ansatte om §9a og ordensreglement: Plan for elevenes psykososiale skolemiljø:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hva er et godt psykososialt miljø? • Hva er krenkende atferd? • Hva er terskelen for å gripe inn – forebygging - handlingsplikt? • Når skal skoleledelsen varsles? 	Ved skolestart	Rektor	
	Gjennomgang av vaktordningen. Felles forståelse i personalet. Hvordan utøver vi? Hvilke spørsmål stiller vi elevene når det skjer krenkende atferd (bevisstgjøring av de ansatte)?	Ved skolestart	Rektor	
	Elevene orienteres om § 9a, ordensreglement og plan for elevenes psykososiale skolemiljø. Refleksjon og bevisstgjøring rundt krenkende atferd.	Ved skolestart	Kontaktlærer	
Sep-tember	Foresatte blir informert om §9a, ordensreglementet og plan for elevenes psykososiale skolemiljø. Refleksjon og bevisstgjøring rundt krenkende atferd	Foreldremøte	Kontaktlærer	
	Sikre at de foresatte er orientert om §9a, ordensreglementet og plan for elevenes psykososiale skolemiljø. Info om «Mobbemelder» på nettside.	SMS til alle foresatte. Orientering på hjemmeside.	Rektor	
	Gjennomgang av §9a, ordensreglement og plan for elevenes psykososiale	Møter	Rektor/kontakt elevråd	
	Skolemiljø i elevrådet, FAU og skolemiljøutvalg. Refleksjon og bevisstgjøring rundt krenkende atferd.			
	Tiltak og aktiviteter vedr. Skolemiljø tas opp i elevråd.	Elevråd	Kontakt elevråd	

Tid	Tiltak	Hvordan	Ansvar	Utført
Oktober	Trivselsundersøkelse Kommunens foreldreundersøkelse Konferansetime med foreldre	Skjema Skjema Møter	Rektor/sos.lærer Rektor/kont.lærer Kontaktlærer	
	Funn i utviklingssamtale drøftes	Rektor/kontaktlærer		
November	Presentere trivselsundersøkelse for personalet, i klassene, elevråd, FAU og skolemiljøutvalg. Refleksjon-drøftingstiltak. Oppfølging og rapport fra rektor til skoleeier om § 9a	Møter Møter, rapport	Rektor, kontakt elevråd, kontaktlærer Skolefaglig ansvarlig	
Desember	Elevundersøkelsen gjennomført - Udir	Nettbasert	Rektor, kontaktlærer	
Januar				
Februar	Resultater fra elevundersøkelsen(udir) drøftes i personalet, elevråd, FAU og skolemiljøutvalget – forebyggende tiltak.	Møter	Rektor	
Mars	Funn i utviklingssamtalen drøftes Konferansetime med foreldre	Møter Møter	Rektor, kontaktlærer	
Mai	Evaluerings av skolens oppfølging av §9a: elevenes psykososiale skolemiljø i personalet, elevråd, FAU og skolemiljøutvalget	Møter	Rektor, kontakt elevråd, kontaktlærer	
Juni	Evaluerings av Plan for elevenes psykososiale skolemiljø i Lyngdalsskolen. Oppfølging og rapport fra rektor til skoleeier om § 9a	Ledermøte skole Møter, rapport	Skolefaglig ansvarlig, rektor Skolefaglig ansvarlig	
Gjennom året	Fokus på klasseledelse. Skolevandring fra skolens ledelse	Klasserom	Lærere, rektor	